

ספר
פרי ביכורים

על
ימי הפורים
בהלכה ואגדה

ספר

פרי ביכורים

על ימי הפורים

בהלכה ואגדה

נכתב בס"ד

ע"י

יצחק מאיר הגר

בית שמש

תהא שמחת פורים

בעניני הספר:

הגר

רבי צדוק 7 בית שמש

0527110480

Bh.tovtov@gmail.com

אקדמות מילין

בשבח והודי להשי"ת הנני מו"ל מעט דברי אורה זו תורה שחנני השי"ת בעניני חג הפורים ימי משתה ושמחה.

רואים דבר נפלא שבכל חג ומועד עיקר התחזקותינו היא על ידי לימוד התורה ועמלה, ליהודים היתה אורה דורשים חז"ל אורה זו תורה, ולכאורה אף שאינם ממצוות היום שתיקנו מרדכי ואסתר, אך ללא לימוד התורה ועמלה, הרי שאין לקיום המצוות שבה שום חיבור לבורא עולם, וזהו מה שאמרו חז"ל שהתורה בין בעידנא ובין שלא בעידנא מגני ומצלי, כי התורה גם בעת קיום המצוות אם היא באה עם המצוות ביחד הרי היא נותנת את הנשמת חיים למצוות שיהיו רוחניים, פורים שבא עם אורה של תורה אזי השמחה וכל היתר מקבלים חיות וטעם של דביקות בבורא עולם.

מסופר בס' תולדות אדם מהרב ר' זלמליה מוואלוז'ין כי לפני כל קיום מצוה היה עוסק בעניניה כדי שיהיה לקיום שלה חלק בתורתה, כשאנו קרבים ובאים לימים נשגבים אלו הרינו עוסקים בדיני פורים ובהלכותיה, כדי שיהיה מעורר את הזמן ונוכל לקבל את ימי השמחה מתוך חדותא דמצוה, באופן נעלה ומרומם, שהשמחה תקרבינו אליו ית', ונזכה להחדיר לתוכינו את המסר העיקרי היוצא מימי הפורים שכל קוויך לא יבושו ולא יכלמו לנצח.

ובפורים רואים דתורה מן השמים עם ישראל נצחי ואין עוד מלבדו, דהגמ' במגילה ז. מביאה כמה דעות לראיה כי אסתר ברוח הקדש נאמרה, ולבסוף רב יוסף אמר מהכא, וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים רנב"י אמר, וזכרם לא יסוף מזרעם. והוא דבר נפלא כיצד אנו עושים ומקיימים את ימי הפורים באותה מתכונת

ובאותה צורה ללא שום שינוי מאז יום תקנתו וכפי שאסתר אמרה, והוא פלא עצום המוכיח על נצחיות ואמיתות עם ישראל ותורתו. כי היו הרבה תקנות על ניסים שהיו ובמשך השנים נשכחו ואבדו, אך אסתר ברוח הקדש נאמרה, וכל מקיימיה ולומדיה מתחברים לקדושה והרוח הקדש הדבוקה בה, ומימי הפורים ניתן לשאוב את הרוח הקדש הזאת להכנס עימה לימי הפסח וארח חיים למעלה משכיל.

ספר זה על פורים מצטרף באהבה לספרי פרי ביכורים שכתבתי בס"ד על חנוכה ושבועות וארבעת המינים ובו יסודות ההלכות הקשורות ליום טוב בתוספת הרבה הערות לדינא והלכתא בטעמא שחנני השי"ת ברוב טובו, כמו כן הארות בקדושת היום ופנימיותו.

יעזור השי"ת שאזכה לשבת על התורה והעבודה והרבצת תורה, והתודה והברכה לזוגי תחיי ויהי רצון שנזכה לישועת עולמים בתוך כלל ישראל ולהרמת קרן ישראל והשכינה במהרה.

יצחק מאיר הגר

בן לאאמו"ר הרה"צ רבי אלתר בן ציון זל"ה

רב ומו"צ קהילת "תורה ברמה"

שע"י חניכי הישיבות רמת בית שמש ב

קובץ

"להיות עושים"

ובו נתבארו פרטי
הלכות פורים
עם הרבה הארות והערות

א. מצוה להתחיל ללמוד הלכות פורים שלושים יום קודם פורים¹.

¹ כ"ב של"ה סוף מס' שבת ד"ה תוכחת מוסר, ס' יבין דעת מר"י קוטנא בקונטרס חסדי אבות סי' יז שבסוף הספר שם, עז"ת שלמות חיים סי' רס"ה, ובתשו' צי"ן אליעזר חי"ז סי' א' כ' על פי התוס' בשבת דבחנוכה ופורים לא תיקנו דל' יום קודם החג שואלין ודורשין בהלכות החג, ומילתא דפשיטא היא דאפילו אם נימא שאין את התקנה ללמוד קודם פורים את ההלכות אך בודאי שיש לדעת כיצד לנהוג ועל כן יש ללמוד את ההלכות הנהוגות בחג, וללמוד עניני פורים בפורים עצמו הוא חיוב מדינא דגמ' כמב' במס' מגילה ד. ומשמע שם שפורים נכלל בתקנת משה רבינו ללמוד הלכות חג בחג, ואולי כי הוא מדברי קבלה ואם כן גם דין שלושים יום קודם החג נהג בו.

יעויין בתוס' שם שדחה סברא זו, מ"מ נראה לומר שבחודש אדר משנכנס מרבין בשמחה הרי שודאי כולל דין זה ללמוד הלכות פורים לכה"פ מר"ח אדר. ויעויי' מש"כ הפני יהושע עמ"ס מגילה ד.

ב. משנכנס אדר² מרבין³ בשמחה⁴, והיינו מזמן המולד החדש⁵. (פרי מגדים ריש סי' תרפ"ו, והיינו גם עם המולד היה לפני כניסת יום ר"ה אדר וכמבואר בס' אדרת אליהו לבעל הבן

² בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קסו) דן מדוע לא נזכר ענין זה בטור ובשולחן ערוך ומובא רק במגן אברהם ואילו דין דמשנכנס אב ממועטין בשמחה כן מובא בשו"ע, והשיב, שיתכן שחששו מפני המינים והמוסרים, שהם ימסרו לשופטים כי מזה שיצא הישראל צודק בדינו, לא מפני שהוא אכן צודק, אלא בגלל שבחודש זה בריא מזלו של ישראל, ורע מזלו של הנכרי. ובס' נימוקי אורח חיים כ', כי אין בזה נ"מ למעשה ושמחה הוא דבר המסור ללבמה שאין כן באב יש נ"מ למו"מ וכיבוס ורחיצה וכו'. ולכאן צ"ע, דהא הנ"מ המואת בגמ' הלכן ישראל דאית ליה דינא עם עכו"ם הוי נ"מ גם באב וגם באדר.

³ במגן אברהם בריש סימן תקנא לגבי משנכנס אב ממועטין בשמחה כתב, ר"ל שאין שמחין כלל, ואילו השעה צ"ש אות א מרחיב ומוכיח מראשונים אחרים שאין הכוונה שלא לשמוח כלל אלא שימעיט בהשמחה שרגיל בה. ויל"ע כאן, דהא בגמ' איתא כשם שמשנכנס אב ממועטין כך משנכנס אדר מרבין האם הכוונה בעצם מצות השמחה אך לא במהותה או גם במהותה, ואם הכוונה במהותה הרי שיהיה תלוי במח' המובאת בשעה צ"ש אם השמחה תהיה ללא גבול או לא, ואולי יהיה תלוי במח' הראשונים בחייב אינש לבסומי דהיינו שמחה ללא גבול או לא. ואולי קבעו את השמחה ללא גבול בפורים אבל משנכנס אדר יכין את נפשו לשמחה עצומה ללא גבולות שתהיה ביום הפורים.

⁴ בהקדמת הס' מעם לועז על ספר תהילים הביא בשם תהלה לדוד שכ' בשם המהר"ח"ו דבר"ח אדר י"ל את כל ספר התהילים והוא סגולה גדולה, ויעויי' במועד לכל חי סי' לא סעי' צד שכ' דגזירת המן לא בטלה לגמרי והקולר תלוי ועומד ולכך צריכים להרבות בתפילה.

⁵ וכתב בשו"ת אפרקסתא דעניא אורח חיים ח"ב סימן לו, ואשר דרש מני אם מצאתי טעם למנהג העולם שמדבקים על הפתחים "משנכנס אדר מרבין בשמחה". ואם משום כדי להזכיר את הדין למה אין מדבקים באלול "משנכנס אלול מרבין בתשובה". הנה אנכי לא ראיתי ולא שמעתי טעם

למנהג זה, ובס' המנהגים הגדולים שבידי כמדומה שלא ימצא. ויש לחפש בס' הקטן הנקרא מטעמים, ישן וחדש, ובס' אמרי צדיקים, ובס' מנהגי ישרון. וגם יש לעיין בס' פח"י ערך משנכנס אדר, אף שאינו מסוג זה מ"מ אולי יש בו דבר מן החדש, וכולם אינם ת"י.

אמנם מ"ש כ"ת מדוע אין עושין כך באלול, לק"מ הדא דמאמר זה לא נמצא בשום מקום בש"ס, אף דהאמת כן הוא, מכל מקום הרי כתב המהרש"א בחא"ג סוף מס' מגילה הא דלא חשיב התם ל' יום לפני ר"ה ויו"כ, משום דבאמת זמנה של תשובה בכל השנה דבר יום ביומו, ע"ש ובס' ערבי נחל בדרושיו לר"ה שכתב ג"כ כך, ופי' בזה הא דאמז"ל ציון דורש אין לה מכלל דבעי דרישה ודפח"ח. משא"כ משנכנס אדר כו' הוא מאמר מפורש בש"ס תענית כ"ט סע"א. אלא דהרי"ף ורמב"ם וש"ע לא העתיקו בשום דוכתא, ופשיטא משום דליכא נ"מ מיני' לדינא. אלא דמקום יש בראש לומר דנ"מ לענין נשואין בחסרון לבנה דבאדר וניסן (כדמוכח מרש"י תענית שם ודוק) בכל החדש ליכא פקידא. עי' שד"ח מערכת חתן וכלה באריכות לענין זה.

והנראה בעיני ע"ד דרוש מוסר להסמוך המנהג הלז, עמו"ש הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים. והוא עפאז"ל (ביצה ט"ז ע"ב) הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר. ופי' בס' בני יששכר במאמרי אדר מאמר א' סי' ט' ויו"ד, עפמו"ש האריז"ל דאדר הוא החוטם שבו חוש הריח. והנה כל החושים נזכרים בחטא עץ הדעת שנשתמשו בהם ונפגמו, וחוש הריח לא נזכר, כיון שלא נפגם רק בדרך בהדי הוצא לקי כרבא, כי לא נשתמשו בו אז ע"כ הנשמה נהנית. וזהו הרמז, הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר, שהוא בחי' חוש הריח, שהוא פעולת הנשמה דבר המתקיים ולא פעולת הגוף. ע"ש דברות קדש.

השתא א"ש מנהג ישראל לדבק על הפתחים בחדש אדר, גליון כתוב בו באתון רברבין "משנכנס אדר מרבין בשמחה", כאלו כרוזא קרי בחיל לעורר לב ישראל על סגולת החדש להתפתחות והתפשטות כח הרוחני בבחי' חוש הריח שלא נפגם בעץ הדעת, שבו אפשר התיקון והוא פת"ח ומבוא גדול לזכך אתו עמו גם החושים שנפגמו.

ורמזו במאמר קרא הנ"ל הדודאים (כמו הדודים רמז למרדכי ואסתר, שהם מארי דריחין טבין, כמו"ש בני"ש דלכך נקראו מירא דביא והדסה, והיינו דקרי להו דודאים ולשון נופל על לשון ע"פ דרכנו) נתנו ריח (בחדש אדר שהוא בחי' החוטם. וי"ל בדרך רמז נתנו ריח במספר קטן עם הכולל כמס"ק החוטם,

איש חי על פרשת משפטים אף דנקט שם שהוא בדרך הלציי מ"מ מדברי הפמ"ג נראה כן להדיא) ויש להרבות בשמחה עד סוף חדש ניסן⁶. (וכל' רש"י במס' תענית כט. שכ' משנכנס אדר

ולזכר זה) ועל פתחינו כל מגדים (אנו קובעים על פתחי בתינו לוח המזכיר מגדים של חדש אדר. ומגדים דייקא כי מגיד דבריו ליעקב, שזהו פתח תקוה לטהר החושים כלמו). ורמוז ג"כ משנכנס אדר, ר"ל משנכנס רמז וכה סגולתו של אדר בקרב ולב עמוק, אז מרבין בשמחה, דמבואר דחטא עין הדעת דין גרמא בנזקין של בעצבון תאכלגה ובעצב תלדי בנים. ובתיקון המעוות מרבין בשמחה⁷ וישמח ה' במעשיו. גם כי מרבין הוא הפך של נתמעטה קומתו. ושם רמז ואין מספר, וישמע חכם ויוסף לקח. עכ"ל.

ויש שכתבו שמסתירים את האמה על אמה שהיא זכר לחורבן כי יש להרבות בשמחה ולכן כבר כותבים משנכנס וכו' ומכסים עימו להזכיר כי בחדש זה שמחים ואין אבלות. ולכאן נראה שזה נכלל מאמר הגמ' כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה על החורבן כך משנכנס אב מסתירין מיעוט זה ומרבין בשמחה.

⁶ במגילת אסתר מבואר כי האגרות השניות שבהם נכתב כי היהודים רשאים להקהל ועמוד על נפשם נכתבו ונשלחו בכ"ג בסיון, ולא מצאנו בשום פוסק או מאן דאמר שנקבע שמחה ויום טוב ביום כ"ג סיון למרות שביום זה התבטלה הגזירה באופן סופי ואז יצא מרדכי בלבוש מלכות תכלת וחזר והיה שבעים יום לאחר תליית המן. ואכן במגילת תענית מובא יום זה כיום שמתעניין בו משום צרה שאירעה, ואף על פי כן כתב בס' ראש גולת אריאל בשם האמרי אמת שנושאים בו נשים ואפי' שהוא גם סוף החדש כי נכתבו בו האגרות השניות. והיערות דבש מבאר שמרדכי המתין עד יום זה ע' ימים מיום תליית המן כי השליחים הראשונים עם האגרות הראשונות היו בדרכם ועדיין לא שבו, ואם היה שולח בתוך כך אגרות שניות היה גורם בלבול מה היא הגזירה באמת אם הראשונות או השניות וכן רצה שאותם שליחים גופא שהביאו את האגרות הראשונות יביאו אף את השניו וכך יהיה ברור לכולי עלמא שהגזירה הראשונה בטלה, והמתין להם ע' ימים עד שישבו מדרכם ומיהר לשולחם עם רמכים וכו'. ולכן יום זה לא נבחר מחמת היותו יום סגולה אלא מצד טכני בלבד. ויעוויי בביאור הגר"א על מגילת אסתר מש"כ בזה.

ימי פורים ופסח שנעשו בהם נסים לישראל. ומבואר בא"ר סי' תרפח ס"ק ח. ובשאלת יעב"ץ ח"ב סי' פח ובהג' על הגמ' שם תמה מדוע הוסיף רש"י פסח והא מיירי' בפורים לא בפסח, וכתב, שאם משום פורים גרידא, אם כן היה צריך לומר כך גם גבי משנכנסו ניסן וכסלו. אלא על כרחך היינו משום שהתחילו בחודש אדר ימי ניסים רצופים, בשני חודשים תכופים זה לזה. ובשו"ת התם סופר (אורח חיים סימן ק"ס) ביאר, שרש"י סובר, שאף שאין מזל לישראל, מכל מקום אמרו חז"ל במסכת חולין (צה ב) שאף על גב שאין ניהוש - יש סימן, היכא דאיתחזק [במקום שהחזק]. וסובר רש"י שכאן החזק פעמיים, בפורים ובפסח, וקיימא לן שבשתי פעמים נחשב חזקה. ועוד כתב לבאר, שרש"י סובר, שבפעם אחת אפשר לומר שמא רוע מזלם של העמלקים גרם, ולא מזלם הטוב של ישראל, כי אין מזל לישראל. אבל עתה, שמצינו שאירע להם לישראל על ידי שתי אומות שונות ברציפות, עמלק ומצרים, מוכח שיש סימן טוב לישראל, ועל כל פנים יש סימן. עיין שם. ויתכן לומר דדעת רש"י שבניסן מרבין גם בשמחה אינו על ניסי פסח דלא מצאנו שאר זמני ניסים כסוכות וחנוכה דמרבין בשמחה, אלא כיון דהמון נתלה ביום ב' דפסח הרי ששמחת פורים מתחלת בחדש אשר נהפך עד לאחר הפסח שאזי נשלם הנס דפורים) ומי שיש לו דין עם גוי ידון עימו בחדש אדר⁷.

⁷ וכ' החיי אדם (הלכות שבת ומועדים) כלל קנה, משנכנס אדר מרבין בשמחה. ומי שיש לו דין עם עכו"ם, יתאמץ שיגמור באדר, דחודש זה הוא מזל לישראל. עב"ל. ומדבריו משמע שאין הכוונה שיתחיל לדון בחדש אדר אלא העיקר הוא שיראה לגמור את הדין בחדש אדר. אך בפסקי ריא"ז מסכת תענית פרק ד, כתב, משנכנס אדר מרבין בשמחה, וישראל שיש לו דין עם גוי ישמט ממנו באב ויחזור אחריו באדר שיש בו הצלחה לישראל. עב"ל. ומדבריו משמע דקאי על תחילת דין ולא על גמר דין כדעת החיי אדם.

ואפילו דקי"ל שאין מזל לישראל בחדש זה יש מזל לישראל כמבואר בחי' הריטב"א על מס' תענית כט. אמנם בתשו' החת"ס שם מבואר שהרמב"ם השמיט האי דינא כי ס"ל שאין מזל לישראל. יעווי"ש. ויעווי"ש מש"כ המהרש"א עמ"ס תענית שם.

ג. ביום י"ג באדר חובה להתענות תענית אסתר⁸ זכר לג' תעניות שהתענו בפסח בזמן אסתר, ואין מתענין ג' תעניות כדי לא להכביד על הציבור. (שו"ע ונו"כ סי' תרפ"ו, ובחומש דברים ה', טז כתיב ויענך, רמז לתענית אסתר, וירעיבך ויאכילך את המן, היינו המן, רמז לאלו הג' תעניות, כ"כ בס' פענח רזא, ור"ת הובאו דבריו ברא"ש, ובר"ן מצא רמז ממלחמת עמלק שמושה אהרן וחור עמדו ראש הגבעה ומכאן למדו חז"ל דתענית ציבור בעו ג' אנשים לפני התיבה) וכתב הרמ"א (סימן תרפו סעיף ב) ותענית זה אינו חובה, לכן יש להקל בו לעת הצורך, כגון מעוברות⁹ או מניקות או לחולה שאין בו סכנה, ואפי' רק כואבי עינים, שאם מצטערים הרבה לא יתענו ויפרעו אח"כ, אבל שאר בריאים לא יפרשו מן הצבור (חדושי אגודה בשם מחזור ויטרי). מ"מ יש הרבה ראשונים הסוברים דהוי תענית חובה ויש להחמיר בה. (אך מ"מ אינו על פורענות רק זכר לתענית המן, יעויי' בספר משנת יעבץ סי' עו).

ד. נהגו לומר ביום זה מזמור כ"ב בתהילים שאסתר אמרתו לפני הליכתה לאחשוורוש. (קב הישר פצ"ז ועויי' מה שהרחיב שם פצ"ט).

⁸ בס' מעם לועז על מגילת אסתר ז הביא בשם רבי רפאל חיים פוטנרימילו בשם ר"א מגרמייזא שבי"ג אדר היה מכת חשך שבה מתו רבים מישראל ולכך המן בחר יום זה לגזירתו שיגרום שימותו בו רבים כאז. ולפי דבריו י"ל טעם נוסף על תענית אסתר כדי לבטל את גזירתו שיהפך יום זה ממיתה לחיים ואכן מיד למחרת שמחים על היה לבני ישראל אור במושבותם וזהו שליהודים היתה אורה.

⁹ ובכאבי עינים בעי' שיהיה מצטער אבל מעוברות שאינן מצטערות הישועות יעקב מיקל והא"ר מחמיר. אך ביולדת בתוך ל' לכו"ע מותרת לאכול. מ"ב ס"ק ד'.

זכר למחצית השקל

ה. המנהג לתת לצדקה זכר למחצית השקל קודם מנחה בתענית אסתר (סי' תרצ"ד ברמ"א, והמג"א כ' לתת קודם קריאת המגילה בשחרית, והמנהג הוא לתת קודם מנחה בתענית אסתר כמו' במ"ב בשם הפמ"ג).

ו. קודם שיתן מחצית השקל יאמר הריני מוכן ומזומן ליתן מחצית השקל זכר למקדש שהיו מחוייבים ליתן כל אחד ואחד מחצית השקל לקיים מצות עשה שציוני בוראי יתברך שמו בתורתו הקדושה שנאמר זה יתנו. (אור השנים ענין פורים)

ז. המטבעות הראויות לתת למחצית השקל הם בכל מדינה מחצית המטבע הנהוג בה, ונהגו לתת ג' מחציות כמובא ברמ"א שם ויתן ג' מחציות ולא אחד וחצי, (שו"ת מנחת אלעזר סי' ל וכך מטו הפוסקים בשם הגריש"א).

ח. ונהגו לתת עבור הקטנים והנשים למרות שמעיקר הדין פטורין. ואפי' עבור עוברין שבמעי אימן (כ"כ במרדכי דילפי' מהנאמר בפסוק "כל העובר"). אך מעיקר הדין חייבים רק גדולים מגיל י"ג וי"א מגיל כ', ולכן לנשים וקטנים בודאי די במחצית אחת שבאותו מקום.

ט. יש שנתנו לפחות מחצית אחת שתהיה במשקל של מחצית השקל דמקדש, שזה מחיר שוה לכ-10 גרם כסף מזוקק. (יעו"י' בביאור הלכה בסי' תרצ"ד שם). ומחירו כיום בערך בא"י כ-22 ש"ח. ובניו יורק כ-6 דולר לחומרא.

מקרא מגילה

י. וז"ל הסה"ק יוסף בפרק פ"ב, ובהיות כן כי מגילת אסתר מורה על כמה דברים מכוסים, אל תהי קל בעיניך קריאת מגילת אסתר וכדאי אותה צדקת שמסרה נפשה עבור ישראל שנהיה שומעים מגילת אסתר שלה בכוונה, כי כל תפילה צומה וזעקתה היתה בשביל ישראל, על עצמה לא חסה כאשר אמרה כאשר אבדתי אבדתי, בתפלתה אלי אלי למה עזבתני הכל עבור ישראל וכו' ראה ראה קדושתה הכל נפלא ונעלם ואיך נהיה נוהגין קלות בהם חס ושלום, על כן צריך אתה לדעת כי יש עולם חדש למעלה עולם קדוש ונורא מאד, ואינו מתגלה לחוץ מהמת שהוא נורא מאד כי אם פעם אחת בשנה ומתחיל להתגלות בשעת קריאת מגילה, ומזה העולם היה שרש נשמתו של מרדכי הצדיק, וצריכים אנו תחילה לעורר רחמים שיתגלה האור הקדוש הזה לחוץ וישפיע ויאיר על רישיהו דעמא קדישא ישראל המתאספים בבית הכנסת בלב טהור וכו'. יעוי"ש בהמשך דבריו הקדושים.

יא. המגילה נקראת החל מיום אחד עשר לחדש אדר עד לט"ו בחדש אדר לבני הכרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון, והדין הוא שביום י"ד קורין אלו שאינם מוקפות חומה מימות יהושע וביום ט"ו רק ערים המוקפות חומה מימות יהושע, ואילו מיום י"א י"ב וי"ג קורין רק אלו הנוסעים ממקומם ולא יהיו במקום קריאה ביום י"ד או ט"ו וזה רק בתנאי שיהיה להם מניין כי מגילה שלא בזמנה נקראת רק בציבור¹⁰. (משנה ריש מס' מגילה וגמ' שם ובשו"ע סי' תרפ"ח ס"ז ונושאי כלים, ודעת הירושלמי שאפשר לקרוא מר"ח אדר כי כתיב החדש אשר נהפך, הובא ברמ"א שם)

10 מובא בשל"ה הק' שי"א-י"ב-י"ג-י"ד-ט"ו הוי בגימ' ס"ה כגימ' של של שם אדנות, ומראה

על גילוי אדנותו בעולם בימים אלו, וכ' על דבריו בעבודת ישראל וז"ל, וזה מגילה נקראת, על ידי המספר הזה מגלה האדון לכל היצורים עיין שם. ויש לומר גם כן איזה רמז, באחד עשר היינו א' פעם עשר, שנים עשר הוא שתי פעמים עשר, שלושה עשר הוא שלוש פעמים עשר, ארבעה עשר

יב. ציבור של קטנים אינו נחשב לציבור (מ"ב סי' תר"צ ס"ק סג בשם הפרי מגדים) אך ציבור נשים בפני עצמם הוו ציבור אך אם רשאות להצטרף עם האנשים נשאר הפמ"ג בצ"ע. (יעו"י עוד בשו"ת שלמות חיים מש"כ בזה)

יג. אסור לטעום כלום קודם קריאת המגילה ורק למי שהוא חלוש ביותר יש להקל בפת עד כביצה. (ופירות וכדו' אפי' בשיעור יותר מכביצה, סי' תרצ"ב ויעו"י במג"א שם ס"ק ו ובפר"ח ומ"ב ס"ק יד וביאוה"ל ד"ה מפלג, ובשעת הדחק אפשר להקל שיתפלל מעריב ויקרא מגילה מזמן פלג המנחה) אך בשתיית מים יש להקל (אבני ישפה או"ח סי' פא, ויש מקילים גם בשתיית קפה) וה"ה שגם לפני קיום שאר מצוות היום לא יאכל לכתחילה (הגרשו"א הובא בהלי"ש פי"ט, ויעו"י בתשו' אז נדברו ח"ו סי' סה, ובתשו' ציץ אליעזר חט"ו סי' לב בענין אכילה קודם משלוח מנות) ויש מתירין לכתחילה לאכול ולאחר מכן לקיים את מצוות היום, חוץ מוקרא מגילה שאין לאכול לפני קריאתה. (דעת הגריש"א הובא בס' אשרי האיש ובס' חשוקי חמד על מגילה עמ' קד וכ"כ במשנה הלכות ח"ו סי' קכו, ויש על מי לסמוך להקל כי מדכרי אהדדי. כ"כ אבני ישפה שם).

הוא ארבע פעמים עשר, חמשה עשר הוא חמש פעמים עשר, סך הכל ט"ו פעמים עשר עולה ק"ג. כי שם אדנ"י נקרא גם כן ק"ן לשם הוי"ה הנעלם בו, זהו כדברי השל"ה הנ"ל. עכ"ל.

כמו כן כ' החשק שלמה עמ"ס מגילה כ' רמז לאלו הימים כי במגילת אסתר מובא ה' פעמים המילה פורים כנגד ה' ימים בהם קוראים את המגילה, ושני הראשונים כתובים מלא וכל השלושה האחרים חסר ללמדך שאפי' שקוראים את המגילה בשאר ימים לפי הצורך אבל שאר מצוות היום אינם אלא בזמנם הקבוע כדאי' בגמ' שם ב: וה.

ויש להוסיף עוד רמז שאלו החמישה ימים שקוראין בהם את המגילה הם כנגד חמישה חומשי תורה כי אסתר ביקשה והתקבלה בקשתה שיכתבו את המגילה כאמיתה של תורה ויקראו אותה ודיני קדושת כתיבה עליה כמו בספר תורה.

יד. גם מי שאינו מתענה אסור לו לאכול כשהגיע זמן קריאת המגילה. (שעה"צ או כט).

טו. לכתחילה יש ליטול ידים לפני שנוגעים במגילה בלי מטפחת. (שו"ע סי' קמ"ז ונו"כ שם).

טז. יש לכוין לצאת ידי חובה בלילה וביום, והכונה לשם מצוה מעכבת. (סי' תר"ץ סי"ג).

יז. ראוי שתהיה מגילה כשרה לפני כל אחד ולכה"פ שיקרא לעצמו בפסוקים בהם מכים את המן כדי שלא יחסיר אפילו מילה אחת כי אם החסיר בשמיעת מילה אחת לא יצא ידי חובה. (יעו"י במג"א סי' תר"צ סקט"ו ולבושי שרד שם שכ' שאם שמע אך ליבו ומחשבתו פנו לדברים אחרים באופן שאם יטעה הבעל קורא לא יוכל לתקנו לא יצא ידי חובה. אך בתשו' ארץ צבי סי' מה כ' שאם יודע היכן נמצא הבעל קורא אפי' שאינו מרוכז בקריאה יצא ידי חובה) ואם קרא תיבה אחת באופן שהשתנה הענין כ' הביאווה"ל בס"י תר"צ סעי' יד שמעכב וחוזר, אך הערוך שלחן בסעי' כ' כ' שאם אמר עיקר התיבות אך שינה המשמעות יצא ידי"ח.

יח. אם קרא כל אחד מהציבור את המגילה לעצמו אפילו שיושבים כל העשרה ביחד י"א שאינו נחשב לציבור כי כל אחד קורא לעצמו. (דעת הגר"י מבריסק ובנו הגר"ד הוכיח מהרמב"ם בפ"ב ה"ז כשיטתו) וי"א שיוצאים ידי חובת ציבור. (דעת החזון איש או"ח סי' קנה וסברתו היא דהוי כמו תפילה בציבור שיוצאים ידי חובת ציבור גם כשכל אחד מתפלל לעצמו, ויעו"י מש"כ במועדים וזמנים ח"ב סי' קעג ומדעת הברוך טעם המובא בשער הציון סי' תר"צ אות יא מוכח דס"ל כהחזו"א, והיה מקום להוכיח גם מדברי התוס' במס' ברכות מה: בד"ה שאני שלפרסומא ניסא די בריבוי אנשים אפי' שאינם מבינים וא"כ אפילו שכל אחד שומע את עצמו דלא גרע מלא הבינו והיו ביחד בזמן הקריאה, ובגמ' שם משמע דצירוף עשרה שיהיה דבר שבקדושה הוא רק משום הזכרת השם אבל בקריאת המגילה שאין בה הזכרת שם אלא רק פרסום הנס נראה שריבוי הציבור מספיק והעשרה אינו משום דבר שבקדושה אלא רק משום פרסום הנס ואין כאן צירוף לצאת אלא להיות יחדיו, ויעו"י בתשו' הלכות קטנות סי' קעה ומתוס' שם נראה להדיא היפך דבריו וצ"ע)

יט. בברכות המגילה יברך מעומד שלוש ברכות בלילה לפניה, וביום יברך גם שהחיינו אפילו שברך כבר בלילה ויכוין לפטור את מצות משלוח מנות ומשתה. (בסי' תרצ"ב נפסק במחבר שאין לברך שהחיינו ביום אך הרמ"א פסק לברך וכי המג"א שיכוין לפטור משתה ומשלוח מנות ומשמע שאת מצות מתנות לאביונים אי"צ לכוין לפטור וכ"כ המ"ב, ובתשו' והנהגות ח"א סי' תד ביאר זאת, משום דמצות צדקה נוהגת כל השנה ולא דווקא בפורים, ויתכן לבאר עוד שאינה שמחה גדולה שיש אביונים אפי' שמצוה רבה היא לתומכם, אך הפמ"ג והחיי"א ובקיצושי"ע כן כתבו לפטור מתל"א, ויתכן לבאר שאינו כמצות צדקה של כל השנה, מכיון שיש כאן מצוה לתת שתי מתנות לשני אביונים הרי שזהו חיוב מיוחד יותר ממצות צדקה של כל השנה שיוצא רק בפרוטה אך במתנות לאביונים יש לתת מתנה חשובה כמבואר בפוסקים, ויעויי' עוד בתשו' בצל החכמה ח"ו סי' פא).

כ. הקורא להוציא את הציבור ידי חובתן לא יקרא מיושב אלא רק מעומד משום כבוד הציבור, ועמידה שעל ידי סמיכה מקרי עמידה. (שו"ע סי' תר"צ ס"א וביאור הלכה ד"ה אבל לא יקרא, אבל בקורא לציבור של נשים יכול לישב כי לא שייך בהו כבוד הציבור, כך היא דעת הגרשו"א הובא בשלמי מועד והגרשי"א הובא בהליכות והנהגות עמ' 15)

כא. יש לקרותה כולה מתוך מגילה כשרה ואם קרא עד חציה בעל פה לא יצא ולכתחילה יקרא אותה כולה מתוך הכתב. (סי' תר"צ סעיף ב, ואם ראה את הכתב והרים ראשו וקרא מתוך הכתב בתוך כדי דיבור לראיתן מקרי וכשר, כ"כ האגרות משה או"ח ח"ג סי' יט)

כב. אם כתובה המגילה רק עד חציה כשרה. (סי' תרצ"ב ויעויי' ברמ"א שם והנו"כ, והביאור הלכה בסי' תר"צ ס"ג בד"ה אבל כתב שרוב מחוק פסול היינו במחוק רוב המילים דהיינו בכל מילה חלקה מחוק או מטושטש עד רוב המילים כשר, אך בתשובות הלכות קטנות סי' יד כי דלא כהביאור הלכה וז"ל שם, תשובה מסתברא דבפסוקים הוא דבאותיות אנן לא בקיאנן בחסרות ויתרות כדאיתא פ"ק דקידושין (דף ל') וכן תיבות כגון אותם איתא הכי ואיתא הכי. עכ"ל)

כג. קודם קריאת המגילה יאמר הריני מוכן ומזומן לשמוע מקרא מגילה כמו שתקנו חז"ל ואסמכוה אקרא שנאמר "כתוב זאת זכרון בספר" והריני מוכן ומזומן לפטור ברכת שהחיינו את כל המצוות הנוהגות ביום זה לשלוח מנות ומתנות לאביונים ואכילה ושתיה להרבות צדקה הכל כמו שתקנו חז"ל לקיים מצות עשה ומצות לא

תעשה [א' לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להם לישראל ושלא להמרוה פי בית דין]. (אור השנים על פורים)

כד. כמו כן יברך אחריה ברכת הרב את ריבנו ובלילה מוסיף אשר הניא. (וכ' משנה ברורה סימן תרצב ס"ק ה ואין לומר האל הרב כיון שכבר זכר השם שאמר אלהינו ויש גורסים האל ובא"ר הכריע כהשו"ע שאין לומר וכן אין לומר בא"י האל הנפרע רק בא"י הנפרע ע"ש). אך ביום אינו אומר אשר הניא אחרי הברכה. (כי כבר אמר פיוטים בתפילה דהיינו קרוב"ץ, כמובא במ"ב סי' תרצ"ב סק"ז. ובמקומות שאינו אומרים קרוב"ץ כן יש לומר אשר הניא, כ"כ בלוח א"י בשם בעל האדרת).

כה. אם שכח לברך על המגילה ונזכר באמצע הקריאה שלא ברך יברך על קריאתה במקום שנזכר. (דעת המ"ב בסי' תרצ"ב ס"ק ו וכ' בשעה"צ שם אות ז דלא גרע משואל מפני הכבוד בק"ש דמותר בין הפרקים, ויל"ע בזה, דהא אם החסיר ולא שמע כולה לא יצא ידי חובתו, הרי שבאמצע כבר עבר שמיעת חלק מהקריאה ללא ברכה ועתה מברך על שמיעת חלקה בלבד, ולכאורה אינו דומה למי שמשמש בתפילין ומברך כי המצוה מומשיכה אך כאן כבר עבר חלק מהקריאה והברכה היא על קיום המצוה בשלימות, ויל"ע)

כו. לכתחילה יש לקרוא הכל ברציפות כאגרת וללא הפסקה של יותר מכדי נשימה, ובין פרק לפרק יפסיק מעט. (מוג"א, ערוה"ש).

כז. נשים חייבים בקריאת המגילה כמו אנשים כי גם הם היו באותו הנס, ועליהם להקפיד לשמוע היטב את כולה ולא להחסיר מלשמוע אף תיבה. (גמ' מגילה ד. וטוש"ע סי' תרפ"ט ס"א, ודעת הבה"ג הובא שם סעי' ב' ברמ"א ובנו"כ שאשה אינה חייבת בקריאה אלא בשמיעה, ומקורו מהתוספתא והראשונים לא הביאו להלכה כמבואר ברמב"ם והריטב"א כ' שהיא תוספתא משובשת, אך הרא"ש הביאה והובא ברמ"א ולכן לכתחילה תשמע מאיש ואם אין איש תקרא לעצמה או תשמע מאשה שלא שמעה עדיין כמבואר בביאור"ל שם ד"ה ונשים בשם הפמ"ג, כי חייבת רק בשמיעה ולא בקריאה, ויעו"י בפ"י ראשון לציון מבעל האור החיים על מגילה ד. שהקשה והכריע דלא כהבה"ג, ועיי' מש"כ בביאורי ענינים בשם המרדכי בס"י כב ויעו"י בטו"א

על דף ד. מש"כ בזה, אך כך נהוג עלמא). וכן קטנים שהגיעו לגיל חינוך חייבים להנכם לשמוע מקרא מגילה ברוב עם. (שם סעי' ו, וביאור"ל שם).

כה. נהגו להכות בזמן קריאת שם המן ורמזו לדבר והיה אם בן ס"ת המן וכתב אח"כ הכות הרשע. (כ"פ הרמ"א והמג"א כ' שלא להכות, והבן איש חי נהג להכות בהזכרת הראשון והאחרון. ובשוע"ר כ' שיש להכות רק היכן שמוזכר שמו לרע, ויש שמכים רק במקום שמוזכר שמו עם אביו. ובקב הישר פ"ק כ' בשם הר"ר העשל, דמי שרוצה לנסות קולמוס חדש אם כותב יכתוב בו שם המן ואחר כך ימחק יעו"י"ש, ויעו"י מש"כ בס' נהג כצאן יוסף).

כט. מעט דקדוקים בקריאתה: המולך-מלרע, וכן-בבוקר היא "באה"-מלרע, רצפת-פ"ה רפויה הדגושה כוונתה גחלת כמו' בישעיה יג. להיות כל איש שורר-בשין שמאלית וי"א ימנית (ימנית מל' שורו דהיינו ראה וכן הוא מנהג בעלזא יעו"י ליקומי מהרי"ח).

ויהיו נקראים- ויו בפתח לא בשוא נע. כמו כן את תיבת הגא אפשר לומר בצירי או בסגול ואינו מעכב, וכן תיבת ואבדן אפשר לומר "ב" דגושה או רפויה ואינו מעכב. (שו"ת שלמת חיים סי' שעו-שעז)

ל. בפ"ח פסוק יא, כתיב, להשמיד ולהרג, בקסת הסופר על הפסוק שם כתב שיש ספרים שכתבו ולהרג ויש שכתבו להרוג בלי וא"ו, ולמעשה כ' שם בשם רבו בעל האמרי אש שקרא בקול להרג ובשקט חזר ואמר ולהרג, ואילו במגילת אסתר של בעל החתם סופר היה כתוב וא"ו תלויה בתחילת המילה. וכיום מנהג העולם לחזור את כל הפסוק שוב פעם ויעו"י בתשו' רבבות אפרים ח"ד סי' קס"ז שכ' דאם לא חיישי' להפסק בתוך הפסוק, אמנם בקובץ עם התורה מהדורה ב חוברת ט תשמ"ה והובא באגרו"מ ח"ט, באו"ח ח"ה סי' כ או' לב, כתב מרן הגר"מ פיינשטיין דאי"צ לחזור את כל הפסוק אך גם לא רק את התיבה אלא יחזור כמה מילים קודם הקשורים לענין, ולהתחיל מהמילים אשר נתן המלך להשמיד וכו' ולהרג וכו' וה"ה

למילים ואיש לא עמד בפניהם שנוהגים לחזור ואיש לא עמד בפניהם, להתחיל מואיש לא עמד בפניהם-לפניהם,¹¹ אבל אם חזר רק על המילה גם יצא בדיעבד.

לא. בלקט יושר עמ' קנח כ' שדרכו של בעל התרומת הדשן היתה להגביה קולו במילים משלוח מנות ומתנות לאביונים. (בס' נהג כצאן יוסף על פורים או' ז' כ' וז"ל, כתב מהרי"ל כשמגיע הקורא לבלילה ההוא נדדה ירים קולו יותר מאשר הרימו בשאר המגילה דשם מתחלת הגאולה, ובהיותי בבחרותי בפראג שלמדתי שם בישיבת הגאון המפורסם מוהר"ר אברהם ברודא זצ"ל בשנת ת"ס תס"ז תס"ח ותס"ט שמעתי מר' יודא חזן כפנחס והיה קורא בקול רם המלך שבפסוק זה בניגון שמנגנים בר"ה ויו"כ המלך שבנשמת ובינותי בספרים למצוא טעם לזה כי לא דבר ריק הוא וכו' ולא נתקררה דעתי עד שישעתי ומצאתי סמך לזה שהוא מנהג ישר וכשר כמו שכתב בילקוט מגילת אסתר רמז תתנן ז"ל נדדה שנת המלך, נדדה שנת מלכו של עולם. עכ"ל) כמו כן בהגיע קריאת ד' פסוקים של גאולה אומרים הציבור בקול רם, ואלו הם איש יהודי (ב,ה) ומרדכי יצא (ח,טו) פסוק ליהודים (ח,טז) כי מרדכי היהודי (י,ג) והחזן חוזר וקורא אחריהם. (רמ"א סי' תרצ סי"ז והטעם, כי המ"ב שם ובמ"ב ס"ק נה, שהוא משום שמהה. ובסי' תרפ"ט בס"ק טז כ' בשם הלבוש שאלו הפסוקים תחילת הנס וקוראים בקול כדי לעורר התינוקות שישמעו ולא יישנו, וחוזר החזן לקרוא בקול כי לכתחילה המצוה לשמוע הכל מתוך הכתב.)

לב. כשאומר את עשרת בני המן יקרא בנשימה אחת כדי ללמדך שיצאה נשמתם ונתלו כאחד¹² (שו"ע סי' תר"צ סעי' טו), והמנהג שהציבור קורא בנשימה אחת, (כי אמנם שומע כעונה וכמו שכ' החיי אדם והבאו דבריו במ"ב סי' תר"צ ס"ק נב, אך כתבו בשם הראגאשטובר שעל הנשימה אחת אין דין שומע כעונה, כך כ' הראגאשטובר על פי דברי הבית הלוי

¹¹ ושם כ' מרן הגרמ"פ דה"ה כשחוזרים בפר' זכור על זכר בסגול ואח"כ זכר בצירי, יש לחזור מהמילים תמחה את זכר, ועוד יתירה מזו כתב שם דהעיקר לחזור הוא בקריאת התורה שבפרשת כי תצא ויש לחזור שם על המילים הללו פעמיים כי בקריאת התורה יש דין של קריאה תמזה יותר מאשר בקריאת פרשת זכור. ואכן כך נהוג עלמא לקרוא פעם ראשונה בסגול ובקריאת המפטיר פעם שנייה בנוסח שני בצירי.

¹² ולכאורה יש בזה סיפור הנס, שברגע שנגזר עליהם כליה נאבדו במהרה כאחד ולא נשאר זכר מהם אפי' רגע מעבר לזמן שנגזר.

שכ' שברכת כהנים יוצאים ע"י שומע כעונה אבל את דין קול רם לא יוצאים, כי לדעתו שומע אינו כעונה ממש ודלא כדעת החזו"א והובא גם בקה"י על ברכות סי' יא ויעויי' בביאור"ל סי' קד בזה וכן בס' נחל איתן עמ' ער"ה, ועיי' בתשו' הר צבי נז) ואחר כך החזן חוזר שוב מתוך הכתב.

לג. את כל המגילה יקרא באופן שלא יפסיק יותר מכדי נשימה כי צריך לקרוא אותה כאגרת. (מ"ב סי' תר"צ ס"ק נב)

לד. "ואת" בעשרת בני המן יזהר לקרוא את הזאת השייך לאותו מקום ולא ממקום אחר (כף החיים סי' תר"צ ס"ק צז) כמו כן יכוין בו "ארור" כי 'ואת' בגימטריה ארור.

לה. אם חל פורים במוצאי שבת קורין את המגילה קודם הבדלה אפי' להשיטות הסבורות בנר חנוכה שקודם יבדילו, כי הדלקת נר חנוכה סותרת את יום השבת ולכן יש להדליק אחר הבדלה כדי לאפוקי יומי כמה שיותר מאוחר, אך קריאת המגילה אינה סותרת בעצמותה את קדושת השבת רק משום גזירה דרבה ותו לא. (הט"ז בס"י תרפ"ה).

לו. המגילה דיני כתיבתה ככתיבת ספר תורה כדכתיב ונכתב בספר, ודינה כאגרת כדכתיב על כן דברי האגרת הזאת, והגדר הוא שכתיבתה דיניה כספר וצריכה שרטוט כספר תורה ואילו צורת החזקתה בזמן הקריאה הוא כאגרת. (גמ' יז. ויט. כ"ב הרמב"ן עמ"ס מגילה יז. הר"ן הריטב"א ועוד ראשונים אך יש ראשונים שכתבו דדינה רק כספר תורה וכך יש לנהוג בה. יעויי' בביאור הגר"א סי' תרצ"א ס"ב, יתירה מזו כ' בתשו' תורה לשמה שמכך שמגילה נקראת ספר ראוי שמי ששמע את המגילה ונקלע למקום שקוראים שלא יצא באמצע קריאתה כדין הנמצא במקום שקוראים בספר תורה שאסור לו לצאת באמצע קריאתה).

לז. בשעת הקריאה יש לפושטה כאגרת כדי להראות הנס, ונהגו שכך עושה הבעל קורא אך השומעים שמחזיקים בידם מגילה יכולים לגוללה באופן הרגיל ויש שכתבו שכל הציבור יעשה כן. (רמב"ם פ"ב הי"ב ושו"ע סי' תר"צ סעי' יז, ובסי' תר"צ בפמ"ג ובשעה"צ או' יז, ובכתבי האר"י איתא שמורה על התפשטות החסדים, ונראה להוסיף בה, שקדושתה כספר תורה אך השם נעלם בה ופושטה כביכול כעין שליחה ממנו ית' וכאגרת הנשלחת

אלינו מהקב"ה הנעלם בה כביכול ואומר לנו דרך האגרת בני חביבי אני אתכם בכל מצב ולא מאסתים ולא געלתים וזוהי כאגרת השלוחה ממרום אלינו).

לה. יש לפשוט בזמן הקריאה את כולה כאגרת (וגם בזה יש דעות וי"א שיש לגלול רק את מה שקורא אך נהוג עלמא לגלול הכל כאגרת לפני הקריאה וכן דעת המ"ב בס"ק נו ואילו החזו"א ס"ל דדי בפשיטת עמוד אחד כאגרת יעויי בארחות רבינו ה"ג עמ' מב) קודם הברכה ולאחר הקריאה קודם הברכה שלאחריה יגלול הכל להתחלה, ואינו מעכב ואם אי אפשר יגלול אחרי הברכה. (שם בשו"ע והנו"כ)

לט. במגילת אסתר לא מוזכר שמו של ה' ית' כי אם ברמזים אך לא בפירוש. (והובאו בזה כמה טעמים, א' מפני שידע מרדכי שהפרסיים יעתיקוה ולא רצה שיהא שם הקב"ה מונח בין הפרסיים ומחליפים אותו בע"ז. כ"כ השערי תשובה תשו' הגאונים סי' ר"א מרדכי שבת רמז שצ"ו. ב' משום שאסתר היה נס בהסתר פנים כדרך שאמרו במס' חולין קלט: אסתר מה"ת מנין שנא' ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' לך העלימו שמו (שע"ת שם) ג' מפני שנקראת אגרת ואמרו בגמרא ר"ה יח: שבטלו מלכתוב שם השם באיגרות וכדי שלא יהא חילוק בינה לשאר איגרות לא כתבו בה שם. ד', בפתח עינים לחיד"א מגילה ה: מביא בשם מפרשים טעם אחר מפני שהנס נעשה ע"י שאסתר נשאת לערל ואין זה כבודו יתברך אכן שלפי מצב עם ישראל בימים ההם לא היתה מדת הדין נותנת שתהיה הגאולה כ"א בדרך זו, אבל שם השם לא נזכר אלא בנס הבא כדת. ה' היערות דבש בח"א ז' אדר תקל"ד מאריך בזה יעויי"ש. ו' בספר עקידת יצחק למגילת אסתר בסופו כ' וז"ל ומה שנראה לי בהיתר ספק למה לא כתבו שמו של הקב"ה מרדכי ואסתר במגילה הזאת דרך קצרה היא תשובת זכרונם לברכה ב"ר פ' פ"ד למה לא גילה יצחק ליעקב מכירת יוסף בנו אחר שכפי דעתו נודע אליו אלא שדן ק"ו בעצמו אם הקב"ה שהוא מגלה עמוקות אם הי' רוצה שידעוהו יעקב אין ספק שהי' מגלה את אונו כי גם בו דבר כן נראה לי גם כן כי אחר שבזמן הגלות היו שלשה רועים עבדיו הנביאים אם הי' רצונו יתברך לגלות בלי ספק היה מפרסם על ידם ולא גלה על ידיהם דבר מן המעשה וראה שלא ראה להזכיר שם לסבה מהסיבות או ללמוד לנו מנסים הנסתרים אשר ראתה חכמתו לפרסם רק ליודעים חן וזאת הסיבה שלא כתבה גם כן אסתר המלכה ומרדכי היהודי כי אם ברמז ואם תאמר והלא ברוח הקודש נאמרה כנזכר בפרק קמא מגילה דף ז רבי אליעזר אומך ברוח הקודש נכתבה כנזכר ויאמר המן בלבו אין הכי נמי דברות הקודש נכתבה אבל הסכים רוח הקודש שלא להזכיר שם בה לסבה האמורה מפני שבעת המעשה נעשה ע"ד נס נסתר ככתוב עכ"ל. ובס' ואתה ברחמיך הרבים מהגאון רבי אליעזר גינצבורג שליט"א הביא בשם רבי ירוחם ממיר, שבזמנם לא ראו גבורותיו כדאי' במס' יומא ט: וחיו בהסתרה גדולה לכן לא הזכירו את שמו ית').

מ. במגילה מופיע שם ה' ברמיזא ובר"ת ונהגו לאמר מקומות אלו ללא הפסק כדי שיהיה השם שלם ולכוין שם (כמובא בפרי עץ חיים שער הפורים פ"ו) , ואלו הם הפסוקים בהם ר"ת של שם הויה, יבוא המלך והמן היום, כי כלתה אליו הרעה (ס"ת הויה), כי רבה היא וכל הנשים יתנו(ר"ת הויה) לבדו עותה ושתי המלכה(ר"ת הויה) ושתי המלכה לפניו ולא באה (ס"ת הויה)יום ובמלאת הימים האלה(ר"ת הויה) יהודי היה בשושן הבירה ושמו(ר"ת וס"ת) פני המלך אחשורוש(ס"ת שם יכ"ש) ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה(ר"ת הויה) היא וכל הנשים יתנו(ר"ת הויה) הנשים אל יד הגא(שם אקיה) הבירה אל יד הגי(שם אקיה) יד איש משרי (ס"ת שדי) יצא מפני המלך לפני המן (ר"ת הויה) אשר ישלטו היהודים המה (ר"ת אקיה) את ימי הפורים האלה (ר"ת אקיה). (יעו"י בשו"ע עם פירוש אבן השהם שמאריך בזה).

משלוח מנות

מא. מצוה לשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות אוכל או משקה (כמבואר במג"א תרצה ס"ק יא בשם השל"ה, ומים או סודה אינם נחשבים למנה, כ"כ בס' יבקשו מפיהו בשם הגריש"א) לאיש אחד וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח, וגם אשה חייבת בזה (כמובא ברמ"א ס' תרצ"ה והפרי חדש הקשה דהא כתיב איש לרעהו ולא אשה, ובשאלת יעב"ץ סי' ק"ב האריך להוכיח שאשה בכלל איש, ולמעשה ל' המג"א שבעלה מוציאה וכ"כ הערוה"ש אך המ"ב כ' שיש להחמיר) ואיש שולח לאיש ואשה לאשה וקטן לקטן.(והערוה"ש מיקל בגדול ששלח לקטן אך בס' אשרי האיש הביא מהגריש"א דמשלוח מנות איש לרעהו כתיב ולא מגדול קטן).

מב. נחלקו בעל התרומת הדשן סי' קיא עם בעל המנות הלוי על מגילת אסתר בפ"ט פי"ט בטעם מצות משלוח מנות, האם היא כדי להרבות אהבה ואהבה או כדי שיהיה למקבל מזון לסעודה נ"מ אם אפשר לשלוח מתנות במקום מזון (וכפי שהמליצו מהפסוק ונשלוח ספרים. התרומת הדשן כ' שאינו יוצא בכסות או כלים ויעו"י עוד בתשו'

חתם סופר ס' קצו וכת"ס ס' קמא. ובבאה"ט בס' תרצ"ה) ויש שכתבו שלשלוח לאשה בגדים יוצאים בזה. (בית שערים ס' שפ).

מג. המצוה לכתחילה היא לשלוח משלוח מנות על ידי שליח ולא על ידי עצמו.¹³

¹³ בפסוק במגילת אסתר כתיב, 'ומשלוח מנות איש לרעהו' ומכאן כתבו האחרונים שיש לשלוח משלוח מנות על ידי שליח וכפי שכ' בתשו' בנין ציון ס' מד על שם הקרא ומשלוח מנות והמ"ב בס' תרצ"ה סק"ח הביאו.

ובתשו' האלף לך שלמה ס' שפג כתב שאף על פי שמשלוח מנות הוא דברי קבלה וכדברי תורה דמי ובשל תורה לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, כאן גילה לנו הפסוק 'משלוח' שתועיל השליחות ויהיה בה חזקה שליח עושה שליחותו. ובתשו' אחיעזר ח"ג ס' עג האריך בזה ומסיק דגם בשל תורה יש לסמוך שהשליח לא עשה עוולה וקיים שליחותו. ויעויי בגליוני הש"ס עמ"ס מגילה שדן בזה.

ודנו הפוסקים האם מי ששולח על ידי שליח יכול גם על ידי מי שאינו בר שליחות, והחת"ס בגיטין כב: וז"ל, נפקא מיני' היכא שהקפידה תורה שהבע"ד בעצמו יעשה אלא שאנו אומרים שלוחו הוא כמו עצמו, לזה בעי' דין שליחות דאל"ה לא הוה כמותו, אבל היכי שאמרה תורה שישלח שליח כגון משלוח מנות זה סגי' אפי' ע"י קוף וכל הפסולים והבן זה כי כבר טעו בו גדולים וטובים ממני עכ"ל.

וכתב בספר המקנה חלק ב' כלל כ"ג פרט ז' וכ"כ בליקוטי חבר בן חיים תלמיד החת"ס, שהרעק"א נסתפק אם יוצא משלוח מנות לשלח ע"י עכו"ם, והחת"ס השיב לו דאילו היה המצוה להוביל בעצמו ורק ע"י שליח ג"כ יוצא משום שלוחו של אדם כמותו היה שייך דין שליחות, אבל מאחר שהמצוה משלוח דוקא מצי לשלוח אפילו ע"י גוי. עכ"ל. וכך מטו גם בשם החזון איש. אך בשליח קטן או קוף בודאי שלא נימא שיש חזקה שעושה שליחות ויש לדאוג שישלים את שליחותו.

ובשו"ת שלמת חיים אורח חיים סימן שעח שכ' וז"ל, כנראה לכל הטעמים אפילו על ידי קוף או פיל, ובלבד שידע שהוא מחמת ריעות, וכדכתיב 'משלוח' (כנראה שלקח סברא זו מדברי

רבו המהר"י אסאד הובא להלן) נראה הגם שבכל המצוות מצוה בו יותר מבשלוחו, כאן לכתחילה תיקנו שיוכל לעשות על ידי שלוחו, כדי שלא יתבטל בעצמו ממצות שמחת הפורים, אבל אם רוצה לעשות בעצמו אין בזה קפידא, ומצוה בעצמו קעביד, ואם יודע שיעשה בזה נחת רוח יותר לרעהו תבוא עליו ברכה. עכ"ל.

ויעויין עוד בשו"ת מהרי"א אסאד או"ח סי' ר"ז דכ' קרא נקט לשון 'משלוח' לרבנותא, דאע"ג דבכ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו, קמ"ל קרא דבכאן שלוחו שוה ממש כמו ע"י עצמו. וע"ע בנידו"ז באשל אברהם בוטשאטש סו"ס תרצ"ה, ובשו"ת חלקת יואב או"ח סי' רל"ג.

ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' ל"ג או' ד מ"ש בשם ספר יפה לב או"ח שם שכ' על דברי הבנין ציון וז"ל, ג"ל שהדין עמו דבקרא ובפוסקים בדין מנות לא הזכירו רק לשון שלוח, ובכך מה ששמעתי על חד מרבנן המתחסד עם קונו דעביד עובדא בנפשיה להיות מביא בעצמו ונותן אל רעהו לקיים מצוה בו נמצא חומרו קולו דבדבר הזה לפי הנראה מן הכתובים ומדברי הפוסקים צריך על ידי שליח ולא ע"י עצמו המקיימו, ועוד דכשהוא ע"י שליח מצוה גוררת מצוה שמקיים רעהו תרתי משלוח מנות ומתנות לאביונים שנותן מתנה להשליח דרוב השלוחים שמשלחים על ידם מנות הם נצרכים שמצפים שיתנו בידם מתנה ממקבלי המנות ושעושים שילוחן בחזרתם עכ"ל. ומסיים שם הציץ אליעזר וז"ל, אלא דתפוס מיהא חדא מדברי היפה ללב, דיש מקום למנהג חסידותא בזה לשלוח ע"י שליח עני מכה נימוקו השני דע"כ מצוה גוררת מצוה שמקיים עי"כ גם מצות מתנות לאביונים במה שמהנים את השליח וכו' וכבר הביא היפה ללב שם בס"ק ט"ז בשם בעל מסורת הברית הגדול ז"ל שכתב דכל המקיים מצות פורים כתקנה מאריכין לו ימיו וימי בניו. עכ"ד.

אך הכף החיים כתב, דמצינו כמה מקומות לשון משלוח ואינו ע"י שליח כמו שנאמר בנח וישלח ידו ויקחה וגבי אברהם וישלח אברהם את ידו וכן וכי תשלחנו חפשי מעמך וכאלה רבות ורק אם אפשר יש לעשות ע"י שליח מפני הכבוד אבל אם אי אפשר אין לבטל המצוה משום זה והוא פשוט עכ"ד. וראיתי בס' בירורי חיים (סגל) שכ' על דברי הכף החיים וז"ל, וחכם אחד העיר דאין הנדון דומה לראיה, דבנח ואברהם איירי ששלחו את ידם וכן בעבד איירי ששלח

ומגרש את העבד מעליו לכן אף דאיתא לשון וישלח אין הכוונה על ידי שליח מה שאין כן הכא במשלוח מנות דהכוונה לשלוח דבר מה לחבירו אפשר הוי בדוקא על ידי שליח. עכ"ד.
ונראה לי שטעות ביד אותו חכם, כי הרי שליחות ילפינן במס' קידושין מא א, מהפסוק 'ושלחה והיתה לאיש אחר' המדבר במי ששולח אשתו בגט פיטורין ממונו וכמו בשולח ממונו עבד, ואפילו שכוונת הפסוק היא שילוחין מאיתו לומדים מזה גם שליחות. וא"כ דברי הכף החיים ברור מללן.

אמנם הפרי מגדים במ"ז סי' תרצ"ה ס"ק ה נחלק עם הפרי חדש האם סגי שיזמין את חבירו לאכול אצלו ויצא ידי חובת משלוח מנות או בעיני שישלח דווקא או ע"י עצמו או על ידי שליח, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה. ולדעת הפר"ח דדי בכך שיזמינו חזינן דכשר כך א"כ לכאורה בודאי שאי"צ שליח. וכן מוכיח האשל אברהם בוטשאטש בסוף סי' תרצ"ה וכן הגר"ח מברסק כמובא בתשובות והנהגות ח"ב סי' שמו. ואמנם זוהי מחלוקת הרש"י והרמב"ם כיצד לפרש את הגמ' במס' מגילה ז ב דמחלפי סעודתייהו האם אכלו זה אצל זה כפי רש"י או ששלחו זה לזה כפי הרמב"ם, ויעויי' מה שהקשה הב"י על דעת רש"י ומה שכ' לתרין על זה בדרכי משה ובמגיד משנה. והאריך על זה בתשו' דבר אברהם ח"א סי' יג וח"ב סי' כז.

אך יש לדחות ראייה זו, דהנה בתשובות יד הלוי סי' קיח מוכיח מהנפסק בשולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן קא סעיף ב בענין כתובת אלמנה ששתקה ולא גבתה יותר מכ"ה שנים דלא הוי מחילה באופן שהיורשים מכבדים אותה (שמוליכים לה מזונותיה בעצמם ולא על ידי שליח, אין שתיקתה מחילה, שמפני הבושה שתקה ולא מפני שמחלה. עכ"ל. כי התביישה מהם. הרי שעל ידי עצמם הוי יותר דרך כבוד משליח.

אך לכאורה אין ראייה מדברי השו"ע כי הכוונה שם היא שהיא בושה למחות בפניהם כשהם מביאים לה מזונות משום כבודם ולא משום שהוא יותר דרך כבוד להביא על ידי עצמם.

ובתשו' דברי יואל יו"ד סי' סד אות ב, הביא סברא נפלאה לבאר את דעת הבנין ציון, כיון דבאופן ששלח שליח מוכיח הדבר שייחד עבורו משלוח מנות והוא יותר דרך כבוד ולא שפגשו באקראי,

מד. אם המקבל מסרב לקבל נחלקו הפוסקים אם יצא הנותן ידי חובת מצוה. (מהרמ"א בסעי' ד' משמע שאפי' שאינו רוצה לקבל מחמת כעס, ולא רק שמוחל דהיינו שאם אמר כאילו התקבלתי יצא, לכאורה תלוי בב' הסברות דלעיל, ויעויי' בפר"ח תשו' חת"ס סי' קצ"ו החולקים על הרמ"א בזה, ובתשו' והנהגות ח"ה סי' רלד כ' בשם המהר"ם שיק דרק באופן שהביא והלה לא רצה לקבלו אבל באופן שלא הביא כלל רק הבטיח שיביא והלה אמר כאילו התקבלתי גם הרמ"א יודה דלא מקרי משלוח מנות).

מה. יש לשלוח לעשיר לפי כבודו. (כך כתב בבבאור הלכה בשם החיי אדם בשם הירושלמי וכ"כ באשל אברהם בושטאשט וכן כ' בערוה"ש דלא כדעת המהרש"א במס' מגילה ז.)

מו. יש לשלוח באופן שהמקבל ידע מי שלח, וגם הנותן ידע ששולחים עבורו, ושהשולח ישלח בפורים ולא קודם לכן אפי' שמוגיע בפורים (הבאה"ט כ' להקל בזה וכ"כ המהרי"א סי' רד אך הערוה"ש כ' להחמיר).

מז. אי"צ להקפיד שהמנות יהיו בב' כלים נפרדים (דעת האחרונים שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' צו צי"א חט"ו סי' צו ועוד ודלא כמו"ש בתשו' תורה לשמה לבא"ח סי' קפט) אך לכתחילה ישלח את שתי המנות ביחד ולא בזה אחר זה (בצל החכמה סי' מו מ"מ אם שלחם בזה אחר זה יוצא ידי חובה כמבואר בס' פסקי תשובה ח"א סי' קמג ובהג' פעולת שכיר על המעשה רב הל' פורים סי' רמ"ט).

מח. לכתחילה לא ישלח שתי חתיכות מאותו מין, אך אם הם חלוקים בטעמים מותר (ערוה"ש) כמו כן לכתחילה ישלח מאכל ראוי לאכילה ולא מה שחסר תיקון

ולפי דבריו יתכן דבאופן שמזמינו על שולחנו לאכול כדאיתא בגמ' שם הוי דרך כבוד כמו שליח כי זוהי הזמנה מיוחדת עבורו ולכן יוצא בזה משלוח מנות כמו בשליחות, ולכו"ע.

מסקנת הדברים היא, שבודאי שיוצאים משלוח מנות גם ללא שליח כהכרעת רוב הפוסקים, רק שמדיוות טוב אם אפשר בודאי שראוי להדר לצאת כל הדעות ולשלוח מנות על ידי שליח.

או בישול (מוג"א בסי' תרצה ס"ק יא בשם המהרי"ל וחי אדם כלל קנד סעי' לא וכ"כ המעשה רב סי' רמ"ב הערוה"ש. אך הפר"ח כ' שאפשר לשלוח בשר שחוט גם אם אינו מבושל והובא במ"ב סק"ב אבל לא תרנגולת חיה וכ"כ בהעמק שאלה סוף פרי' ויקהל סי' סז או ט' בדעת השאלות שאי"צ שיהיה מאכל מוכן לאכילה והוכיח מהפסוק בשמות כט כו דכתיב, ולקחת את החזה, והנפת אותו תנופה, והיה לך למנה, ושם לקחו חי ולא מבושל) וכן לא ישלח מאכל שאינו בריא לחולה (יעו"י מש"כ המחנה חיים ח"ג סוף או"ח בזה, ולפי זה כל הני אוכלין דידן כמו משקאות קלים למיניהם ועוד רבים שאינם בריאים כלל רק שהמקבלים אוכלים אותם אפי' שאינם בריאים כלל, יצאו ידי חובה, כי לא מקפידים עליהם).

מט. אם שלח תבלינים או קפה או ממרחים הראויים ללפתם עם פת אפילו שאינם נאכלים בפני עצמם יצא ידי חובה. (ערך שי בריש סי' תרצה, אך בתשו' דובב מישרים ח"א סי' צב כ' דאינו יוצא ידי חובתו וכ"כ בהג' יעב"ץ במס' מגילה ז. אך מנהג העולם ששולחים, ולכאורה הוא דומה למאכלים הצריכים תיקון שיוצאים בהם ידי חובה כמו"ש לעיל, ה"ה מאכלים אלו תיקונם ואכילתם היא בצירופם לתבשיל).

נ. רב השולח לתלמיד וכן תלמיד לרב נקרא רעהו ויוצא ידי חובה. (לקט יושר דף קנה וברכי יוסף סי' רכה סק"א ותשו' מהרי"א סי' רד ותשו' שבט סופר סי' כג ותשו' צי"א ח"ה סי' יד, ותשו' שפע חיים סי' פט, ולכאורה ראה הנקרא רעהו, א' מהא דגם רב כלפי תלמיד וכן להיפך חייב במצות ואהבת לרעהו כמוך, ולא מצינו בשום מקום לפוטרו, וכן כתיב בריש פרי' יתרו וישאלו איש לרעהו לשלום, ואיש הוי משה כמובא במדרש, ורעהו הוי יתרו אפי' שלא היה כלל בדרגת משה. ויעו"י בתשו' דברי מלביאל ח"ה סי' רלז שכ' דאפילו דקי"ל להלכה שאין שולחין משלוח מנות לאבל כנפסק בסי' תרצו ס"ו ברמ"א, מ"מ תלמיד לרב אבל מותר לשלוח כי הוא מצד הכרת הטוב ולא מצד שמחה).

נא. אם שלח לאביון משלוח מנות לא יצא ידי חובת מתנות לאביונים אלא רק חובת משלוח מנות. (הטורי אבן הסתפק בזה אם יצא גם ידי חובת מתנות לאביונים. והובא בהי' רעק"א על השו"ע סי' תרצ"ה ס"ה, ויעו"י מש"כ ע"ז בשו"ת כתב סופר סי' קלט, ולמעשה מסקנת דבריהם שלא יוצאים ידי חובה)

נב. יש אומרים שישלח משלוח מנות עוד לפני תפילת שחרית (פמ"ג א"א תרצ"ב א, ויסו"ה) ויש אומרים שישלח לפני קריאת המגילה וי"א מיד לאחר שחרית. (פמ"ג שם וכה"ח).

נג. השולח משלוח מנות לשיכור כלוט שהתפכח מיינו רק אחרי פורים לא יצא ידי חובתו. (משנה הלכות ח"ד סי' צ) ויל"ע בזה, כי לכאורה חצרו המשומרת קונה לו אפי' שלא מדעתו, והרי אין נכסי השיכור הפקר בהעדר בעלות כי הרי יש לו בעלות גמורה על נכסיו, ולא גרע ואף עדיף מכאילו התקבלתי שמועיל להרמ"א להבנת המ"ב. וצ"ע.

נד. השולח מנות למי שאינו שומר תורה ומצוות, אם הוא תינוק שנשבה יוצא ידי חובתו, ואם לאו אינו יוצא ידי חובתו. (שו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' לא, ויעו"י בחשוקי חמד על מגילה כג.)

מתנות לאביונים

נה. מצוה לתת ב' מתנות לב' עניים בסבר פנים יפות¹⁴, וכל הפושט יד נותנים

¹⁴ ובמתנות לאביונים אין דין של מתן בסתר כי דינו מיוחד והוי מצוה בפני עצמה שיש לעשותה בחדוה ושמהה כי יש כאן גם מצוה לשמח האביון ולא רק לתת לו, יעוויי' השוקי חמד במס' כתובות סז: ושם מציין לדברי הגליוני הש"ס עמ"ס שבת י: וז"ל, תוס' ד"ה הנותן כ' אבל הנותן צדקה כו' והוא מדברי הרי"ף וע' ס' חידושי גור ארי' שכ' וז"ל הנותן מתנה כו' צריך להודיעו כי כשם שהוא נותן כך צריך שיהי' מקבל דאל"כ לא מיחשיב נתינה כשאין שם קבלה ולכן צריך להודיעו כדי שידע המקבל שניתן לו ואז היא קבלה נמורה מצד המקבל אבל הנותן לעני הצריך פרנסה א"צ להודיעו כי לא מכוון רק לפרנסתו. עכ"ל. ז"ל בקצת שינוי ומתבאר מדבריו דיש לחלק בין שם מתנה לשם צדקה דמתנה הוא ענין נתינה שנותן למקבל ולכן צריך שהמקבל ידע כדי שיהי' שם קבלה גמורה מצדו דהנתינה והקבלה יחד הם השלמת עניין הנתינה משא"כ נתינה בלי קבלה שם הנתינה איננה נתינה שלימה כי נתינה וקבלה הם שמות המצטרפים וכאשר יש נתינת הנותן צריך שיהי' קבלת המקבל ובלתי קבלה גם נתינה לא נתשב כי אם לא קבל המקבל למי ניתן ומשא"כ בצדקה דאיננה מתנה רק הוא צדקה למלאות חסרון העני לכן א"צ דעתו כלל רק השלמת חסרונו לבד והוא כל דבר הצדקה ולפי"ז לכאורה לעניין מתנות לאביונים בפורים דכתיב ל' מתנה בקרא יוצרך שידע העני שנתן לו ויהי' דינה שונה משאר צדקה דהוא מעלה כשאין העני יודע ממי נוטלה ואין מתבייש כמבואר בב"ב יב. וכתובות סז: דמתנות לאביונים לא יהי' הדין כי רק צריך להודיע דיקא משום דכתי ל' מתנה בקרא ומתנה נתשב רק בידיעת המקבל וכנל וזה חידוש די לכאורה. עכ"ל.

מבואר מדבריו שאין דין מתן בסתר במתנות לאביונים. ולכאו' בפרט להא דקו"ל שכל הפושט יד נותנים לו כמבוי' בירושלמי מגילה פ"א ה"ד הרי שאין בושה בעני המקבל כי אין דין קבלת צדקה רק בעני.

ל¹⁵ והוסיף בספר יושר דברי אמת שאפי' שיודעים בו שאינו צריך. רק שלכתחילה יש לתת לעניים מרודים, ובעיקר למי שאין לו פרנסה קבועה ורגילה¹⁶. (יעו"י בערוה"ש ובתשו' והנהגות ח"ה סי' רלה הבאנו כל דבריו בהערה¹⁷).

¹⁵ ובספר קול מהיכל ה' עמ' קעג הביא בשם הגר"ק דוהי קולא שדי לתת לכל הפושט יד שתי מתנות לשני עניים ודי בזה, ולא בא להחמיר שיתן לכל הפושט יד בלי גבול ומידה.

¹⁶ וז"ל, שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רמט סעיף ג, צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין. ואם נתנה בפנים זועפות ורעות, הפסיד זכותו. עכ"ל. וכתב הבית הלוי בפרשת תרומה וז"ל, הנה בעת שנותנים צדקה להעני ונמצא מקיים בהעני מצות צדקה ועוד כמה מצות עשה כמו והחזקת בו אז העני הוא ממש כמו בחינת אתרוג בעת שנוטלו לצאת בו, דאע"ג דאתרוג אחר המצוה אין בו שום קדושה מ"מ בעת קיום המצוה חלה עליו קדושת המצוה ואסור בהנאה ובתשמיש של חול, ובעצי סוכה מבואר במס' סוכה (דף ט') כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל ש"ש על הסוכה ואסורים בהנאה. וכן אסור לנהוג בו מנהג בזיון וכמו דדרשינן בשבת (דף כב) מקרא גבי כיסוי הדם במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהיו מצות בזיון עליו. כן העני ממש בעת שנותנים לו אסור ליתן לו בבזיון חלילה, וזהו איסור דאורייתא. עכ"ל.

¹⁷ וז"ל הגרמ"ש שליט"א בתשובות והנהגות כרך ה סימן רלה, ונלע"ד דעיקר גדר אביון הוא שכ"כ זקוק למה שחסר לו עד שאין לו ברירה ומוכרח להתבנות לפשוט יד, ומה שפי' רש"י שאביון הוא מי שתאב לכל טובה, היינו משום שמי שאין לו לצרכיו ההכרחיים אין לו ברירה לוותר ע"ז ומוכרח להתבייש לפשוט יד, שאם יש לו לצרכיו ההכרחיים אינו מתבזה לפשוט יד, וא"כ אפשר היום למצוא אביון, שהרי רבים מת"ח ובעלי בתים חשובים שמעולם לא היו מתבזים לשאול מאחרים וכ"ש לפשוט יד, מ"מ כאשר צריכים לחתן בן או בת זקוקים כ"כ למעות עד שמוכרחים לנדוד ולהתבנות לפשוט יד אף שפניהם משתנים ככרום מבזיונות, ואין להם ברירה מפני שבלי זה לא יכול לחתנם, ולכן אפי' שיש לו מעט לצרכיו ההכרחיים, מ"מ כיון שכ"כ זקוק שבע"כ מוכרח לנדוד ולהתבנות

לבקש מאחרים, הוא אביון מהודר לכל דבר ובעו"ה רבו מאלו. ואולי יש לצדד שגם אם הנצרך בעצמו אינו מחזור על הפתחים, רק אחרים מחזרים בשבילו, מ"מ אם הוא מסכים שיזכירו שמו שאוספים בשבילו הוא אביון, דכיון שהוא זקוק כ"ב עד שמוכן להתבזות שיזכירו שמו, הוא כבר אביון. (מיהו אף שהוא אביון מהודר וכמ"ש, מ"מ לקיום מצות מתנות לאביונים לכתחילה, בעינן שיחסר לו לצרכי אוכל, עיין בדברינו להלן).

ב. נשאלתי אם מקיימין מצות מתנות לאביונים במי שיש לו פרנסה שמספקת לו לצרכי אוכל לו ולבני ביתו, אבל הוא זקוק עבור הוצאות הכרחיות לנישואי ילדיו. ונראה דכיון שהמצוה היא ליתן לעני כדי שלא יחסר לו לסעודת פורים, לכן מפרשינן דלכתחילה גדר המצוה הוא ליתן לעני שחסר לו לצרכי אוכל ההכרחי לבני ביתו, ואף אם אין חסר לו לסעודת פורים, וכגון שכבר קיבל מתנות שיוסיפיקו לו לסעודת פורים, מ"מ כיון שהוא בגדר עני שחסר לו לצרכי אוכל, מקיימין בו המצוה לכתחילה. ולכן אם הוא משתמש בכסף שמרויח מפרנסתו להוצאות לנישואי ילדיו וחסר לו בשביל אוכל לבני ביתו, שפיר לכתחילה יש ליתן לו מתנות לאביונים. אבל מצוי שאינו משתמש בכסף שמרויח לשאר הוצאות קודם שקונה צרכי אוכל לב"ב, וא"כ כיון שבפועל לא חסר לו צרכי אוכל אין מקיימין בו לכתחילה מצות מתנות לאביונים. אבל בדיעבד יוצא יד"ח גם כשנותן למי שזקוק עבור הוצאות הכרחיות לנישואי ילדיו. (ופשוט דמי שחסר לו לצורך שהוא יותר הכרחי מהצרכים שחסר לעניים אחרים, יש להקדים ליתן לו קודם אותם עניים. וע"ע במוע"ז (ח"ח סי' ק"ג) מה שהבאתי מהאדמו"ר רבי ישראל אלטר מגור זצ"ל).

(וכן אם יש לו הכנסה שמספקת לצרכי ב"ב ורק שאינו הכנסה קבועה למשך שנה, שלענין מעשר עני הרי דינו כעני, כיון שאינו מסודר בפרנסה לשנה, מ"מ כיון שעכשיו אין חסר לו לצרכי אוכל אין מקיימין בו לכתחילה המצוה (אא"כ הוא חוסך ממשכורתו להניח בצד שלא יחסר לו למשך שנה ולכן חסר לו עכשיו לצרכי אוכל), אבל בדיעבד כיון שדינו כעני יצא יד"ח).

ושמעתי בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין יוצאין מתנות לאביונים בנתינה לבחור בישיבה או לבחור הסמוך על שלהן אביו, דאף שלענין מעשר עני דינו כעני כיון שאין לו משלו כלום, מ"מ כיון שסמוך על שולחן אחרים ולא חסר לו מצרכיו ההכרחיים אין יוצאין בו יד"ח מתנות לאביונים, וכנלע"ד.

ג. ונראה עוד דבר חדש בגדר מצות מתנות לאביונים, דאף שהמצוה יוצאין גם במשלוח וכמנהג ישראל, וכ"כ בעה"ש (סי' תרצ"ב ס"ב) דפשוט שייכול ליתן גם ע"י שליח, אבל נלע"ד לכאורה דיש

הידור כשנותן בעצמו לאביון, שבפסוק נאמר "ומשלוח מנות ומתנות לאביונים", ומשמע שהמנות ישלח ומתנות לאביונים יתן בעצמו, (וכן נראה בלשון הרמב"ם שבמשלוח מנות כתב בפ"ב דמגילה (הלכה ט"ו) וכן חייב אדם לשלוח שתי מתנות, ובמתנות לאביונים כתב (הלכה ט"ז) וחייב אדם לחלק לעניים ביום הפורים, הרי שלא כתב ששולח אלא מחלק, מיהו ע"כ שא"א להוכיח מדברי הרמב"ם שהרי הרמב"ם כתב לעניים, ועיין בדברינו להלן דבעניים ודאי המצוה במשלוח), וביאור הדבר שעני מתבייש ולכן המצוה לשלוח שנוח לו יותר, אבל אביון כבר לא מתבייש, רק להיפך שבוין שהוא פושט יד ו"שנארער" אין לו השיבות אצל הבעלי בתים, והנותן לו לא ניחא לו להפגש עמו, ולכן יש הידור מצוה בפורים שהבעה"ב יתן בעצמו, שהאביון מתכבד שהבעה"ב מקבל אותו ונותן לו נתינה מכובדת ומתנחם בכך, (מיהו הראוני שבמקו"ח (סו"ס תרצ"ב) כתב דעדיף לשלוח מתנות לאביונים ע"י שליח דפירסומי ניסא עדיף, וכן הראוני שבשו"ת מהר"י אסאד (סי' ר"ז) כתב בתחילה דמדיוק מלשון השו"ע דגבי משלוח מנות כתב חייב לשלוח וגבי מתנות אביונים כתב חייב ליתן, משמע שהמצוה ליתן בעצמו מתנות לאביונים, וכמו"ש, אך מסיק דנראה דמש"כ בקרא "ומשלוח" קאי בין על מנות ובין על מתנות לאביונים וקמ"ל קרא לרבותא שאין צריך להקפיד ליתן בעצמו משום מצוה בו יותר מבשלוחו, אי נמי דעדיף ע"י שלוחו לפי שתכלית כוונתם במצוה זו לקרב הלבבות לאהבת ריעים, ויותר דרך כבוד הוא ע"י שלוחו, עיין שם). שמעתי מכמה עשירים שלדבריהם רבים מאוד המבקרים אצלם בפורים ואין להם מנוחה, ולכן נועלים הדלת או נוסעים למקום אחר, והם מאבדים בידם שפע נחת והצלחה, שפורים הוא זמן קבלת התורה כמו"ש כ' קימו וקיבלו, וזמן רצון למעלה לקבל שפע הצלחה, רק שאין אנו ראויים לכך ותיקנו משלוח מנות שגורם בינינו אהבה זה לזה, ומתנות לאביונים שמשמחים דל ואביון, ובזכות זה נוהגים עמנו מדה כנגד מדה שהקב"ה אינו מודקדק עמו, ואף שאינו ראוי מקבל ברכה מיוחדת מסגולת יום הפורים. עכ"ל הגרמ"ש. ואוסף אני על דבריו, דאני שמעתי מכמה עשירים שכל ימות השנה דלתות בתיהם וליבם סגור למצות צדקה ובבוא יום הפורים פותחים סגור ליבם כדי להכניס שמחה לביתם, ולכאורה מצות הצדקה ביום הפורים היא כדי להכניס בליבנו מידת הרחמים וההטבה כדי שתשיע ותמשיך לכל השנה כי קימו וקיבלו היהודים מחדש את התורה שבתורה יסודה היא חסד, כמו' במדרש רות. וחכמים אלו הדואגים לשמחת עצמם ולא לשמחת עניים ידמו בליבם שבמתנת יום הפורים יחיה

נו. יוצאים ידי חובה בנתינה לאביון קטן שמבין. (בא"ח וצי"א ח"ט סי' לג, וצ"ע מדוע מי שנותן אוכל לתינוק במשפחה עניה לא יוצא ידי"ח והא למעשה בני המשפחה הרויחו בנתינה זו).

נו. יוצאים ידי חובה בנתינה לאשה עניה, ולצאת ידי חובת המצוה הוא רק בתנאי שהעני יקבל ולא יוותר כי אז לא יוצאים ידי חובה ולא מועיל שאומר כאילו התקבלת¹⁸, ולאחר שקיבל יכול העני להשתמש במעות גם לאחר פורים.

נח. לכתחילה יתן ב' מטבעות לב' עניים ולא מטבע אחד עבור ב' עניים. (תשו' תורה לשמה סי' קצ והטעם הוא כי אין עושין מצוות חבילות).

נט. אין לתת מתנות לאביונים מכסף מעשר כיון שזהו חוב עליו ואין לפרוע חוב ממעות מעשר. (תשו' מהרי"ל סי' נו ולקט יושר יו"ד עמ' לו והשל"ה במס' מגילה פ"ו ע"ב).

ס. גם העני המתפרנס מן הצדקה חייב במתנות לאביונים ממה שקיבל. (ב"ח בסי' תרצ"ד ומ"ב סק"א). ויכול לתת לחבירו וחבירו יתן לו (מ"ב שם סק"ב ובתורה לשמה סי' קצא) אך לא יתן מתנה על מנת להחזיר כי יש הרבה דעות שלא מועיל. (ביאוה"ל שם בשם המפ"ג מסתפק בזה ובתשו' יוסף אומץ להחיד"א בסי' פ"ב סק"ה מכריע שלא יוצאין).

סא. בנתינת צ'ק מזומן יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים וה"ה בתרומה בכרטיס אשראי לארגוני חסד המחלקים צדקה לעניים. (הלי"ש בשם הגרשו"א וכן היא דעת הגריש"א והגרש"וו).

העני כל השנה ולא ישכילו כי העיקר שיפתח ליבם ולא יסגר עוד, אך הכסיל בחושך ילך ולא יבין זאת.

¹⁸ ובערך שי כתב דמהני לומר כאילו התקבלתי גם במתנות לאביונים כי זה נכתב במגילה בחדא מחתא עם משלוח מנות. וצ"ע.

סב. כתב הרמב"ם בהלכות מגילה והנוכה פרק ב הלכה יז, מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר (ישעיהו נ"ז) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. (יעו"י מה שביארנו בזה לעיל בביאור מצות מתנות לאביונים).

סג. ראוי שאשה תקיים מצוות היום ותתן משלוח מנות ומתנות לאביונים. (כ' הרמ"א בסי' תרצה שאשה חייבת במשלוח ומתנות לאביונים וכ' עליו מגן אברהם ס"ק יד לא ראיתי נוהרין בזה ואפשר דדוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל בעל' משלח בשבילה לכמה בני אדם ומ"מ יש להחמיר. ויעו"י בשערי תשובה סק"ט, מ"מ במתנות לאביונים גם הפר"ח שפותר במשלוח מנות מחייב נשים. וכך פסק המ"ב. ולכן יקנה הבעל לאשתו כסף כדי שתקיים מצוה חשובה זו. ומהמ"ב סקכ"ה משמע אם אין לה בעל פטורה ממצוות אלו, ומקורו ממה שכ' המג"א שלא ראיתי שנהגו בזה, וצ"ע מדוע לא ראיתי הוי מקור לפטור וכי איזו סברא יש בזה)

סד. קטן שאין לו משלו מעיקר הדין אין אביו מחויב לתת לו לשם קיום המצוה (בקטנים שהגיעו לגיל חינוך שהוא כבן 7-6 לפי הבנתו דעת הפמ"ג יתן להם כסף כדי שיקימו מצוה זו, אך דעת הפר"ח והא"א שאם אין להם כסף משל עצמם פטורים, והסכימו לכך הרבה אחרונים, ולמעשה ראוי לכתחילה שיחנכם ויתן להם האב כסף לקיים המצוה אך מעיקר הדין יש לסמוך להקל).

משתה ושמחה

סה. סעודת פורים מצותה היא רק ביום שנאמר 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה' ואם עשה סעודה בלילה גם לאור המנורה לא יוצאים ידי חובה, רק שנהגו גם בלילה לערוך סעודה ויש נוהגים לאכול בה זרעונים זכר לאסתר שאכלה בבית אחשורוש. (רמ"א ונו"כ סי' תרצ"ה, ובלילה אין לאכול בשר כדי שלא יטעו ויחשבו שיש מצות סעודה בלילה, כ"כ המג"א בשם הכלבו, והערה"ש ס"ח כ' להתיר, ויעו"י בהליכות שלמה פי"ט הע' 28 שהחמיר בזה שיאכלו, ויעו"י בשם משמואל מה שכתב בחשיבות עריכת סעודה בלילה).

סו. יש להדליק נרות ולהכין הבית כמו ביו"ט, וללבוש בגדי שבת. (סדר היום וקב הישר פצ"ט) ומהרה"ו היה טובל בערב פורים. (כה"ח ויעו"י בס' יסוד יוסף פרק פ"ב בחשיבות טבילה זו)

סז. אין לגעת במגילה באמצע הסעודה. (ביאור הלכה סוף סי' קסד בד"ה לחזור וליטול עפ"י החיי אדם)

סח. את הסעודה אוכלים ביחד עם המשפחה ולא לבד (כמבואר ברש"י על המגילה פ"ט כה) ולכתחילה חובתו בפת (רוב הפוסקים בס' תרצ"ה דלא כמשמעות המג"א, ועיי' תוס' בברכות לה. ד"ה מר זוטרא ויעו"י במהר"ם שי"ק סי' שמ).

סט. לכתחילה יש מצוה לעשות את הסעודה ביום ולא כאלו שמתחילין לפנות ערב וממשיכים לליל ט"ו כשעיקר הסעודה אינה ביום י"ד. (ובס' מקראי קדש מיישב את הנהגים כך על פי דברי הקוז'ליקובר בתשו' ארץ צבי יעו"ש מש"כ על דבריו ומש"כ בהערותיו על פי המשך חכמה שאצל המן הלילה הלך אחרי היום ולכן נס ביטול הגזירה היה על הלילה שאחר פורים, יעו"ש)

ע. עיקר השמחה ביין (והמג"א מסתפק אם יש גם חיוב אכילת בשר, ויעו"י בפוסקים שם) ואמרו חז"ל שחייב אינש לבסומי עדי לא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, (יעו"י בהקדמת הביאור על מגילת אסתר מבעל המגילת סתרים שהוא בעל החוות דעת שמבאר מימרא זו באופן נפלא, וכ' השפת אמת על הש"ס וז"ל, מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע, נראה לפרש דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא ידע אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה ועד דלא ידע עדיין החיוב עליו לאפוקי כשהגיע לשיעור זה אבל אפי' קודם זה השיעור יוצא כל שעוסק במשתה. עכ"ל. והיינו שעדי לא ידע הוא שיעור הפוטרו מלשתות עוד כי כבר הגיע עד לשיעור הגבול, וכך מוטו בשם הרר"י מסלנט זצוק"ל¹⁹) ויש להזהר לעשות זאת בסעודה ולא קודם לכן שלא יפסיד את הסעודה כדין. ולשון המאירי במס' מגילה ז. הוא, שלא נצטוונו

¹⁹ יעו"י באריכות דברי בעל החכמת מנוח על גמ' זו בדף ז:

בפורים על שמחה של הוללות ושטות אלא על שמחה ותענוג שמגיעים מזה לאהבת השם. עכ"ל.

עא. נשים פטורות ממצות שתיית יין. (כי אין זו שמחה עבורם, שבט הלוי ה"י סי' יח, וכך מטו בשם הגריש"א).

עב. כתב החת"ס בתשו' או"ח סי' קפה וסי' קצו ששוחט ומוהל שמזלם ממאדים אסורים לשתות מחשש שמא יגרום מזלם כדאי' בגמ' בסוף מס' שבת דקם רבה ושחטיה לרב זירא כי מזלו היה במאדים, אבל למעשה כ' באגרתא דחדוותא א, או' ר' ממו"ר הגר"מ גרוס שליט"א דלא נקטינן כוותיה ומותרים לשתות.

עג. המזיק מחמת שמחת פורים פטור מלשלם, וכ"ז בהיזק לא גדול ושעשה בשוגג, ומזיק מחמת שכרות חייב לשלם. (רמ"א שם, וב"ה, ותשו' חו"י סי' קס"ט, ועיני' בס' אשרי האיש דמחמיר לשלם במזיק בפורים בזה"ז יעוי"ש). ואין שום היתר לבזות את חברו בפורים.

עד. שתוי ששתה רביעית יין חייב בתפילה לאחר שיסיר יינו מעליו ובדיעבד יצא ידי חובתו ובפורים יש מתירין לכתחילה, (יעוי"ש במ"ב סי' צט ס"ק יז) ורצוי שיתפלל מתוך סידור. שיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך ללא גמגום לא יתפלל וישלים בתפילה שאחריה. ולכתחילה אינו מצטרף למנין עשרה. ובברכת המזון – שתוי יברך, שיכור לכתחילה לא יברך אך בדיעבד יצא וגם מצטרף לזימון. ושיכור כלוט אסור בברכת המזון גם בדיעבד לא יצא. ואם הקיא את המזון לפני שבירך יבקש מאחר שיוציאנו, ואם אין יברך כל עוד מרגיש שבע.

עה. היו שנהגו במוצאי פורים להתפלל ערבית שלא במנין (כיון שהיו בשכרות והיה טירחה גדולה לקבץ עשרה, כ"כ בלקט יושר בשם מנהג אוסטרייך בסעי' כח וכ"כ במנהגי ר"א טירנא עמ' קס) אך מאידך היו שהזהירו על כך. (בס' יוסף אומץ סי' תתשא הקפיד על זה שמבטלין תפילה בציבור במוצאי פורים וכ"כ השלה"ק מס' מגילה גר מצוה סי' י להזהיר על כך).

עז. מותר לעשות מלאכה בפורים רק שהמנהג הוא שלא לעשות גם בליל פורים והעושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה. (שו"ע ונו"כ תרצ"ו, יעו"י בביאור"ל) ומלאכה של שמחה (כגון מוזיקה וכדומה) מותרת. וכן בדבר האבד או עני שאין לו מה לאכול. (פמ"ג).

עז. פורים שחל בערב שבת מותר לגזוז צפרניים לכבוד שבת קדש אך אם חל בחול אסור. (פסקי תשובה סי' קנ בשם תשובת בנין עולם למהר"ם טיקטין, וכ"כ בתשו' דברי מלכאל ח"ה סי' רלז שכ' שם אם לא שצפרניו גדולים וחושש להציצה לנט"י מפסולת שמתקבץ תחת הצפרנים כדקיי"ל באו"ח סי' קס"א או שמאוס לו לאכול בידיו. וא"כ הוא צורך סעודה. ומותר כדאיתא שם.).

עח. ברכת הטוב והמטיב על היין הוא דבר מצוי מאוד בפורים, וההלכה בשו"ע סי' קעה והגנו"כ היא, שאם הביאו לו יין משובח יותר ממה שיש לו יש לברך ברכת הטוב והמטיב על הטוב יותר, וכן אם כבר היו לפניו היינות רק שהוא ברך על היין הרע קודם ואחר כך רוצה לשתות מהטוב יותר יברך עליו ברכת הטוב והמטיב. לכן לכתחילה ישתה מהטוב יותר שלא יכנס לספק בברכה, אך אם שניהם שוים יברך על מה שרוצה קודם ואחר כך יברך הטוב והמטיב על השני, ואפי' אם רוצה לשתות פחות מרביעית מהשני גם יברך הטוב והמטיב, והדבר מצוי מאוד בפורים וצ"ע מדוע העולם לא נוהרים בזה.

תחפושות

עט. נהגו להתחפש בפורים ויש בכך כמה טעמים, בספר אלה המצוות ממהר"ם חגיז מצוה תקמ"ג כ' שהוא משום שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר ועשו רק לפנים כדברי הגמ', והביאו הבני יששכר וקילסו, השפת אמת כתב שהוא רמז על מה שכתוב 'ורבים מעמי הארץ' או מצד ריבוי שמחה או מצד לקיים עדי לא ידע ובתחפושת אין מכירין זה את זה או מצד דהגמ' אומרת אסתר מן התורה מנין ואנכי אסתר אסתר וכו' וע"י התחפושת הרי הן נסתרים. ובס' כסא דוד לאאמו"ר

זצ"ל כ' בטעם דבר זה, כי שאול חמל על הצאן והמדרש כ' שעמלק התחפשו כצאן ולכן נענש שאול שחמל עליהם, וזכר לאותה תחפושת של עמלק אנו מתחפשים בפורים.

פ. נחלקו הפוסקים אם מותר לגבר ללבוש בגדי אשה בפורים. (כ' הרמ"א כס"י תרצ"ו בשם המהר"ם מיניץ שיש להקל לאיש ללבוש בגדי אשה וכן להיפך מצד איסור לא תלבש, אך למעשה הוא מחמיר. וכ"כ המ"ב ומיקל באופן ששינה רק בגד אחד וניכר שהוא גבר או אשה. ובלבישת פאה נכרית בצורה פרועה ונראה שזה רק לשם תחפושת יש להקל)

פא. כמו כן נחלקו אם מותר לקטן להלביש בגדי קטנה ולהיפך. (בספר שלמי תודה עמ' שכו כתב בשם החזו"א להחמיר אך בארחות רבינו ח"ג עמ' ס כ' בשם בעל הקה"י שעד גיל חינוך אין צריך להחמיר בזה למרות שהוא בעצמו לב"ב החמיר, ויעווי" בתשו' מנח"י ח"ב סי' קח שמחמיר אפי' לפני גיל חינוך מדין ספיה ויעווי" עוד באגרו"מ אבהע"ז ח"ד סי' סב שמיקל בקטנים ביותר, וראיתי בשם הגריש"א להקל בקטנים)

פב. מי שהלבינו שערותיו אסור לצבוע את שערותיו לצבע שחור מצד איסור לא תלבש, (יעווי" באגרו"מ יו"ד ח"ב סי' סא, ובדברי חיים ח"ב סי' סב ובשבט הלוי ח"ו סי' קיח, ובכרם שלמה על יו"ד סי' קפב סקב"א ממז"ר הגר"מ גרוס שליט"א ואפילו שיערה אחת אסור לצבוע כמבואר בשו"ע שם) אך מצבע שחור לצבע לבן אין איסור, אך לשאר צבעים (גם משחור) אפי' שאין דרך נשים לצבוע כך אסור. (כרם שלמה או' כא ובמעין טהור שם) אך לצבעים משונים שאינם צבעי שיער כלל נראה שמותר.

פג. ולא דווקא צביעה אסור אלא גם הנחת שיער שחור על גבי לבן. (כרם שלמה שם) ומסתבר שאם ניכר שהוא תחפושת ולא משום שרוצה לשנות את שערו מותר.

פד. בגדי תחפושת שיש בהם ארבע כנפות אינם מחויבים בצצית כי אינו נחשב לבגד. (כ"כ באגרתא דהדוותא ממז"ר הגר"מ גרוס שליט"א ח"א או' קצט)

פה. מותר להתפלל עם תחפושת (כ"כ בשו"ת שבט הלוי חלק י סימן יח אשר שאל, בענין אשר הרבה נוהגים בתחפושת בפורים החלפת בגדים כגון ליטאי עם שטריימל או להיפך אם מותר להתפלל בזה תפלת מנחה או מעריב, עפ"י המבואר או"ח סי' צ"א ס"ה שצריך כדרך שעומד לפני אנשים חשובים. הנה לדעתי אין חיצונית המלבוש קובע אלא אופן עמודו לפני השי"ת בתפלה ע"ד המבואר סי' צ"ח דיחשוב כאלו שכינה כנגדו, ועומד לפני מלך העולם ועוד ועוד, וכיון שמתפלל ע"פ הלכה והוא מכוסה כהלכה, ואינו עושה שום שחוק אין נפ"מ באיזה בגד עומד. עכ"ל. אך בס' שלמי תודה מהגר"ש פלמן זצ"ל עמ' תטז כ' וז"ל, ועי' בשו"ע סי' צ"א ס"ה דמלבוש שאין דרך לעמוד בו לפני אנשים חשובים לא יתפלל בו ולפ"ז בפרצופים הללו ג"כ י"ל דלא יתפלל בהם דאין זה דרך כבוד לעמוד כן לפני אדם חשוב. עכ"ל. ונחלקו בהבנת הגדר של אינו יכול לעמוד כן בפני אדם חשוב).

לימוד הלכות פסח

פו. שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום. ומתחילים ביום הפורים עצמו²⁰. (שו"ע סי' תכט ס"א והמ"ב בס"ק ב' בשם כמה אחרונים, וכך אי' במס' סנהדרין יב: ויעוי"ש באריכות דבריו במ"ב ובביאור"ל בשיטות הראשונים).

²⁰ ונסתפקנו בבית מדרשינו האם בפורים אפשר להתחיל בהלכה זו 'של שואלין ודורשין' כשלמעשה אין בה מזהלכות פסח אלא זוהי הלכה בהלכות פורים שיש להתחיל בו ביום בהל' פסח ולכן החיוב ללמוד הלכה שקשורה בפועל לפסח או מכיון שיש לה שייכות לכך שמתחילין הל' פסח ונ"מ לשואל בהל' פסח ששואל כענין הוי מזהל' פסח, ודי ללמוד הלכה זו. וכן מוכח מהא דפסחים ו: דילפי' הא דהיוצא בשיירא בתוך ל' צריך לבדוק מדין זה דשואלין ודורשין הרי שיש בזה נ"מ להל' פסח. וכן יש להוכיח מהא דכתבו הטור בסי' תכט שהוא הל' פסח שזוהי הלכה מהל' פסח, מאידך גיסא בעל השו"ע כ' סי' תכט שאין נופלין על פניהם בחדש ניסן שזוהו סעי' ב' והתעלם מהלכה א' ששואלין ודורשין וכו' כי יתכן וס"ל דזוהי הלכה בהל' פורים שיש לה שייכות לפסח. וצ"ע. ויעוי' בביאור המהר"ל על מגילת אסתר שמוכח שהבין שהלכה זו קשורה לפסח ולכן גזירת המן היתה על י"ג באדר כדי שלא יהיה עדיין קשר לפסח.

אמנם אם בא לשאול בפורים בהל' פורים ובהל' פסח את מי יקדים, בתשו' האלף לך שלמה חלק אורח חיים סימן שפד כ' זו"ל, וכעת נסתפקתי בשני בני אדם שבאים לשאול בפורים אחד לשאול על הל' פורים ואחד לשאול על הל' פסח למי נזקקין תחלה אם נימא להשואל בהל' פורים או להשואל בהל' פסח ואין לומר דפורים הוי חובת היום וחובת שעתא קדים ז"א כיון דהחויב לשאול בה"פ קודם לפסח ל' יום והיום מתחיל זמנו א"כ הוי נמי חובת היום וא"כ י"ל דנזקקין לשואל בהל' פסח תחלה כיון דזה הוי מה"ת כדילפינן מקרא ופורים דרבנן ודומה למה דאמרינן בעלמא בתדיר ומקודש כן ה"ג מה שהוי מן התורה הוי מקודש ועדיף או פורים עדיף דנחשב יותר חובת היום מדין פסח דאף שמתחיל חובו עכשיו מ"מ הוי רק צורך פסח או נימא דיכול להשיב לאיזה שירצה וצ"ע בזה ודו"ק. עכ"ל.

אך הפר"ח והפמ"ג כתבו להדיא שיענה לשואל בהל' פורים שהיא לפנינו.

ולכאורה נידוננו אם דין זה דשואלין ודורשין הוי דין בפורים או בפסח, יהיה תלוי בזה, דאם הוא דין בפורים הרי ששאלה בהל' פורים ובהל' פסח הוו שניהם בענין פורים, אך אם הוי דין בפסח הרי ששאלה בפורים הוי דין לפנינו ובפסח לא.

כמו כן יש להוכיח מהא דכ' בס' דברי יהונתן על התורה בפר' ויקהל להרר"י אייבשיץ זיע"א, שדן בענין הא דמשה נצטווה להקהיל קהילות ברבים לדרוש בהל' שבת, ודן שם האם בשבתות של ל' יום קודם החג יקהיל להל' שבת או להל' פסח, וכ' שם להוכי מהא דאמרו חז"ל במס' מגילה ד. דפורים שחל בשבת שואלין ודורשין בהל' פורים והאריך שם להוכיח מדברי התוס' והר"ן שבשבת שחל בו פורים דורשים בהל' היום טוב אבל שבתות שקודם לו יש לדרוש בהם בהל' שבת, ולפי דבריו לא כ"ש בפורים אם באים לשאול גם בעניני פורים וגם בעניני פסח שיש להדרש לעניני פורים, כי הרי גם עניני שבת נדחים מפני עניני פורים שחל בשבת אפי' שבחלקם אינם למעשה ונדחים כדאי' בגמ' שם.

הלום ראיתי בס' משיב צדק להרב רבי צדוק הכהן מלובלין זיע"א בעמ' ל דרושים לבר מצוה שהסתפק בהאי ספק דהרר"י אייבשיץ, בשבתות שבתוך הל' יום שקודם הפסח במה ידרשו, והכריע שידרשו בעניני פסח. ויעוי' בדברי השפת אמת על מס' מגילה ד.

ואגב אורחא, כ' בתשו' אבני נזר סי' שכב כ' דמיו"ד אדר יש לדרוש בעניני בדיקת חמוץ (ובזמן הבית בעניני קרבן פסח) הנוגעים מיו"ד ניסן, ומט"ו אדר עניני פסח עצמו הנוגעים מט"ו בניסן. עכ"ד.

והאמת יורה דרכו שא"כ לפי דבריו נאמר שעניני הגעלת כלים יהיה נוגע מי"ג אדר וכו' ואפיית מצה מי"ד, ולא מצינו חילוק בזה בפרט לפי מש"כ הרא"ש דברכת שהחיינו דלילי הסדר קאי על הבדיקת חמץ שתכליתה היא לילי הסדר. ולכאורה הכל היינו הך. וצ"ע.

בירורי הלכה

נשים בפרשת זכור

בספר החינוך מצוה תרג כתב לפטור נשים מחיוב שמיעת פרשת זכור משום שאין דרכם לצאת למלחמה, והמנחת חינוך הקשה עליו, דהא אפילו כלה יוצאת מחופתה למלחמת מצוה וכ"ש שאר נשים. ובס' תורת חסד סי' לו הקשה, דמצוה זו אינה קשורה לזכירת מעשה עמלק דמצות מחיית עמלק היא מצוה נוספת חוץ ממצות זכירת מעשה עמלק שבהם נשים מחויבות, ואכן למחיה יתכן ונשים לא שייכות אך בזכירה כן יש להיבם. וכן הקשה בבנין ציון חדשות סי' ה, אך המהרי"ל דיסקין בתשו' כ' ליישב דעת החינוך, דכיון דעיקר המצוה היא מחיית עמלק וזוהי מטרת הזכירה, והואיל ונשים אינן בנות כיבוש הרי דלא עדיף זכירה ממחיה.

אכן בס' החינוך עצמו משמע דלא כהמהרי"ל דיסקין דהא כ' שטעם מצות הזכירה היא לא כדי למחות, אלא כדי שלא תשתכח את השנאה מליבנו, וא"כ שנאה שבלב לעמלק שייכת גם בנשים כי אינה שייכת למצות המחיה. כמו כן נראה מדבריו שם שחיוב המחיה והזכירה הם היינו הך, והוא כדי לבטא את דרכי השנאה לעמלק בכל צורה ודרך ולא דווקא בדרך מלחמה.

בקרן אורה על ברכות ה. כ' שהטעם שחייבו לקרוא את פרשת זכור בציבור, הוא משום שחיוב מחית עמלק נאמרה על ציבור ולכן הצטוו הציבור לקרוא זכור כי חיובם גם למחות בציבור בדרך מלחמה, ודרך מלחמה היא בציבור. ובחידושי הרי"ז הלוי על התורה כ' על הפסוק בשמואל שאמר לשאול לך והחרמת את החטאים את עמלק, שהיתור הנאמר בפסוק 'את החטאים', בא ללמדנו שקודם חיוב המחיה יש חיוב זכירה, ולכן הזכיר את החטאים ומשום כך יש חיוב מחיה, והיוצא מדבריהם שחיוב הזכירה הוא כדי להביא למחיה, ואכן בתשו' מהרי"ל דיסקין שם חזר בו וחיוב נשים במצות זכירת מעשה עמלק מהטעם המובא במנחת חינוך, כיון דאפילו כלה מחדרה יוצאת למלחמת מצוה.

אכן האחרונים דחו ראייה זו מכמה סברות, החתם סופר בחידושו כ' דכלה מחופתה לא יוצאת להלחם אלא רק לתת לחם ומים לגלחמים. ובקהילות יעקב כתבים חדשים סי' קעח כ' שיתכן ואין הכוונה שיש חיוב לכלה לצאת מחופתה רק שאין לה איסור לעשות זאת. ובס' חבלים בנעימים כ' ליישב דהכוונה שהחתן יוצא מהדרו אפילו שהכלה בחופתה, אך אין הכוונה שהיא יוצאת למלחמת עמלק.

ובעיקר נידון דידן האם חיוב קריאת פרשת זכור קשורה לחיוב מחיית עמלק או שהוא חיוב בפני עצמו, לכאורה הדבר תלוי במחלוקת המ"ב והמגן אברהם בס' תרפ"ה, האם יוצאים שמיעת פרשת זכור בקריאת ויבוא עמלק בפורים, דלהמגן אברהם יוצאים בזכירת מעשה עמלק הרי דס"ל דעיקר המצוה היא בזכירת המעשה ולהכניס השנאה בליבנו עליו כל' החינוך, אך להמ"ב לא יוצאים בזה ידי חובתו כי לא נכתב בו חיוב מחיה, ועיקר הזכירה היא כדי להביא לחיוב מחית עמלק, ורבינו בעל הקהילות יעקב²¹ ביאר במה שכ' המ"ב דלהמגן"א יוצאים על פי הדחק בקריאת ויבוא עמלק, משום שמעיקר הדין לכו"ע יש לכתחילה לקרוא בשבת קודם פורים.

והנה ידועה שיטת הבה"ג הובא בתוס' במגילה דף ד ובמרדכי, ונפסק בשו"ע סי' תרפ"ט ס"ב בדעה ב' וברמ"א שם שנשים פטורות מקריאת המגילה וחיובם הוא רק לשמוע מגילה אך לא לקרותה, ומטעם זה אינם יכולות להוציא את הזכרים ידי חובתם, ומברכות רק לשמוע מגילה ולא על מקרא מגילה. ובשער הציון²² כ' בשם התוס' דאשה לא יכולה להוציא נשים רבות משום דזילא בהו מילתא. ומשמע מדבריו דללא טעם זה כן יכולה להוציא את הברותיה ידי חובתם, ותמוה, דלפי דברי הבה"ג אינה יכולה לכאורה מעיקר הדין להוציאם כיון שאין בקריאתה כלום, כיון שאינה שייכת בקריאה רק בשמיעה הרי שלכאורה אין בקריאתה ממש.

והנה בס' מרחשת סי' כב כ' ליישב את דעת הבה"ג, שיש בקריאת המגילה ב' מצוות, א' פרסום הנס, ב' חיוב מחיית עמלק. ובחיוב מחית עמלק נשים פטורות

²¹ אורחות רבינו ה"ג עמ' לג

²² שם או' טו

וכדעת החינוך, אך בחיוב פרסומא דניסא הם כן מחוייבות כדברי הגמ' שאף הן היו באותו הנס, וחיוב מחיית עמלק מתקיים באמירה בפה, אך זכירת פרסום הנס מתקיים בשמיעה. ולכן נשים חייבות בקריאת המגילה רק בשמיעה.²³ ומוסיף שם המרחשת, דחיוב מחיית עמלק הוא רק ביום כי אז הוא זמן מלחמה, ומשום כך נשים פטורות מזה כי זהו מצוה שהזמן גרמא, וכסברא זו כ' האבני נזר בס' תקיא, דחיוב מחיית עמלק הוי מצות עשה שהז"ג כיון שבשבת אין להרוג עמלק כי אין לדון דיני נפשות בשבת.

רק שיש לעיין בדעת האבני נזר מדוע משום כך יהיה מצות עשה שהז"ג והא אפי' שיש כאן איסור הריגה, מ"מ יתכן ומצות מחית עמלק יש כאן רק שיש איסור שבת דרביעא עליה, אך משום כך קשה לומר שיש למצות מחיה גדר של מצות עשה שהז"ג, וכפי שהאר"ך להוכיח באתוון דאורייתא כלל כב, ועוד, דלפי דעת החינוך שמצות מחית עמלק וזכירתו תלויים זה בזה, כיצד יוצאים בשבת את מצות הזכירה אם אין חיוב בשבת למחות לפי דעת האבני נזר.

ועל דברי המרחשת יש להעיר, דיוצא לכאורה דדעתו אינה לא כדעת המשנה ברורה ולא כדעת המג"א המובאים לעיל, כי הרי גם בקריאת המגילה לא מוזכר חיוב מצות מחיה, ולפי המ"ב אין יוצאין ידי חובת פרשת זכור בפר' ויבוא עמלק כי לא מוזכר שם חיוב מחיית עמלק וגם בקריאת המגילה לא יצאו, ולהמג"א דיוצאין ידי חובה בשמיעת ויבוא עמלק, כ' שם המג"א שמי שלא יכול להגיע לבית המדרש כי אם או לפרשת זכור או לקריאת המגילה יבוא לשמיעת המגילה כיון שאת שמיעת זכור יוצאים בשמיעת פרשת ויבוא עמלק, ולפי דעת המרחשת אינו צריך לומר שיצא ידי חובתו בשמיעת ויבוא עמלק, כי הרי אפילו ללא קריאת התורה דויבא עמלא יוצא ידי חובת שמיעת זכור בשמיעת המגילה.

ובכתבי הקה"י שם כ' בשם החזו"א סברא חדשה לפטור נשים משמיעת פרשת זכור, דהרא"ש בברכות כ' דר"א שחרר עבדו בכדי לשמוע פרשת זכור, הרי דהזינן

²³ ולפי דבריו יתכן לומר, שאפילו אם שמעה ממני שאינו מחוייב בקריאה אלא רק בפרסום הנס, תצא ידי חובתה כי העיקר שתשמע את מעשה הנס אפילו ממני שאינו בר חיובא בקריאה.

דעבד כנעני פטור משמיעת פרשת זכור. וכ"כ למעשה בהנהגות החזו"א²⁴, וכראיית החזו"א כ' בס' דגל ראובן סי' ו' רק ששם דחה ראייה זו מרבי אליעזר, כיון דאפשר לומר דאכן הם חייבים בשמיעת זכור רק שאינן מצטרפים לעשרה ולכן שחרר עבדו, ואכן גם זה חידוש גדול לומר שבעיני עשרה לשמיעת פרשת זכור מדאורייתא, מ"מ גם בדגל ראובן כ' שלא ראה שנשים באו לשמוע פרשת זכור, רק ששם כ' סברא אחרת לפטור נשים משמיעת זכור, מהא דילפינן במס' ברכות כ. דנשים פטורות ממצות ת"ת מהא דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם, ואם היא חייבת בשמיעת פרשת זכור הרי שיש להיבה בת"ת מצד פרשת זכור, וכראייה זו כ' הבנין ציון בתשו' ח"ב סי' ה' והתורת חסד בס' לז ושם גם הוסיף וכ' שלא ראינו נשים ששומעות פר' זכור.

ולכאורה יש לדחות גם ראייה זו, כיון דבשמיעת זכור מקיימים מצות מחיית עמלק אך אין שום כוונה לקיום מצות תלמוד תורה, והרי מצוות צריכות כוונה וכאן ליתא כוונה למצות תלמוד תורה אלא רק למצות מחיית עמלק. אך יעויי' בס' עמק ברכה המוכיח מדעת הרמב"ם שכ' דין שמיעת פרשת זכור בהל' קריאת התורה ולא במצות זכירת עמלק, דהרמב"ם ס"ל דשמיעת פרשת זכור הוי מדרבנן כחוב קריאת התורה ואינו חוב דאורייתא כזכירת עמלק, וכדעת היראים.

אך יש להעיר על הרמב"ם בספר המצוות לאחר שמנה את העשין כ' והביא את המצוות ההכרחיות יום ולא הביא כלל מצות זכירת מעשה עמלק למרות שהביאו להלכה בהלכות מלכים ביד החזקה, וצ"ע מדוע השמיטו.

ולמעשה הבנין ציון שם כן כ' לחייב נשים בשמיעת פר' זכור וכ"כ החת"ס בחדושינו על מס' מגילה בשם רבו רבי נתן אדלר, וכדעת המג"א והמנח"ח. כמו כן הנהיג מרן הקהילות יעקב בביתו²⁵ ואפי' לדעות הפוטרות כ' בכף החיים בשם ערך השלחן שאם ישמעו יש להם שכר כמי שאינו מצווה ועושה, ולכאורה דבר זה גם הוא תלוי בסברות הפוטרות, דאם משום דאינם יוצאות למלחמה הרי שאין כלל סברא

²⁴ עמ' קיד

²⁵ כ"כ באורחות רבינו ח"ג עמ' לג

שתהיה להם מצוה בשמיעה זו, ואם משום שזוהי מצוה שהז"ג בן יש מקום לומר שיש להם מצוה. ואכן בשעת הדחק יש על מי לסמוך ולפטור את הנשים משמיעת פר' זכור ואפשר להקל להם בשמיעה מתוך חומש אם אין להם אפשרות להגיע לבית המדרש.

ויעויי' בתשובות והנהגות חלק ה סימן רכח כ' בשם הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל שבקהילתו בקעלעם לא באו נשים לשמוע פר' זכור, אך הרה"ק מהר"א מבעלזא הקפיד מאוד שהנשים ישמעו פרשת זכור. וכן נתפשט המנהג היום שהנשים נוהרות מאוד לשמוע פר' זכור (עיין מועז"ז ח"ב סי' קס"ז).

היום נהגו שלפני או לאחר מנחה מתאספין עשרה אנשים שכבר שמעו פר' זכור, וקורין קריאה מיוחדת לנשים שלא שמעו, (ועיין בשו"ת מנח"י (ח"ט סי' ס"ח) שמביא שם השואל הגאון רבי בן ציון רקוב זצ"ל שכן היה המנהג באשכנז), ואני תמה בזה, שהרי ברור הדבר שהז"ל שתיקנו לצאת המצוה בעשרה, תיקנו כדון קריאת התורה, והיינו שעשרה זכרים מחויבין יצטרפו לצאת, אבל אם אין עשרה זכרים מחויבין (או עכ"פ ששה), אין מצוה כלל מתקנת הז"ל.

אבל אולי גם להסוברים דנשים חייבות בקריאת פר' זכור דעתם שחייבות רק מה"ת שזוהו מ"ע שאין הזמ"ג, אבל אינם חייבות בתקנת הז"ל לקרוא בעשרה בשבת לפני פורים (עיין ח"ב סי' שד"מ ומועז"ז ח"ח סי' קס"ז), וכ"כ להדיא ב"תורת חסד" (סי' ל"ז אות ה' ע"ש), וכ"ה להדיא ב"כף החיים" כאן, (ובמק"א כתבתי דנשים אינן חייבות בחיובי ציבור וע"כ לא חייבום הז"ל בתקנת קריאת פר' זכור בציבור), ולכן נוהרות רק לבוא לשמוע מס"ת לצאת השיטות שהמ"ע מה"ת בקריאה מס"ת. ויש לצדד דיוצאות אפי' לשי' התה"ד דס"ל דמדאו' בעינן עשרה, די"ל דהא דמה"ת בעינן עשרה אין הכוונה דבעינן קריאת ציבור והיינו שעשרה מחויבין יצטרפו לצאת בקריאה, אלא כל שהיחיד קורא במעמד עשרה סגי, ובמק"א בי' ד"ז. (ולמש"כ לעיל דהעיקר להלכה דמה"ת סגי בקריאה פ"א לכל ימי חיו א"כ אין הנשים חייבות לשמוע מידי שנה בשנה).

אמנם אם רוצות לקיים תקנת הז"ל, יבואו לביהכ"נ בבוקר לקריאת התורה, שמדרבנן המצוה היא בציבור מחויבין דוקא, ובלא"ה לא יצאו כלל המצוה דרבנן,

ומיהו אם קשה להן לבוא בבוקר לשמוע קריאת התורה, עכ"פ יצאו המצוה מה"ת בקריאה עבדן כנהוג).

והנני לציין הערה נפלאה שהעירני השי"ת בענין שמיעת פרשת זכור מחומש, דהנה בתשו' חתם סופר חו"מ סי' קמג נשאל במי שהוריש ספריו להבירו האם הספר תורה נכלל בזה, והנוב"י ס"ל דספר הוא רק ס"ת ומה שנכתב על קלף ושאר ספרים אין שמם ספר, אך החת"ס חולק וכ' שכל גליון כתוב מקרי ספר, יעו"ש. ולפי זה כתוב זאת זכרון בספר יתכן דקאי גם על שאר גליונות, וא"כ אפשר בדיעבד לקרוא גם בספר כזה. כנ"ל. ויהיה הדבר תלוי במחלוקת החת"ס עם הנוב"י. אם לא שנאמר שתלוי בלשון בני אדם, ודוחק.

במצות קריאת המגילה

הגמ' במסכת מגילה ד. אומרת, אמר ריב"ל חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולהזור ולשנותה ביום שנאמר אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי, סבור מינה למיקרי בליליא ולימתנא מתניתין דידה ביממא, אמר להו רב ירמיה לדידי מיפרשה לי מיניה לר' חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואיתנייה, איתמר נמי אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה, חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלקי לעולם אודך, ע"ב.

והנה בגמרא זו יש לעיין, ראשית, מהי ההוא אמינא שיש לקרוא בלילה וללמוד את המשניות ביום, והיכן מצינו גדר של חיוב כזה של לימוד המשניות שלה, ומהי הסברא בזה, ועוד, דהא נחלקו הראשונים מהי הקריאה העיקרית האם ביום או בלילה, ושיטת הרא"ש בשם ר"ת לפי דברי התוספתא פ"ב מ"ב שעיקר הקריאה היא ביום ולא בלילה ודלא כשיטת הרבינו ירוחם הסובר שעיקר הקריאה היא ביום, וכ"כ בשו"ת נוב"י סי' מ"ד והובא בשערי תשובה בהלכות מגילה, שעיקר קריאת המגילה היא ביום ואזי הוא מדברי קבלה, ובלילה הוא רק מדרבנן, ועוד יתירה מזו כתב בתשובות בנין שלמה שעיקר התקנה היתה ביום וקריאת הלילה היא תקנה מאוחרת יותר. וכל זה קשה דמפשטות הסוגיא הרי סבור שעיקר הקריאה היא בלילה וביום יאמרו רק את המשניות, ולשון הגמרא הוא לקרוא בלילה ולחזור ולשנותה ביום, ולא שעיקר הקריאה הוא ביום. לבר מין דין שמה הוסיף רב חלבו בפסוק שהביא ומדוע יש מזמנו יותר הוכחה לקריאה של לילה ויום, ועוד, מדוע הם בכלל למדו שני פסוקים ומה הוסיף לימוד זה על לימוד קודם.

והנראה ליישב את הסוגיא, דהנה בספר מרחשת סי' כב יצא לחדש שקריאת המגילה בלילה יש בה רק מצות פרסום הנס, על פי דברי החינוך שאשה פטורה משמיעת פרשת זכור כי אין דרכה לצאת למלחמה, הוא הדין שאין דרך לצאת למלחמה בלילה, ועל כן בלילה אין בגדר הקריאה זכירת מחיית עמלק אלא רק פרסום הנס, מה שאין כן בקריאת יום יש גם זכירת מחיית עמלק בנוסף למצות פרסום הנס. והנה לפי זה יש מקום ליישב את פשטות הסוגיא שם, דהגמ' הבינה כי

בלילה יש חיוב קריאה משום פרסום הנס אך ביום סבור מינה שהחיוב הוא ללמוד ולשנן כיון שנוסף גם חיוב מחיית עמלק, וזה לא נעשה על ידי קריאת המגילה בלבד אלא על לימוד ושינון הענינים כדי לדעת את המעשה אשר יעשו, ועל זה אומר לו רב ירמיה שבקריאה כלול הכל.

והנה נחלקו הראשונים בדברי הגמ' שאומרת, אמר ריב"ל פורים שחל בשבת שואלין ודורשין בעניינו של יום, ולהבנת המגיד משנה בדעת הרמב"ם דין זה נאמר גם בפורים שחל בחול ולומד זאת מתורף גמ' שם יעו"ש, אך לדעת התוס' בקריאתה יוצא בימי החול, ועל כן חיוב לימוד הלכות מגילה הוא רק בחל בשבת אך לא בחול, ונ"מ ביניהם גם במי שבא לישאל בפורים על הלכות פסח והלכות פורים למי יש דין קדימה. ולהמגי"מ י"ל דיש לשואל על פורים דין קדימה כיון שיש חיוב לשואל לדרוש בעניני פורים וזה קודם להלכות פסח שהוא רק מדין שלושים יום קודם, אך לתוס' שאין חיוב כלל לדרוש בעניני פורים ובעניני פסח יש דין מדין שלושים יום קודם יתכן שיש להודקק לו תחילה.

מכל מקום להבנת הראשונים הנ"ל מובנת הגמ' דסבור מינה שיש ללמוד ולשנן הלכות מגילה ביום כי יש חיוב גם בפורים לעשות כן ועל זה קאמר רב ירמיה שבקריאתה די בכך וזהו שינונה, וכהתוס'.

והנה הפסוק שהביא ריב"ל לחייב את הקריאה ביום הוא מהפסוק יומם אקרא וכו' והוא המזמור שאמרה אסתר בעמידתה לפני המלך כידוע, והמזמור מראה על מלחמת העמלק שניהלה אסתר כנגד הצר הצורר המן העמלקי באותו הזמן.

ולכן סבור מינה שיש לקרוא בלילה וללמוד ביום, כיון שסברת מלחמת עמלק שייכת רק ביום ולא בלילה. ועל זה אומר רב ירמיה שעיקר הקריאה ביום היא משום פרסום הנס ולא משום מלחמת עמלק, שזהו רק פועל יוצא מתוך הקריאה, והראיה מהפסוק דרב חלבו, דלמד מלמען יזמרך כבוד ולא ידום ה"א לעולם אודך, דפסוק זה קאי במזמור שיר חנוכת הבית לדוד שכל כולו על הודאה ושבח על פרסום הנס, ולא קשור למלחמת עמלק, וזהו עיקר המצוה ועיקר חיוב הקריאה, וביום עדיף כי יוצא גם זכרון מלחמת עמלק אך לא שזהו עיקר חיוב הקריאה וכמו"ש.

והנה בעיקר חיוב זכירת מעשה עמלק נחלקו הרמב"ם בספר המצוות מצוה קפט דס"ל דעיקר המצוה היא לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו ולשנוא אותו בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו ונורזו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה וכו'. והרמב"ן בסוף פר' כי תצא כ' שעיקר המצוה היא שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים ונספר לבנינו וכו' וצידד שם לומר שאפילו בקריאת המגילה יוצאים בזה ידי חובה.

הרי שלכאורה נחלקו אם יסוד הזכירה הוא הכנסת שנאה ועשיית מלחמה עם עמלק כדעת הרמב"ם או שהיא זכירת מעשהו ועל כך נצטוונו למחותו אך עיקר הזכירה היא בכדי למחותו ולא על ידי הכנסת שנאה בליבנו עליו. ולכך יש לרמב"ן צד שיצאו ידי חובה בקריאת המגילה אף על פי שאין בה ציווי הזכירה והמחיה אך על ידה נזכרין ברצון עמלק ומעשהו, וכהבנת בעל המרחשת. אך להרמב"ם שיש לזכור על ידי הכנסת השנאה בליבנו זכירה של שנאה ומלחמה בו ועל כן יש מקום לומר שלא יוצאים ידי חובה במקרא מגילה שאין בה דברים אלו.

בענין קריאת המגילה במוקפות חומה

הר"ן בריש מגילה הביא את שיטות הראשונים מדוע קבעו אנשי כנה"ג קריאה למוקפין ופרזים, ומדוע חילקו ביניהם, הר"ן ביאר, שרצו לתת כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה באותו הזמן, ולכן קבעו שמוקפות חומה מימות יהושע יקראו בט"ו, ואילו הרמב"ן כ' שהטעם הוא כי הנס בפרזים היה גדול יותר מחמת היותם חשופים לאויבים מזה שאין כן מוקפות חומה הרי שהנס בהם קטן יותר ולכן חילקו הימים. ולפי זה יש נ"מ ביניהם האם מוקפות חומה מעלתן גדולה יותר וזוהי דעת הר"ן או שפרזים מעלתן יותר כדעת הרמב"ן.

ולענ"ד מרומז בתורה חילוק זה דפרזים ומוקפים, דכתוב בפסוק, כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור, י"ד וי-ה הוא ט"ו, ובשני הימים הללו מלחמה לה' בעמלק מדור דור, וכס י-ה מרמז על ירושלים כסא של מלך שבה קורין בט"ו.

והנה בגמ' דף ה: מבואר דטבריה הוי ספק מוקפת חומה אי משום שהים מגן עליה או משום דלמעשה מיגלי. ונראה שהספק הוא במחלוקת הר"ן והרמב"ן, האם מעלת המוקפות חומה משום שהם יותר מוגנות ולכן הנס בהם קטן יותר כהבנת הרמב"ן הרי שזהו הצד שטבריה גם היא מוגנת מאויבים או דמלמעשה היא מגולה הרי שאינה נחשבת למוקפת חומה מימות יהושע לטעם הר"ן שרצו לתת כבוד לא"י כי למעשה אינה חומה אלא רק מגן ואין סיבה להחשיבה כמוקפת חומה לענין זה.

וראיתי בתשובות והנהגות ח"ה סי' רל"ח, שדן מדוע לא נסתפק גם באיים כדוגמת קפריסין וכדו' לענין זה שים מקיפן האם תהיה מוקפת חומה, וכ' שם לחלק בין אי המוקף רק בצד אחד ים לבין מוקף מד' צדדיו ים שאינו אי, כמו כן חידש שם שאם אין עיירות פרזות בצידו אינו נקרא מוקף, וכל זה חידושים ללא מקור, ולכאן גם זה תלוי בנידון זה, כי מצד מיגלי בודאי שאינם נחשבות למוקפות חומה, ואף לצד דמיגני הרי שאם האי קטן והים מגן עליו מאויבים אי הכ"נ שיש לדנון כמוקף חומה אך אם הוא גדול שבתוכו יש כבר מלחמות או שהים כבר לא מספיק להגן עליו מחמת גודלו שוב אינה מוקפת חומה גם לאידך גיסא. ואכן לפי זה בערים בחו"ל שיש סביבותיהם ים או נהרות וזה דבר מאד מצוי בארה"ב ובאירופה יהיה דינם כטבריה ויקראו בהם

ב' ימים, רק שיתכן שבאיים במקומות שגילו אותם לפני כמה מאות שנים אי אפשר לדעת אם האיים היו מימות יהושע או שנוצרו במשך השנים כפי שקורה במציאות ואז הוא ספק ספיקא ואין צריכין לקרוא כי אם יום אחד.

אבל האמת לאמיתה כי אין כאן קושי כלל וכלל, כי לכאורה פשוט דגם בהוקף ולבסוף ישב בעיניו שהעיר שבתוכה גם תהיה קיימת מימות יהושע בן נון ולא רק חומתה, דבעי' שהערים יהיו מוקפות מימות יהושע ולאשתהיה חומה ללא עיר בתוכה מימות יהושע בן נון, ומהיכי תיתי שבאותם המקומות שהיתה בהם חומה היה ישוב מימות יהושע, ומה דאמרי' בגמ' ובראשונים דסתמא הוקפה ולבסוף ישבה היינו אם היה בה ישוב, ואפי' אם נימא שאם יש שם חומה מסתמא היה בה ישוב מ"מ היינו בחומה בנויה ולא בים.

בענין משלוח מנות

יש לדון בהא דאיתא במס' קידושין ו: גבי הא דנתנה היא ואמר הוא דבאדם חשוב מקודשת כמבואר בראשונים דמקודשת בהנאה דקיבל ממנה, אי שלחה מנות לאדם חשוב והלה קיבל את המנות האם יכול לקדשה במה שקיבל ממנה את המשלוח מנות, והרי נחלקו הפוסקים אם אינו רוצה לקבל אם יוצא או לאו, ברמ"א כ' דיוצאים אך המ"ב מביא בשם הפר"ח והחת"ס דסוברים דאינו יוצא רק אם מקבל את המשלוח מנות ותלו זאת האחרונים במחלוקת התרומת הדשן והמנות הלוי האם משלוח מנות נתקן כדי להרבות אהבה ואהבה בישראל ואז אפילו אם לא קיבל הרי השני הראה לו אהבה או כדי שיהיה למקבל לסעודת פורים ואז למעשה אם לא רצה לקבל אין לו לסעודת פורים.

והנה אם קבלת המנות הוי חלק מהמצוה י"ל שאינו יכול לקדשה בזה כיון שאינו חידוש במה שמקבל כי הוא חלק מהמצוה, משאי"כ להדעות שיוצאין גם בלא שקיבל יל"ע אם קיבל אי הוי חשיבות או שהוא ניתן משום מצות מ"מ שוב לא הוי חשיבות מיוחדת במה שמקבל ואינו יכול לקדשה בזה. ומצד עצם מצות משלוח מנות, הרי שאפשר לקדש בזה כמבואר ברמ"א סוס"י תרצ"ה ובמוג"א שם בענין מ"מ לאלמנה.

ובס' פסקי תשובה סי' קמ הביא ספק זה בשם חידושי מהר"א אויערבך מקליש, ונוטה להכריע דמקודשת. יעו"ש.

אך לכאורה הפסק בזה הוא כלשון השו"ע באבן העזר סי' כז סעי' ט' וז"ל, נתנה היא לו ואמר לה הרי את מקודשת אם אדם חשוב הוא הרי זו מקודשת וצריך הקירת חכם מי נקרא אדם חשוב להתירה בלא גט. עכ"ל. וכתבו שם הבית שמואל והחלקת מחוקק בשם הרשב"א בתשובה תרי"ג שסתם בני אדם אינם חשובים לענין זה. ודברי הרשב"א הם לשיטת הבה"ג, דהנה בגמ' מבואר דנתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת כי אם באדם חשוב, ובר"ן מאריך לבאר את הנ"מ בין דין זה לדין של נתן הוא ואמרה היא, וכ' בסוף דבריו שהבה"ג כ' דנתנה היא ואמר הוא בכל מקום ספק מקודשת אפי' אם אינו חשוב וסיים, דלא נראו לי דבריו, והאמת שגם בגמ' נראה

שלא כדבריו, רק שבפשטות דבריו כוונתו היא, דאמנם מעיקר הדין אינה מקודשת רק משום דמספקינן מיהו אדם חשוב לכן בכל מקום הוי ספק, וכן מבואר בב"ח ובח"מ שם. אך הרשב"א מבאר בדבריו כמו שכ' הח"מ שם דמייירי באדם חשוב או בעסוקין באותו ענין, הרי שגם במשלוח מנות במקום ספק יש לעיין על פי חכם האם מה שקיבל אותו אדם הוא דבר המצוי במשלוח מנות או לא ואפי' אם לא האם יש חשיבות לומר שהוא לכה"פ ספק קידושין, ואם הוא מצוי הרי שאינה מקודשת.

בענין פורים המשולש

איתא בירושלמי מגילה (ה.) אבל סעודת ר"ח ופורים שחל בשבת מאחרין ולא מקדימין מדכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה את ששמחתו תלויה בבי"ד יצא שבת דתלוי בידי שמים. ולכאן זהו המקור להא דעבדינן כשחל פורים בשבת את הסעודה ומשלוח מנות ביום א' שחל בט"ז.

ולכאן יש ב' תמיהות על הירושלמי. א', מדוע שלא יוסיף עוד סעודה בשבת מיוחדת לכבוד סעודת פורים, ולא יערב סעודת פורים עם סעודת השבת ויתרה מזו דהמנהג הוא שעושין סעודת מילה או סיום בשבת. ואפי' אם נימא שאי אפשר, מ"מ מדוע לא נקדים הסעודה ליום ו' בקריאת המגילה ומה הטעם שמאחרין לאחר השבת.

ועל קושי' ראשונה י"ל דדייק מדכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה. הרי שאין דין סעודה בפורים רק שיש דין שכל היום יהפך ליום של משתה והסעודה הרי היא חלק מדין זה, אך הדין הוא שכל היום כולו יהיה ליום משתה ושמחה דבר זה לא שייך במקום שיש כבר יום שמחה אחר שנקבע מן השמים. אך עדיין יל"ע מדוע מאחרין ולא מקדימין.

והנה ידועה שיטת הרלב"ח בתשובותיו סי' לב דס"ל שהבבלי חולק עם הירושלמי וס"ל דסעודת פורים עבדינן בשבת ולא ביום א', והובאה דעתו בפוסקים. וראייתו מהא דאמרי' בפ' בני העיר, פורים שחל להיות ע"ש רב אמר מקדימין פרשת זכור כי היכי דלא תיקדם עשיה לזכירה ושמואל אמר מאחרין, אמר לך כיון דאיכא מוקפין דעבדי בחמיסר עשיה וזכירה בהדי הדדי קאתיין. מוכח מדברי שמואל ורב דבעי' זכירה ועשיה כהדדי, הרי שאין לעשות סעודת פורים ביום א' וקריאת המגילה ביום ו' דהרי דאינו סמוך לזכירה כלל.

והפרי חדש חולק עליו וס"ל דכיון דעבדי' ביום א' משום תשלומי שבת מיקרי דזכירה ועשיה בהדי הדדי.

אך מ"מ צל"ע בדברי הפר"ח כי בפשטות אין יום א' נחשב לתשלומים לשבת כי הרי אין שבת יכול להיות ימי משתה ודין ימי משתה חל על יום א', הרי שביום א'

מקיימים את הימי משתה דפורים ולא משום דהוי תשלומי שבת, וגם הרלב"ח יתכן דגם סובר דהוי תשלומי שבת, אבל אפילו דהוי תשלומין דשבת מ"מ בתכלית המציאות היא דלא עבדינן ליה בהדי הזכירה רק לאחריה.

מ"מ מסקנת דברי הפרי חדש היא שהבבלי והירושלמי חולקים בדין של אין מערבין שמחה בשמחה, דלהבבלי מערבין ולהירושלמי אין מערבין, ולדינא הייש לחומרא לעשות ב' ימי משתה הן ביום ט"ו והן ביום ט"ז.

והנה בירושלמי מקשה את קושיית הבבלי מדוע לא יקראו בשיתסר או בשיבסר ותירץ דולא יעבר כתיב, ולפירושו של הפני משה כוונת הירושלמי היא שאין לעבר ולהכפיל הימים ודלא כתירוצי הבבלי דולא יעבור כתיב היינו שלא יעבור את יום ט"ו. (אמנם לפי הפירושים האחרים שם כוונת הירושלמי לדייק ממה דכתיב ולא יעבור עם וי"ו) ויתכן לומר, דהבבלי הגורס ולא יעבור, היינו לשיטתו שאין מאחרין משבת והיינו נכלל בולא יעבור, אך להירושלמי אין בעיה של ולא יעבר כי באמת לא מעברים כי הרי שבת אינה יום משתה ושמחה כלל ורק ביום א' זה יום שמחה על כן אין כאן עיבור כי אם יום אחד בלבד. ובזה גופא פליגי אי סעודת יום א' היא תשלומין דשבת או חיוב בפני עצמו ושבת לא הוי בכלל פורים.

ולגירסת הבבלי צ"ע דשנינו במגילה ה. דפורים מקדימין ות"ב מאחרין ולא מקדימין, ובפורים הטעם שמקדימין ולא מאחרין משום ולא יעבור כתיב. ולפי זה תמוה מדוע בת"ב בעי' טעם שאקדומי פורענות לא מקדמינן והא ממילא לא מקדמינן כי אין לנו קרא דולא יעבור.

מ"מ הנ"מ בין הבנת הפרי חדש להרלב"ח אם יום א' הוי תשלומי ראשון או לא היא, לגבי קטן שהגדיל ביום א' או גר שנתגייר ביום א' אי מחוייב לעשות משתה ושמחה אי נימא דהוי תשלומין הרי לא מטא לחיובא אך אם נימא דהוי יום המשתה הרי דמחוייב ויעויי' בשו"ת מחנה חיים ח"א סי' לא שכ' לחייב. מ"מ לא פשיטא לי דהרלב"ח ס"ל דיום א' לא הוי תשלומי שבת כדכתבתי לעיל.

רק שעל עצם הענין מדוע מאחרין את הסעודה ולא מקדימין חשבתי ליישב, דהא כתיב לעשות אותם היינו את ימי י"ד וט"ו ימי משתה ושמחה, ואם היו מקדימין ולא מאחרין הרי שכולם היום עושים רק בי"ד והיה מתבטל כלל עשיית פורים דט"ו, לכן

עבדינן את הסעודה ביום א' ואפילו להדעות דיום א' אינו תשלומין לשבת מ"מ הוי עשיה דט"ו כיון שהוא עשיה מיוחדת למוקפין במקום יום ט"ו וניכר בפני עצמו. אך יל"ע בזה דהא אם חל י"ד להיות בשבת בזמן שקידשו על פי הראיה, לכאורה סעודת בני י"ד גם תהיה ביום א' עם המוקפין ושוב לא תהיה עשיה נפרדת לשניהם, רק יתכן ואם י"ד חל להיות בשבת הרי עיירות גדולות מקדימין לקרוא ביום ה' כדאיתא במשנה בריש מגילה, וגם נותנין אז מתנות לאביונים כי עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ומוקפין קוראים ועושין ביום א' הכל כדאיתא שם, וא"כ יש חילוק בעשיה בין פרוזים למוקפין.

ואגב אורחא הסתפקתי במי שנמצא על החומה עצמה ביום י"ד וט"ו אם דינו יהיה כפרוז או שהוא יחשב כמוקף, והנה במקומות שהם בודאי מוקפין מימות יהושע בודאי שאין נ"מ, כי הרי תיפוק ליה מדין סמוך ונראה, אך הספק הוא במי שנמצא על גבי חומת מקום שהוא ספק מוקף חומה מימות יהושע, ולמשל, הנמצא בימה של טבריה בימי הפורים, ולהבנת הברכי יוסף המובא בביאור הלכה ד"ה או שסמוכין בסי' תרפ"ח דאין דין סמוך ונראה בספק מוקף חומה דלא כהחזון איש שלא מחלק ביניהם. ואם כן הספק הוא במי שנמצא בים כנרת בימי הפורים אם יהיה דינו כנמצא בטבריה ויקרא גם בט"ו כמובא בגמ' ובמ"ב ס"ק ט או כנמצא מחוצה לה וקורא רק בי"ד.

והנראה לומר בזה, דהנה נחלקו הר"ן והרמב"ן בריש מגילה בטעם הדבר שחילקו הז"ל בין דיני פרוזים לדיני מוקפים, דלהר"ן הטעם הוא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותם ימים לכן החשיבו את קריאתה וקבעו לה יום בפני עצמה, ולשיטתו בקריאת המוקפין יש חשיבות יותר מאשר בקריאת הפרוים. ולהרמב"ן הטעם הוא, כיון שהפרוים היו בסכנה כי מקומם פרוז ופרוץ בפני האויבים, אך המוקפין שלא היו בסכנה משום שהגנה עליהם החומה הרי שלא היה מקום לקרוא בהם כלל, רק כדי שלא יפרשו מכלל ישראל קבעו להם יום נפרד להיכר שלא היו בסכנה כל כך, ולשיטתו עיקר הקריאה נתקנה בשביל הפרוים שבהם היה עיקר הנס וקריאת הפרוים חשובה יותר. ולכאורה משיטותיהם נמצא פורקן לנידוננו, במי שנמצא על החומה האם דינו כמי שנמצא בתוכה או לא, דלהר"ן הרי אם בא לתת כבוד לארץ ישראל שיקראו בה ביום מיוחד, הרי שבירושלים גם חומתה נתקדשה כמובא בקידושין נד. וגם עליה יש קדושת העיר א"כ הנמצא במקום החומה הרי הוא

כבתוך החומה, ובים מסתבר דכל היכא דהים עדיין שייך למקום ורואה אותו הוי כחומתו, אך להרמב"ן דקביעות הקריאה תלויה בכך שהיתה הגנת החומה, הרי הנמצא בחומה עצמה אינו מוגן כמי שנמצא בתוכה ולכאורה דינו כפרוז כי אינו מוקף בחומה.

עוד בענין פורים המשולש

א. במס' מגילה ב. שנינו, אם חל פורים להיות בשבת מקדימין את קריאת המגילה לע"ש. ובשבת אין לקרוא.

ושם דף ד: נחלקו בטעם הדבר רבה ורב יוסף. לרבה אסור לקרוא בשבת שמא ילך אצל חכם ויעבירנה ד' אמות ברה"ר. ולרב יוסף אין לקרוא כי עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. ופירש"י שא"א לגבות בשבת. ומבואר בתוס' שאינם חולקין רק שרב יוסף מוסיף טעם כדי שגם במקדש לא יקראו בשבת ודלא כבלולב ושופר. מ"מ מוסכם הדבר בגמ' למעשה שקריאת המגילה במקופות הוא ביום י"ד ולא בשבת. וכך נפסק להלכה בפשטות בטוש"ע סי' תפר"ח.

והנה בגמ' דף ה. נחלקו רב ורב אסי אם מגילה שלא בזמנה בעי' עשרה או לאו. להלכה נפסק בסי' תר"צ סעי' יח לחומרא דבעי' לכתחילה מגילה בעשרה גם בזמנה ובדיעבד די ביחיד. אבל שלא בזמנה נפסק במ"ב שם ס"ק סא ובשעה"צ או' סא שיש לקרותה בעשרה בברכה וביחיד ללא ברכה. לכן הקורא ביום ו' לאשתו בבית או לחולה עליו לקבץ עשרה, ובקונטרס סדר פורים המשולש להגרי"ח זוננפלד הוסיף וכ' שיש לשכור בתשלום עשרה וכ' שם בשם הגר"ח ברלין להזהיר הנשים שילכו לשמוע קריאתה בביהכנ"ס בציבור. ובחזו"א סי' קנה או' ב חולק על המ"ב וס"ל דזהו זמנה כיו שא"א לקרותה בזמנה מתקנת חז"ל ושרי לקרותה ביחיד ובברכה וגם נשים מצטרפות לי' כי העיקר הוא הנס שמתפרסם על ידם.

ויסוד השאלה ביניהם היא אם דחיית המגילה מט"ו לי"ד עושה אותה לקריאה שלא בזמנה. ובשו"ת חלקת יואב בסוף מהדו"ת כ' שזה מחלוקת בבלי וירושלמי ולהבבלי אינה קריאה בזמנה. יע"ש. אמנם בראשונים כבר דנו בזה, והראב"ד בתמים דעים סי' קפ סובר דזהו זמנם לעומת דעת הר"ן ודעימיה שחולקים.

והנה בטעם הדבר שלא בזמנם קוראים בעשרה הוא משום שאין נוהגים מצוות היום שלא בזמנם לכן חסר בפרסום הנס לכן צריכים עשרה, ובטו"א מגילה דף ה. הוסיף לומר שביום י"ד למוקפים אף שיש מתנול"א מ"מ כל השנה נותנים צדקה ואין בזה פרסום. ולכאן יש להעיר ע"ז, דמדוע הוצרכו הז"ל לדחות קריאתה, מדוע לא השאירו את קריאתה בשבת רק שידחו את מצוות היום, שהרי בלאו הכי גם השתא אינם נוהגים בשבת, ואז ליכא פרסום ונבעי עשרה בקריאתה, וכשיש עשרה בקריאתה שוב ליכא למיחש לטלטול וכמב' בראשונים שנביא לקמן בטעם הדבר דלא הששו לשמא יוציא בקריאת התורה, דבציבור כ"ע מדכרי אהדדי. ולפי התוס' דרבה ס"ל נמי טעמא דרב יוסף ניהא דסברא זו של עיניהם של עניים נוהגת לכו"ע ומובן מדוע נדחית משבת, אך צ"ע לפי"ז מדוע כלל הוצרכו לטעם דרבה הרי לטעמיה דרבה אין כלל מקום כי לא יבואו לטלטל לפי כל הנ"ל לולא טעמיה דרב יוסף.

ויתכן לומר, דבזה גופא נחלקו רבה ורב יוסף. דלרבה הוי ט"ו זמנם של מוקפים ובמה שנדחו הוי כדחיה ולא זמנם. אך לרב יוסף עיניהם של עניים נשואות מחייב שזמן המגילה קשור למתל"א וזהו זמנם. אך י"ל דגם לר"י אין הכוונה שמגילה תלויה במתל"א, רק שהיות וכך המציאות הוצרכו לדחות קריאתה ולא שקריאתה תלויה בזה.²⁶

ובשו"ת ציץ הקדש סי' טו הובא הגהה מהגרי"ח זוננפלד דמי שנולד בשבת שחל בט"ו ונכנס אז לעול מצוות לא יקרא ביום ו' אלא בשבת כיון דהוא מילתא דלא שכיח לא גזרו ביה רבנן, והמחבר שם פקפק בסברא זו, ולכאורה יהיה תלוי בנידון דידן ובמח' רבה ור"י אי ט"ו הוי זמנם ונדחה ליום י"ד הרי שיש מקום לסברתו אך אי נימא דלכתחילה קבעו שזמנה יהיה ביום י"ד כי תלוי בעיניהם של עניים הרי שקטן שהגדיל ביום ט"ו אינו בר חיובא בקריאת המגילה כלל.

²⁶ ומצאתי אח"כ שכ"כ בחשק שלמה.

מאמרי מחשבה

על

חדש אדר
ימי הפורים
מגילת אסתר

מאמר על חדש אדר

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. ודורשת הגמ' במגילה, אורה זו תורה. שנא' כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב וכו'. ויל"ע מדוע נכתב קודם אור התורה ואח"כ יום טוב ואח"כ שוב מילה ותפילין מדוע לא שנה קודם על יום טוב כי בגללו כל ההמשך אח"כ על תורה וכו' לפי הסדר. והנה יל"ע בדרשה זו עוד, מדוע לא נימא כפשוטו, אורה זה שהיו בחושך גדול ועתה הם יצאו מזה לאור גדול. והמהרש"א מפרש, שא"כ היה צריך להיות כתוב ליהודים היה אור כמו"ש במכת חשך ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, אלא על כרחך שלשון של אורה זה תורה וכמאמר הגמ' בקידושין ב: שהתורה נקראת בל" נקבה¹.

והנה בתנא דבי אליהו זוטא איתא, אורה זו שמחה, על אף שבפסוק דליהודים היתה אורה כתוב גם שמחה בנפרד, ומחולק לב' חלקים. אך בביאור הענין נראה, שעל עצם יציאת העם מצרה לישועה עדיין לא שייך לשון אורה, האור מרמז על משהו פנימי עמוק שהוחלף ממהות למהות, והנה באבן עזרא כתב, שהקב"ה היה מדבר עם משה רק ביום כמו"ש במכילתא שנא' ביום דבר, אך כשהנרות היו דולקים הוא דיבר עימו גם בלילה, והסמ"ע בחו"מ סי' ה' פוסק שבבי"ד שדולקים בו נרות מותר לדון

¹ אגב אורחא יש לציין את שראיתי בסה"ק שלפי החשבון במכות מצרים שהתחילו בניסן ושלטו י"ב

חדש הרי שמכת חשך היתה בפורים וכתוב ולבני ישראל היה אור במושבותם.

בלילה, הרי שלאור יש כח להפוך את הלילה ליום, וכמו"ש ויקרא לאור יום, הרי שמהות היום היא אור. גם השמחה קשורה לאורו כידוע גם פסקו של הבית יוסף בשם האורחות חיים על דברי הגמ' שסעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא ידי חובתו היינו כעין לילה בחושך ללא נרות כי חסר בשמחה. הרי שהאור הוא ביטוי לשמחה. כמו"ש אור זרוע לצדיק וישרי לב שמחה וכן כתיב, אור צדיקים ישמח.

ומצאנו בגמ' בעירובין לא איברי לילה אלא לגירסא וכמו"ש ברמב"ם שעיקר הזכיה לתורה היא על ידי שלא יאבד אחת מלילותיו וכו'. היוצא מכל הנ"ל שעיקר הדרך לזכות לשמחה אמיתית הוא על ידי הירידה לחושך והפיכתו לאור. הגמ' בסנהדרין אומרת במחשכים הושיבני וכו' זו תלמודה של בבל. והתורה היא אור שעל ידיו הופכים את הלילה ואת התלמוד בבלי לאור גדול.

עתה מובן כיצד דורשים אורה זו תורה כי האור שמביא לידי שמחה זהו התורה. ובלעדיה אין את היום טוב לכן קודם אורה המביאה לידי שמחה ואחר כך נהיה יום טוב וכו'.

והשפת אמת הקשה, מדוע לא כתוב ליהודים היתה תורה ושמחה וכו' ותירץ דעיקר הנס והשמחה היה שזכו לאורה של תורה זכו להכיר בכך שהתורה היא אור. ונראה להוסיף בזה, כי ידוע שחנוכה בהוד ופורים הוי נצח, שכידוע המתרי רעין דלא מתפרשין, הרי שחנוכה זה נר מצוה ופורים הוי תורה אור, ונצח והוד הם תרי שוקים עמודי העולם שרק על ידי חכמת התורה ופנימיותה יש קיום לעולם.

מהות יום הפורים

יבואר בו מהו ההדגש על התפילין והמילה בפורים * מהו מהות היום טוב דפורים * בביאור גזירת המן * מהות התגלות נס פורים * הסיבה שנושאים נשים בפורים * משלוח מנות מתנות לאביונים ומשתה טעמם

א. ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר', ובגמ' במגילה (טז:) נדרש פסוק זה, אורה-זו תורה, שמחה- זה יום טוב, ויקר-תפילין. ויש לבאר מדוע הודגשו מצוות אלו יותר משאר תרי"ג המצוות שנצטוו בהם ישראל. ורש"י במס' מגילה וכן בתרגום שני מפרשים, שגזרו על מצוות אלו בימי אחשורוש. אך זה פלא, א' מהמובא בתרגום שני גופא שהמן ראה את מרדכי ותלמידיו עוסקים בפרשת העומר, הרי שהיו עוסקים בתורה ללא כל מורא. ועוד, שהרי כפי המבואר בלבוש² ובט"ז³ שזהו הנ"ס בין שמחת פורים לנס חנוכה, שבפורים גזרו על הגופים ולא על הנשמות כמו בחנוכה, ולפי דבריהם גם בפורים היתה גזירה על הנשמות, שזהו חידוש ללא מקור ברור.

והנראה בזה, דהא מבואר במדרש וכן איתא ברוקח, שעל גוף האדם היהודי צריך שיהיו ב' אותות כל יום, מילה ותפילין. ובשבת ויום טוב שהם בעצמן אות הרי הם כנגד אות התפילין ודי בהם ובמילה.

² סי' עת"ר

³ סי' תרע"א

ולכאו' כח היום להיות לאות הוא רק ביום שקדושתו היא סן התורה, ואז החפצא של היום קדוש ומהווה אות.⁴ וכשקבעו את הפורים שאינו סן התורה⁵ חשבו לקובעו ליום טוב שיהיה סהות של קדושת היום ולא רק יום שבו יהיה תקנה דרבנן של הודאה, וזה יתכן רק אם יקחו את האותות הקבועים בכל יום, ויחזקום וישמחו עינם ואז הם יחזקו גם את היום להופכו ליום טוב, ואם בכל יום טוב היום מהווה אות, הרי שכאן האותות מחזקים את היום טוב לעשותו לאות וליום טוב, ולכן אורה זו תורה שגם היא קרויה ברית, שמחה זה יום טוב, ועל ידי סה, על ידי ששון, סילה, ויקר זה תפילין. ובגמ' במגילה י: דורשים על הפסוק והיה לה' לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים, הרי שהגמ' קוראת לימי הפורים אות.

ב. ויתכן דזהו הפשט ברש"י שעליהם גזרו, שהרי באות שבגוף אין שום משמעות רוחנית, כי אם חקיקה בגשמיות וחומריות האדם ולהורות שהקב"ה קשור עימנו לא רק ברוח, כי אם גם בעולם המעשה עד סוף כל דרגין, ואות התפילין מקיף את המחשבה והמעשה, והברית את המעור. וגזירת הסן שהיתה על הגופים הרי היתה אמורה לבטל חקיקה זו, ואף שנשמות ישראל היו ממשיכים להתקשר לעליונים אך בעולם העשיה זה היה בטל, ולכן ההודאה והתהוות היום ליום טוב נעשית דרך אותות החומר הללו.

⁴ כי התורה בכוחה להטיל על החפצא עיי' אתון דאורייתא סי' י

⁵ עיי' במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בסוף שורש ראשון בסה"מ ובשו"ת חת"ס סי' קסו ובשו"ת דברי יואל או"ח סי' לג

ג. והנה הריטב"א בתענית כט: כ' שאפילו דקי"ל שאין מזל לישראל מכל מקום באדר יש מזל לישראל⁶ ולפי הנ"ל מובן, שהרי יניקת ישראל מן העליונים ומזלם משמש מתחת לכוחם הרוחני ולכן אין למזלם שליטה עליהם, אך באדר שכל החומר נהפך לכח אלוקי והיו האותות התחתונים לאותות לסועדים וגם המזל הגשמי נהפך לכח הרוחני לכן גם ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי יעשנו באדר, כי הדין עם נכרי הוא צמצום שבצמצום, הדין הוא צמצום והנכרי הינו צמצום, ובצר הרחבת לי שאין שום שליטה לחומריות לצמצם את הרוחב הקיים בהדי ישראל בחודש זה.

ד. והרי ידועים גם דברי בעל ה"סנות הלוי" ושאר הספרים הקדושים שעיקר מעלת הפורים היא בכך שהנס נעשה בתוך הטבע ומשום כך לא יבטל לעתיד לבוא כנפסק ברמב"ם, כי מעלת נס זה היא עליונה מנס הנעשה מעל הטבע, וכך גם ניסי הגאולה העתידה יתגלו דווקא מתוך הטבע וערך נס הפורים כערכם.

היוצא מכך שעיקר מעלת פורים היא בגילוי העומק הרוחני הטמון בשיא הגשמיות שבבריאה, בטבע החומרי שלכאורה על פניו מנותק מכל זיק רוחני. ואם נתבונן בכל מעשה המגילה הרי שכולו נעשה דרך משתאות וסובאי יין וכו' כי זוהי צורת הגילוי המתגלה דרך המגילה.

ה. בשלחן ערוך סי' תרצו סעי' ח נפסק שנושאים אשה בפורים ואין בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה, והמג"א חולק. מ"ם להבנת השלחן

⁶ יעויין בשו"ת חתם סופר או"ח סי' קס

ערוך יל"ע מדוע יש בזה משום אין מערבין שמחה בשמחה בזמן שלעשות אותם ימי משה ויום טוב וכו'.

והביאור בזה נראה, לפי מה שמבואר עד כאן, הרי ששמחת פורים מקיפה מהנקודה הכי גבוהה בבריאה עד הנקודה הכי נמוכה בבריאה, וכידוע מכתבי האר"י ז"ל שזהו סוד עדי לא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שזוהי נתינת חיות לנקודה האלוקית המחיה את הקליפה, וכמבואר בפרי עץ חיים.

כי בפורים התגלה אלוקות במקומות הכי בטבע הכי חומרניים שגם בהם יש חיות אלוקית. וזהו מה שהגמ' בחולין קמא. לומדת המן סן התורה מנין, המן העץ' כי בחטא עץ הדעת, בשמיעה לאשה לחוה היתה השבירה של הבריאה משיא הרוחניות מדרגא של מלאכי השרת צולים לו בשר, לגשמיות, שם נוצרה התחלת ההסתרה שבבריאה.

וזהו המן שהוא מהווה את מהות ההסתרה בנס פורים שדרכו התחיל גילוי זה, דרך מרדכי המרומוז במר דרור כי זוהי מהות הקטרת הקטורת, לקחת הצומח כאן בארץ ולהופכו לריח ניחוח שאין בו כל התערבות של אכילה או שתיה כל כולו רוחניות, כידוע שזוהי מהות הריח, וזה נעשה דוקא על ידי אסתר, כביכול בחטא הקדמון ההסתרה על ידי האשה אשר נתת עמדי וכאן הגילוי דרכה, וזהו שאסתר מרומזת באסתר אסתר, הגילוי הטמון בתוך ההסתרה שנוצרה על ידי האשה, אם נתבונן הרי שכל מעשה המגילה נעשה על ידי האשה, ולכן חייבות הן בשמיעתה כמו' בגמ'. וזהו מהות הגילוי של ההסתרה הטמונה בכל חלקי הבריאה.

הרי ששמחת פורים אין בה כל גבול, מה שאין כן דין של אין מערבין שמחה בשמחה, הרי שתערובת שייך בדבר מוגבל אך בדבר ללא גבולות אין שייך בו תערובת, וידועה סברתו של הר"ן בנדרים דף נב. לבאר מדוע

לר"י מין במינו אפי' באלף לא בטיל כי שאין הבדל ביניהם הרי הם מחזקים זה את זה ואינם מתבטלים זה בזה, הרי שהביטול שייך בגבולות. וביום טוב רגיל התורה מגדירה את מהות השמחה במה לשמוח כיצד לשמוח, בבשר ויין ואשה בבגדים נאים, ולכן אין מערבים את שמחת אשתו בשמחה שעלינו להגביל עצמינו בה.

אך בפורים שאין בה גבולות הרי שכל מעשה שמחה שיהיה נכלל בה, וכידוע דברי מרן הגרי"ז הלוי ששמחת פורים אינה דין לשמוח עם משהו אלא דין לשמוח עם השמחה בעצם, ולכן גם שמחת אשתו נכללת בשמחה זו כי כל שמחה שיש אפשר וצריך לשמוח עימה ביום זה הפורצת את גבולות המציאות כפי שהתגלתה אלוקותו של השי"ת בכל פינה ומקום.

וזהו מ"ש גדולה הסרת טבעת, טבעת היינו מל" טבע דהיינו שע"י הסרת הטבע בכך שניתן הטבעת ובית המן שהם כנגד ב' מנות כחובא בב"ח, שהם היו מהות הנהגת החומר והטבע שרצה המן להנהיג וע"י העברתם למרדכי השתעבדה הנהגת הטבע כליל להשי"ת, וזהו גם כפיית הטבע בנתינתנו לזולתנו כי הצמצום והקטנות התבטלה וכך גם עלינו לעשות בימי הפורים לצאת מהקטנות מהצמצום, לשלוח מנות לפתוח היד הקפוצה לאביונים ולהרחיב הכל על ידי אכילה ושתיה גם מעבר לטבע, שישתה יותר מליסודו יותר מטבעו והרגלו כי הפורים תפקידו להעלות את הטבע למעבר אליו.

וכאן המקום לציין למה שכ' בסה"ק יסוד יוסף בעניני פורים (פרק פב) וז"ל, על כן צריך לדעת כי יש עולם קדוש ונורא מאד שאינו מתגלה לחוץ מחמת שהוא נורא מאד כי אם פעם אחת בשנה ומתחיל להתגלות בשעת

קריאת המגילה, ומזה היה שרש נשמת מרדכי וצריכים אנו תחלה לעורר רחמים שיתגלה האור הגדול הקדוש הזה לחוץ שישפיע ויאיר על רישיהו דעמא קדישא ישראל המתאספים בבית הכנסת בלב טהור בלב של כוונה וזוהי ההכוונה בברכת על מקרא מגלה שיתגלה האור הזה וכו'. עכ"ל.

קימו וקיבלו

הגמרא בסוף מסכת תענית אומרת, אמר רב יהודה אמר רב כשם שמשנכנס אב שמעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, והקושיה הברורה היא, וכי מאי השייכות בין סיעוט שמחה דאב לריבוי השמחה של אדר.

והשפת אמת שם כתב שם בגמ', כשם משנכנס אב שמעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, לולי פירש"י משום פורים ופסח, ויותר נראה מהא דתלי לי' באב משום שבאדר הי' קיום הקרבנות והמקדש דבאדר זמן שקלים לחדש בניסן התרוסה חדשה ונדבו בני' בשמחה שקלי הקודש וכמבואר כמה פעמים בפסוק כשהתנדבו בני' למקדש הי' שמחה גדולה בעולם, וכיון שקבלו עליהם בשמחה נדבת הלשכה עדיין השמחה נמצא באדר וכשקורין פ' שקלים מתעורר זה. עכ"ל.

וכדברי השפת אמת מצאתי בספר מנחם ציון להרמ"ם מרימנוב זיע"א בפרשת פקודי וז"ל, כשם שמשנכנס אב וגו', כמו שמעטין בשמחה מיד בהכנסת אב, ועי"כ אנחנו באים לעצבות גדול ביום צרה ונאצה ותוכחה אשר נחלו זרים את כבודינו ונכרים באו על מקדשי ה' אשר הונף ואשר הורם גולת הכותרת ועטרת תפארת, כל עומת זה נהפך האבל לששון,

והתוגה לשמחה, נוגה ה' הולך ואור עד נכון היום, מר"ח אדר עד ר"ח ניסן הבע"ל לטובה, אורה ושמחה, כי ישיש ה' עלינו לטוב לנו כל הימים להחזיר העטרה ליושנה על גאולתינו ועל פדות נפשינו, והיינו הך [פי' כשם שבר"ח אב אנחנו נעצבים על שנתרחקנו ממקדשינו כך בר"ח אדר שמחים על שנשוב ונתקרב אליו בחודש ניסן], כי במחצית השקל אנחנו פודים עצמינו מכל צרה ויגון, לבלתי יעכבונו ויטרידונו חבלי הבלי הזמן מלהתאחד ולשמח בחלקנו יוצרנו אדון עולם לכל נוצר גדול העצה ורב העליליה, עילת העילות וסיבת הסיבות, אשר ברוח פיו נבראו כל העולמות והוא מחיה את כולם ומסבב את כלם וממלא את כלם, וכולהון קמיה כלא חשיבין ולית אתר פנוי מיניה, המשובח והמפואר והמתנשא, הרב את ריבנו והשם בחיים נפשינו אשר הראנו צרות רבות ורעות, ישוב יחינו ותרב גדולתינו וגם עד זקנה ושיבה אל יעזבנו ואל יטשנו.

ובספר אורה ושמחה [לבעל השבט מוסר] כתב, שכמו בחודש אב, מעט מעט מתרבה האבילות עד היום התשיעי, שהוא החמור מכולם, כך בחודש אדר, כבר מתחילתו מרבים בשמחה, אבל עיקר השמחה בי"ד וט"ו בו. עוד פירש, שכידוע, בית המקדש חרב על עזבם את תורת ה'. ולעומת זאת, בפורים קיימו את התורה מרצון [כפי שהגמרא דורשת במסכת שבת פח א]. וזהו הדמיון, שכפי גודל הדאגה שצריך לדאוג בט' באב, על עזיבת התורה אז, כך צריך להיות גודל השמחה בפורים, שקבלו את התורה מאהבה.

ולי נראה ליישב, והנה נראה לומר בגדלותו של חג הפורים, דידוע הוא המובא בירושלמי קיימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקבלו כבר, והגמרא במסכת שבת פח. מכאן מודעא רבא לאורייתא, אמר רבא דר קבלוה

בימי אחשוורוש. וההבדל בין קבלה ראשונה לשנייה כמבואר בגמרא שם, הוא שבקבלה ראשונה היה זה על ידי שכפה עליהם הר כגיגית ובקבלה שנייה היה זה מתוך רצון ובאהבה.

והנה בקבלה הראשונה שהיתה מתוך כפיה הרי זה היה קבלת התורה כעבדים המשמשים את הרב, והתחברות שמתוך פחד אינה התחברות כלל, ולכן כשחטאו לאחר סכן בעגל, אמר השי"ת הרף ממני ואשמידם, כי הרי לא התחברו עימי ואיני מחוייב להם דבר, אם פשעו ישלמו. ויעויי' בגמ' במס' קידושין מט: דעשרה קבין שינה ירדו לעולם תשעה נטלו עבדים, והביאור בזה כי הרי אין חיבור פנימי ביניהם לעבודתם וטירדה היא עבורם ולכן רוצים לישון ובעבודתם אינם חפצים.

אך בקבלת התורה השנייה שהיתה מתוך אהבה, הרי אהבה היא חיבור מוחלט ומספר אהבה הוא כמספר אחד, ועל ידי שקיבלו את התורה באהבה וברצון התאחדו עם הבורא העולם בחיבור בל ינתק שאפילו שיעשו מה שעושים לא ישמידם עוד. וזהו מה שאומרת הגמרא במסכת מגילה שאמר להם רשב"י לתלמידיו כי סיבת גזירת הסן היתה משום שהשתחוו לצלם, ואכן היה אמור להיות שהבורא עולם ישמידם אך משום שעשו לפנים חס עליהם, והתחדש בכך שפורים הוא זמן קבלת התורה מאהבה והתחברות מוחלטת עם הבורא עולם שמעתה ועד עולם לא ימאס ולא ישמיד עוד את עמו. וחסד עשה עם עמו לפני בוא הקץ בא יגבר החשך על פני הארץ ויתרבו הנסיונות והכיסויים שלא ימלט שלא נחטא ולא נכשל, אך לא ישמיד ח"ו את נחלתו לעד. וזהו כידוע שפורים הוא בספירת נצח. והבן.

והנה ידוע המד"ר באיכה ד, על המזמור לאסף אלקים באו גויים נחלתך, דקינה לאסף מיבעי, רק שהמזמור על ששפך חמתו על העצים ועל האבנים ולא על כלל ישראל. והנה הטעם שכן היה הוא משום שעם ישראל קיבלו את התורה מחדש מאהבה הרי שלא יתכן שיהיה עליהם שוב כליה ומשום כך שפך חמתו על העצים והאבנים ולא על ראש היהודים (ויתכן דבחורבן בית ראשון לא נגזרה עליהם כליה רק על הבית וכדמוכח בסנהדרין צו: שבנבוכדנצר קיחא טחינא טחנת וכפירוש רש"י שם שהבית כבר נחרב קודם, ויתכן דהחטא בבית ראשון לא הצריך כליה כמו בבית שני).

ועתה לפי זה מובן מאמר הגמרא דכשם שמשנכנס אב סמעטין בשמחה בשל החורבן הבית שהיה בו, אך גם חסד ומזמור היה שם ששפך חמתו על העצים והאבנים והא בגלל פורים שקבלו את התורה מאהבה, לכן מאותה סיבה גופא שהיה חורבן הבית ולא על חורבן עם ישראל שלכן סמעטין בשמחה מאותה סיבה כמש מרבים בחדש אדר בשמחה שבו על ידי קבלת התורה מאהבה היא היתה הסיבה הגורמת להצלת העם ולחורבן הבית בלבד.

המוסר השכל היוצא מכך, ששמחת פורים מלמדתינו שבכל חורבן וצער יש גם סיבה גדולה לשמחה ולבנין, כי בכל יש חשבון מדוקדק לטובה ולתיקוננו הנצחי, אך עיננו הכהות לא תמיד זוכות ומתבוננות, אך בהודאה על הניסים זהו זמן לפתוח עינים על כל הרפתקאי דעדו עלינו כמה חסד נוטה השי"ת עלינו.

ונראה לי עוד ביאור בהאי גמ' כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, דהא ידוע מכל הסה"ק שבכל שנה ושנה מתעוררים הענינים שהיו בזמנים ההם, ובחדש אב מתעורר שוב ענין החורבן וקושי השעבוד, ואין להלחם עם גזירה זו אלא לקבלה באהבה ולהתאבל על כך וכך על ידי קבלת הגזירה וההשתתפות עימה היא תתבטל, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, כמו בזה כך גם משנכנס אדר יורדת לעולם שוב פעם גזירת עמלק למחות את ישראל ומזימות המן מתחדשות בכל שנה ושנה וכח הנס המבטלן מתחדש גם הוא בכל שנה ושנה, וכפי שמבואר בדברי בס' מועד לכל חי למהר"ח פאלג'י סי' לא סעי' צד שכ' דגזירת המן לא בטלה לגמרי והקולר תלוי ועומד ולכך צריכים להרבות בתפילה ומסיבה זו כתב שם שיש סגולה מיוחדת לסיים את ספר התהלים בר"ח אדר. וכדברי הגמ' במס' מגילה, אכתי עבדי דאחשורוש אנן.

ולכך צריכים להתחזק ביתר שאת ועוז בשמחה ועוז ותעצומות לבטל את גזירותיו כמו שהיה בימים ההם כך בזמן הזה, וזהו כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה ומבטלין בזה גזירת החורבן כך משנכנס אדר מרבין בשמחה ומבטלין בזה את גזירת המן.

ולכן גם מי שיש לו דין עם נכרי, היינו מה שהיה אז דין בין ישראל להמן ונצחנו כך גם יהיה בזמן הזה ולכן מבטלים את הדין עם הנכרי באופן שיוכרע הנכרי וגזירותיו כנגד ישראל.

ויהיו ידיו אמונה

בפרשת בשלח במלחמת עמלק כתיב "וידיו משה כבדים ואהרן וחור תמכו בידיו מזה ומזה" וכתוב "ויהיו ידיו אמונה עד בוא השמש". ובמסנה במס' ר"ה איתא, וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו' אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה וכו'.

והנה נראה בביאור ענין זה של אהרן וחור שתמכו מזה ומזה, דידוע דכל מלחמת עמלק היתה מלחמת אמונה, ויסודות האמונה שקיבלו ישראל במדבר שעושין לזה זכר עד היום כי אלו הם היסודות בהם ראו את יד ה' בבירור הם, המן הבאר והענני הכבוד. המן בזכות משה שעד היום יש את צנצנת המן למשמרת וכיום בוצעים בשבת ויו"ט לחם משנה זכר למן. הבאר בזכות מרים שעד היום זוכרים את הבאר. וענני הכבוד בזכות אהרן שעד היום עושים חג הסוכות זכר לענני הכבוד.⁷ כי הם אלו היו יסודות האמונה שהנחילו שלושת הנ"ל משה אהרן ומרים לעם ישראל, ומהאי טעמא אלו השלושה אהרן משה וחור בנה של מרים עמדו במלחמת עמלק בתמיכת הידים של משה ותפילה כלפי מעלה לחזק את יסודות האמונה לבל יצליח עמלק במלחמת הכפירה שלו.

⁷ וכתב החיד"א בספרו ראש דוד שהטעם שלא קבעו יום טוב רק זכר לענני הכבוד ולא זכר למן ולבאר, כי לחם ומים זה היה הכרחי להם במדבר ואף שהיה בדרך נס מ"מ הם היו חייבים לאכול ולשתות והנס היה הכרחי, מה שאין כן ענני הכבוד היו מותרות מעבר לנצרך ועל זה מייחדים ימים מיוחדים להודאה.

כלי זמר בסעודת אחשורוש

בס' מנות הלוי תמה מדוע לא הוזכרו כלי זמר שהיו בסעודת אחשורוש, וכתב שם וז"ל ואני שמעתי מפי זקן (מובא בס' עקידת יצחק) טעם נפלא לאשר נפקד הניגון בסעודה היא ואציגנו הנה בתוספת טובה על הנשמע באופן יושג טעם הפקד מושג המנגנים הערבים אבי כל תופס כינור ועוגב אשר על הרוב יהיו הקולות ההם ערבים לשומעיהם וזה כבר הקדמנו היות כוונה עצמית למשתה הזה שיתגאלו עם בני ישראל בפת בג המלך וביין משתיו ולמה שהיו הניגון והמוסיקה דבר יערב לנפש לסבת היותה מורגלת בשמע זה בהיותה במרום כנודע למי שלא יכחיש פשוטן של מקראות ואמתתן ומלאכי מרום פותחים את פיהם מברכין משבחין מפארין וכו' בשפה ברורה וכו' ויש אנשים יערב עליהם כ"כ עד אשר יתבטלו חושיהם לבל ידעו איפה הם ויש מהם תקפוץ עליהם ששינה כי תתבודד הנפש לשמוע אל הרינה עד שתנוח הגוף כפגר מת כי רועה היא אותו וכשתפרד מהשגיח בו יהיה כלא היה וישן וירדם כמו בקטנים יונקי שדים כי לא ישנו אם לא ישמעו את קול הרינה וכשומעם ינחו על משכבותם וערבה שנתם להיות צלצול הקול והנועם עדיין נקבעת בנפשם למעוט זמן הפרדם חסנו וכן יקרה לחולים כי בהחלש הכחות החומריים ינשאו הנפשיים לעומתם וג"ש שישב האדם הבריא מבלי אכול ושתה בשומעו את הקול לכן נפקד התענוג הזה מן הסעודה הזאת ואם רב הוא לבל ימצא מי שימנע מלאכול ויורה היתר לעשות באמור המלך אמר לעשות כרצון איש ואיש ושערב לו שמנע מאכול ונמצאת מחשבת הצר בטלה ועמוד על זה עכ"ל. ומבואר בדבריו שהניגון מעורר הנפש ולכן אחשורוש לא הנהיג זאת בסעודתו שאנשים לא יסחפו אחריו כי יש אנשים המתעמקים בנגינה ומאבדים חושיהם ולא יודעים היכן הם

נמצאים ומטרתו של אחשורוש היתה שיאכלו וישתו ויעברו על התורה לכן לא הבינו סנגנים אך לע"ד דבריו תמוהים שהרי אם מאבדים את חושיהם יכול להעבירם על דתם. עכ"ל.

וקושיא זו שואל גם האלשיך על אסתר פרק א, וז"ל, חור כרפס וכו'. כתב הרמ"ע ז"ל שכיוון לההנות ארבעת חושי בני איש. חוש הריח בהיותם בחצר גינת המלך שלא יעדרו שם ורדים עם נרדים ודומיהם. וחוש הראות בחור כרפס וכו'. וחוש המשוש במטות זהב וכו'. וחוש הטעם באכול משמנים ושתות מסתקים. ונתן טעם למה זה לא השמיע שירי זמרה וכנורות ודומיהן לההנות חוש השמע, על כי לא כל אדם יערבו למו כאחד. יש יערב לו סין זמר אחד ולא זולתו, ויש הפכו, והוא רצה לעשות כרצון איש ואיש, על כן מנע מיני זמרה בהחלט. ואני אומר כי גם חוש הריח לא נהנה כי לא בביתן היו רק בחצר הגינה שחוצה לה שהוא פשוטו של מקרא, כדעת רבי נחמיה במדרש (אסתר רבה ב ו) גינה סבפנים וחצר חוצה לו מרוצף באבני בהט ושש כו'. ולא ישיגם שם ריח מהמחובר לקרקע בגנה מסרחק, כנראה בחוש לכל רואה השמש. ומה גם כי הקרואים היו אלפים ורבבות, כי מישראל לבד היו שמונה עשר אלף וחמש מאות כמאמר רבי ישמעאל במדרש (אסתר רבה ז יג), זולת אשר לא מבני ישראל המה כי אין מספר לגדודם. ולא יתכן יהנו כל אלה מהריח והלואי שורה הקרובה מהגינה או הסמוכה לה, כי מרחק גדול היה מהגינה אל רוב המסובין:

ואחשבה לפי דרכינו שמנע מהם מיני בשמים מהעלות על השלחן להריח בם ומיני זמר, לבל תופר עצתו אשר יעץ להאכיל את ישראל מפת בגו ויין משתיו להעבירם על דת משה וישראל (אסתר רבה ז יג). ואם היו שם מיני זמרה ישיתו לבם לשמוע בקול שירים, וכן במיני בשמים יתעסקו

להריח במ, ויהיה להם תואנה להתבטל מאכול ושתו. על כן מנע מהם גם שניהם למען הקים מחשבתו אשר חשב על היהודים. עכ"ל.

ובמהר"ם שיף חולין דרושים נחמדים כ' וז"ל, דמה שלא היה כלי זמר אצל הסעודה י"א מפני שאינו שוה לכל נפש שבעל כרחו ישמע וי"א שא"צ לאמרו שודאי בכל השמחות יש כלי זמר וכמו שלא אומר לך סיני מאכלים (ואכן כך כ' גם המהר"ל באור חדש) ויתכן שהסעודה היה בלי אונס שלא להעביר ישראל על דתם באונם רק מרצונם הטוב וכמ"ש לעשות כרצון איש ואיש כרצון מרדכי והמן וישראל גזרו על עצמן מיום החורבן בשיר לא ישתו יין ואם היה שם כלי זמר לא יבואו ישראל על המשתה. (וגם בזה ראיתי שתמהו דיש הוכחות שגזירת איסור נגינה היה בבית שני ולא בבית ראשון, אבל יתכן שנהגו חומרא זו לעצמם).

ולי נראה ליישב בזה, דהנה כל מטרתו של אחשורוש היתה להראות עושר כבוד מלכותו ואת תפארת גדולתו, וכל דבר שיכול להביא לידי כך שגדולתו ותפארתו תתרום הרי זה העיקר כי לשם כך התכנסו ליסי המשתה, וכל מה שיסיח דעתו מזה יהיה פסול בעיניו, ובשלמא האוכל והשתיה היה כדי להראות את השפע והעושר שהוא בא להציג, אבל התזמורת היא דבר צדדי שבא כדי להנעים את הסעודה, אך עיקר הסעודה שמטרתה היתה לא בשביל הראות עושרו והכלי שיר יגרמו להתרכז בהם ולהפסיד את ראיית עושרו של אחשורוש בלבד, ועל כן לא הסכים לכך אחשורוש.

ויש להוסיף בזה, דהנה בסה"ק ליקוטי מוהר"ן תורה ו' כ' וז"ל, כי צריך כל אדם למעט בכבוד עצמו, ולהרבות בכבוד המקום, כי מי שרודף אחר

הכבוד, אינו זוכה לכבוד אלקים, אלא לכבוד של מלכים, שנאמר בו (משלי כ"ה) כבוד מלכים חקור דבר, והכל חוקרים אחריו ושואלים מי הוא זה ואיזהו, שחולקים לו כבוד הזה, וחולקים עליו. שאומרים שאינו ראוי לכבוד הזה. אבל מי שבורח מן הכבוד, שממעט בכבוד עצמו, ומרבה בכבוד המקום, אזי הוא זוכה לכבוד אלקים, ואז אין בני אדם חוקרים על כבודו אם הוא ראוי אם לאו, ועליו נאמר (שם) כבוד אלקים הסתר דבר, כי אסור לחקור על הכבוד הזה וכו'. עכ"ל.

והנה המגילה התחילה בחיפוש של אחשורוש בגילוי כבודו ורוב עושרו בכל העולם, והיינו כבוד מלכים שהביא לכך שהחכמים יודעי דת ודין ואחר כך כל העולם דנו במלכותו של אחשורוש, למצוא לו מלכה וכו' וכו' ומחיפוש כבוד זה יצא לו חקור דבר ומפח נפש, אך בסופו של דבר מכל הנ"ל יצא כבוד אלוקים הסתר דבר, טמון בתוך מגילת אסתר, אסתר אסתיר, שמרדכי יושב בשער המלך שזוהי המלכות בהסתרה וחיפוש כבוד אלקים שהביאו לצאת בלבוש מלכות, וכולם צועקים לו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, שזהו מלך אבל לא חוקרים אחריו אלא מודים למלכותו, כי מכל כבוד ותאוות שלטונו של אחשורוש שמל על כל העולם, יצא מרדכי ואסתר שכל כוונתם היתה מחיית עמלק והעלאת כבוד שמים בעולם. ועד היום הזה כאלפיים חמש מאות שנה אחרי הנס עדיין כבוד שמים שיצא מפורים לא נגמר, ואין לך גילוי גדול מזה על נצחיות עם ישראל קוב"ה ואורייתא דחד הוא.

ושם בליקו"ם ממשיך ואומר שעל ידי זה זוכה למחיית עמלק, ונראה לבאר בזה דעיקר רצון עמלק הוא בכבוד מלכים, ואלה המלכים אשר מלכו באדום, שזהו סוד שבירת הכלים, כי אין בזה כבוד אלוקים כלל ואין במלכות זו כח להכיל הכבוד, מה שאי"כ כבוד אלוקים שכולו אומר כבוד.

ובס' גנזי המלך להגר"א גינצבורג שליט"א כ' בעמ' פה בשם הבעש"ט שהאדם נמצא במקום שמחשבתו נמצאת, ומשה היה מתפלל כצאתו את העיר שהיתה מלאה גילולים, אבל אסתר התפללה בתוך בית המלך, וחיידשה שמחשבתה היתה מכוונת לסול קדשי הקדשים ושם היתה נמצאת.

והנה המשנה במס' ברכות פ"ד ס"ה היה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. ע"כ. ונראה שי"ל שרוכב על החמור היינו ששקוע בחומר (יעוי' זוה"ק ריש פר' כי תצא) ואינו יכול לרדת ממנו ודבוק בו יכוין ליבו ודי בזה. וכנ"ל.

ולפי זה יש מקום להבין את ההסתרה שהיתה בימיהם, ומתוך ההסתרה התגלה ה', כי אין לך מקום הסתרה יותר ממקום גילולים וע"ז, ומשם גילתה את הקב"ה ששמע תפילתה במקום זה, כי עיקר התגלותו היא מתוך החשך הגדול שהתגלה דוקא בהיותה אצל אחשוורוש שדרש כל העת כבוד עצמו אבל בתוך הסתרה זו של כבוד עצמו הסתתר כבוד אלקים הסתר דבר ומשם צמחה הישועה.

משתה יצחק ומגילת אסתר

בספר בוצינא דנהורא מהר"ר ברוך ממעז'בוז' כ' דמהפסוק בפרשת וירא, ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק', רמז למשתה דפורים

ד,הגמל' אותיות, מגלה' ובס' דברי יחזקאל להרב משינאווא הביא וורט זה והוסיף דבדחנא דרר"ב שאלו מה הקשר בין מגלה ליצחק, ואמר לו הגד אתה, וענה, שבגמ' מגילה ג: איתא דלרבה אין קורין את המגילה בשבת כי חיישי' שילך אצל בקי ויעבירונו ד"א ברה"ר ואי' בגמ' דהיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה, הרי דשופר הוא כנגד אילו של יצחק והיינו טעמא דיליה ודמגילה. וקילסו הרר"ב.

והנה נראה להרחיב הענין ולפרש דאכן יש קשר עצום בין זה לבין מגילה, מב' טעמים.

א', הגמל היינו שנפרד כפי' רש"י בחומש שנפרד מדדי אימו, וי"ל, דהגמל את יצחק, היינו מה שנפרד מיצחק, דהא ליצחק היו ב' בנים ועשוי היה הפסולת שלו כמובא בס', ועשוי נגמל מיצחק וכדאי' בקידושין יח. דהוי ישראל מומר, ומעשוי התחילה שולשלת עמלק וזרעו, הרי שמהגמל של יצחק היינו עשוי נהפך ההגמל ונהיה מגילה.

ב', בסה"ק אמרו רמז לסעודת הברית מפסוק זה, מהא דהגמל הוי נוטריקון ה"ג-ח מל, ביום ח שהוא יום המילה עושים משתה גדול. ועמלק היה היפך מצות הברית מילה דהוא היה זורק סילות כלפי מעלה וכדאי' במדרש תנחומא דברים פ"י והובא ברש"י עה"ת בפרשת כי תצא, וא"כ מובן מהו הגמל מגלה, שסעודת פורים כעין סעודת הברית נגד עמלק, ששון זו מילה, ויקר זה תפילין כי תפילין כנגד גדולת ישראל סול האומות כדכתיב וראו כל עמי הארץ וכו'.

מצוות היום

נראה לי שבקיום תקנת חז"ל בקיום ארבעת מצוות היום שהם מקרא מגילה משלוח מנות משתה ומתנות לאביונים משלים האדם את כל חלקי הבריאה, שבמקרא מגילה מפרסם שם ה' בעולם ומשלים עם בוראו, במשלוח מנות משלים עם חבריו, במתנות לאביונים משלים עם מי שפחות מסנו, ובמשתה משלים נפשו ובני ביתו.

מדינות הסן

בשיטה לחס' מגילה ביאר בשם הריטב"א, את הפסוק ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים, שהמן ביקש לשמד ולהוציאם קודם הריגתם מאמונתם, ולאחר סכן להרוג את גופם, ואחר כך לאבד את מסונם. ולפי זה כ' שנתחייבו במצוות היום, מקרא מגילה לגלות ולפרסם הנס שהוא כנגד השמד שרצה לעשות להם, להרוג הגופים כנגד זה סעודה לגוף, ואיבוד מסונם כנגד זה נצטוו במשלוח מנות ומתנות לאביונים⁸. עכת"ד.

והנה לדבריו יל"ע בפסוק בו נתבטלה הגזירה, אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נפשם להשמיד ולהרג ולאבד את

⁸ הגר"א בביאורו על מגילת אסתר פ"ג פי"ג כ' להשמיד-היינו התורה, להרוג-הריגת הנפש. ולאבד-הגופים לאחר הריגתם, ושללם לבזו-זה הממון וכנגד זה ימי משתה לגוף שמחה לנפש ומשלוח מנות לממון וכעין זה ראינו את הנאצים ימח שמם בימי הזעם שהשמידו הגופים לאחר מיתתם, רצון עמלק. והמצוה למחותו בכל מיני מחיה.

כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבוז, מה שייך ביהודים שיעשו בשונאיהם שמד, וגם איבוד מסון אם הוא נכלל באבדן מדוע הוצרך הפסוק לכתוב ושללם לבוז, כיון שכבר נכתב באבדן. ולפי דברי הריטב"א י"ל דביאור הכתוב הוא להיפך ממשמעותו, דנתן המלך ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם מגזירת להשמיד ולהרוג ולאבד וזה ע"י שיעשו הכל כדי להנצל מכל חיל עם ומדינה הצרים אותם, ושללם גם סותר ליהודים. ולפי דבריו י"ל את הפסוק שאמר מרדכי שליח אסתר ששמעה על שקו ותעניתו, כדכתיב, ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם, ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה. ולכאורה יש אריכות גדולה בדברי מרדכי, ובתחילה אמר לאבדם ואחר כך להשמידם, ולדברי הריטב"א י"ל, דתחילת הפסוק קאי על הכסף ששקל המן כנגד כסף ישראל שע"ז קאי איבוד מסונם, וקרהו שבזה התחיל קאי על איבוד הגופים, ופתשגן כתב הדת להשמידם קאי על השמד שרוצה המן לעשות להם נגד כתב הדת, שהיא התורה שניתנה בסיני. ומובן כל האריכות כי כל דבר בפני עצמו הוי גזירה גדולה. והנה אסתר ביקשה במשתה היין מאת המלך, ותאמר אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל מדינות המלך. מדוע אמרה לאבד על שם המסון ולא להרוג או להשמיד. ועוד יל"ע מדוע אמרה מחשבת המן, והא בעכו"ם מחשבה רעה מצרפה הקב"ה למעשה כדאי' בקידושין ס: והרי יש כאן מעשה ולא רק מחשבה.

והנה, דרשו חז"ל על הפסוק הכסף נתון לך שמקדימין לקרוא פרשת שקלים לפני פורים כי הקדים שקליהם לשקליו של המן כדי לבטל גזירתו, והובא בלבוש ס' תרפ"ה. הרי שמחשבת המן לתת שקליו לאחשורוש היתה רק בגדר מחשבה כי אחשורוש לא קיבל את הכסף, וגם מחשבה זו התבטלה מראש על ידי כך ששקלו ישראל שקלים לפניו, הרי שיסוד הגזירה התחיל עם הכסף, ועל ידי הכסף רצה לקנות ליבו של אחשורוש, וכספי ישראל ביטלו את שרש תחילת הגזירה וכך גם שאר הגזירות של להשמיד ולהרוג לא הצליחו.

ולכאורה יל"ע לדעת הריטב"א מהו לאבד, וכי מה איכפת להמן שמסונם יהיה קיים ויבזזהו, רק שרצונו היה למחוק כל זכר מישראל שלא ישאר רכוש שיאמרו הנה זה היה של ישראל, כמו שמצאנו בבהמת עכו"ם, הרי ששלימות מלחמתו בישראל להשמידם ובעיקר להשמיד זכרם על ידי מחיית מסונם, ובשקלי ישראל נתנו קיום נצחי למסונם, ועל ידי כך זכרם לא יסוף לנצח, ויתכן שמשום כך לזכר מסונם עשו שני מצוות גם משלוח מנות וגם מתנות לאביונים, מה שאין כן בשאר גזירותם, כי במסון היה עיקר השחתתו של המן שרצה במסון לגזור את הגזירות על ידי רכישת ליבו של אחשורוש, וכנגד נס זה שלא הצליח נצטוינו על מתנות לאביונים, שזהו הנתנה לאביון כנגד הכסף נתון לך (מלך אביון, ודו"ק) וכנגד נס איבוד המסון שזהו איבוד זכרם נצטוו על משלוח מנות איש לרעהו, שריבוי ישראל הם קיומם, והביטוי שריבוי הוא החיבור ביניהם, ולכן נפסק בשו"ע סי' תרצ"ה כי כל המרבה במשלוח מנות הרי זה משובח.

בנוסח ועל הניסים

הנה בנוסח ועל הניסים מצינו כמה שינויים בין חנוכה לפורים, דבחנוכה אומרים רבת את ריבם בל' עבר ואילו בפורים אומרים הרב את ריבנו בל' הוה.

ונראה ליישב בזה, דהנה הגמ' במס' מגילה אומרת דאין אומרים הלל בפורים כיון דאכתי עבדי אחשורוש אנן, הרי דשייך בזה לשון הוה דאכתי עבדי אחשורוש אנן, מה שאין כן בחנוכה.

כמו כן בנוסח דחנוכה מסיימים וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל, ואילו בפורים מסיימים, הפרתו את עצתו, ולא אומרים וקבעו את ימי הפורים האלה למשתה ולשמחה.

ותירץ מרן הגרשז"א, שהיות וחנוכה ההצלה היתה רוחנית קבעו להודות ולהלל שזהו כנגד ההצלה הרוחנית, מה שאין כן בפורים ההצלה היתה על הגופים ולכן לא שייך לומר שקבעו להודות ולהלל.

ולהוסיף על זה לפי מה שביארנו לעיל, דלכאורה הרי לא תיקנו להודות ולהלל אפי' לס"ד קריאתה זוהי הלילא אין הכוונה שזוהי תקנת היום, כי עיקר תקנת היום למשתה ושמחה, ולכן לכאו' לא שייך לומר בתפילה וקבעו למשתה ושמחה שאינו ענין לתפילה כלל, מה שאין כן להודות ולהלל הוי ענין לתפילה, ולחזק טעם הדבר בצירוף דברינו לעיל דאכתי עבדי אחשורוש אנן ולכן אין מקום להודות ולהלל כי עדיין אין הכסא שלם וכשימחה זכרו של עמלק לגמרי אז נזכה לראות את שלימות שמחת הפורים, ולכן עיקר היום הוא במשתה ושמחה, כנגד רצונו של עמלק

למחות הגופים עלינו לחזק הגופים ולשמוח ביהדותינו היפך רצונו של עמלק לשבור ולנתץ יהדותינו.

יש לעיין על הלשון הכפול ומכופל, הפרת את עצתו וקלקלת מחשבתו והשבותו לו גמולו בראשו ותלו אותו. ד' דברים, ובסידור תפילה לרוקח כ' שהם כנגד ליהודים היתה אורה, ושמחה, וששון, ויקר. ולענ"ד נראה, דהפרת את עצתו, היינו העצה לתת עשרת אלפים כיכר כסף ולקנות לב אחשוורוש, עצה זו הופרה מראש על ידי שקליהם של ישראל, וקלקלת את מחשבתו, המחשבה להשמיד להרוג ולאבד על ידי שהפיל פור ולפי דרך הטבע היה מקום לכל זה אך זה התקלקל, דל' קלקול שייך בדבר שהיה צריך להיות והשתנה, וזה מחשבתו כל' המגילה מחשבת המן בן המדתא אשר חשב על היהודים, והשבותו לו גמולו בראשו, שעמלק נקרא ראש כדאיתא בגמ' ובמדרש ראשית גויים עמלק, וגם עם ישראל נקראו ראש ועל ידי שרצה להשמיד את עם ישראל הושב לו גמולו והוחלף עמלק בישראל, על ידי שתלו אותו ואת בניו על העץ.

במהות נס הפורים

כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפל פור הוא הגורל להמם ולאבדם. (פרק ט, כד)
וצ"ע מה פי' הפסוק כפל וכתב, חשב על היהודים והפיל פור וכו'. ועוד, מה זה להמם ולאבדם.

ונראה לתרץ קושיה זו בקושיה אחרת, דהנה גזירת המן היתה להשמיד ולהרוג ולאבד טף ונשים ביום אחד, הדבר נשמע נורא ואיום.

תחילת נפילתו היתה באסירת זרש אליו, אם סזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפל תיפול לפניו ועודם מדברים וכו'. ובפרק ח פסוק ח כתיב, כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב, ולכן, נכתב בכתב החדש על ידי מרדכי ואסתר בפסוק יא, אשר נתן ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמוד על נפשם להשמיד ולהרג ולאבד את כל חיל עם הצרים אותם טף ונשים ושללם לבוז.

ולכאורה הגזירה עדיין בתוקפה ועדיין זקוקים לישועה גדולה כדי שינצחו את אויביהם ביום שלושה עשר לחדש אדר, רק שניתנה להם רשות להחזיר מלחמה שיערה.

אתמהה?! וכי אם לא היתה ניתנת להם רשות להחזיר מלחמה שיערה הם היו אסורים לעשות כן, והרי כל בן אדם שבאים להורגו גם ללא רשותו אין לו מה להפסיד ואם לא ילחם בחזרה ממה נפשך נפשו בסכנה, ומהו גודל הנס בכתב החדש שכתבו שעם ישראל יכולים להשיב.

ומה שנראה ליישב בזה, שעיקר מלחמת המן היתה בפרסום שעשה על הריגת היהודים והפור שהפיל על יום המסוגל לזה וזה גרם שלא היה כח נפשי ליהודים לעמוד מולו, וזה היה בעיקר על ידי הפור שהשפיע על מצב רוחם שנפל ביום בו כביכול אין להם מזל.

אך ונהפוך הוא והאגרות השניות באו ואמרו ליהודים יש לכם כח להחזיר ואינכם כצאן לטבח יובל, וזה הריסם למעלה ועל ידי כך קיבלו כח להלחם בחזרה.

והמוסר השכל היוצא בזה, שזוהי מלחמת עמלק מלחמת היצר המפיל על האדם כל יום ויום מחשבות דכאוניות וחולשה והתשובה לכך היא להודיע שכל קוויך לא יבושו אלא יתחזקו ויתרוסמו ויקדישו ויעריצו את שמך מלכנו תמיד ולא ליפול לחולשות ובלבולי המן.

וזהו הפשט בפסוק, כי המן בן המדתא חשב על היהודים לאבדם ואיך עשה זאת על ידי שהפיל פור להמם, היינו לבלבלם ולהעכיר את מצב רוחם על ידי כך, שזה לוחמה פסיכולוגית, ועל ידי כך לאבדם שלא יהיה בהם כח להחזיר, וכפי שהנאצים ימ"ש עשו ליהודים בשואה ולדאבון לב הצליחו בזממם. ולפי זה מובן גם מהו הפי' בפסוק הפיל פור הגורל על קראו היהודים פורים על שם הפור. מדוע הפור נהפך לשם העיקר ליום זה, אלא משום שהפור היה עיקר הגזירה להפוך את עם ישראל לשפוטים בידיו והפך השי"ת את הפור שנבחר על ידי המן להחליש את עם ישראל ליום טוב ומשתה.

והעיר שושן צהלה ושמחה, ובכח השמחה היה להם את הכח להשיב מלחמה שערה. ורואים במגילה שבכל מקום אשר דבר המלך מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב, עוד טרם הנצחון שנצחו ועמדו על נפשם כבר על עצם היותם בעלי כוחות ויכולות ורוחם שבה אליהם כבר עשו שמחה ויום טוב.

וזהו יסוד מלחמת עמלק, וכי ידיו של משה עושות מלחמה, אלא בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה, ולכן גם עיקר מלחמת עמלק היא בזכירה ובשנאה שבלב אליו כמבואר בחינוך, כי זוהי מלחמת רוח מי למעלה ומי למטה, ויתכן דזוהי תקנת תענית אסתר, כי כשנכנסים עם רוח שמחה והתרוממות כדי להגביר את רוח ישראל על שאר הרוחות, מתענים ומתפללים קודם להכניס בנו כי רוח הישראל על ידי שמחה ומשתה אך

קודם לכל לדעת ולזכור למי ולמה שמחים, הרוח של השמחה באה מתוך הכנעה והכרת הטוב לבעל השמחה ואדון כל.

ומעניין הוא שהובא בחז"ל הק' ונפסק במג"א סי' תרפ"ו סק"ה דמשנכנס אדר מרבין בשמחה הלכך ישראל שיש לו דין עם גוי ידון באדר. וכי אין ביטויים אחרים לשמחה חוץ מלדון עם גוי באדר. אלא זה גופא שיש דין עם גוי הרי שזה גורם לרוח נכאה אצל הישראל, מי יגבר. אך בחדש אדר שהרוח שמחה ומתרוסמת זה נותן כח לטענות טובות ולכח לעמוד במאבק עם גוי שרוחו שפופה ואילו היהודי רוחו מרוסמת וכשהרוח מרוסמת יש מקום במח ובכל הכוחות להתרוסם.

וזהו מה שאמר החכם במשלי יח,יד. רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה. ופי' רש"י, רוח גבר שהוא איש גיבור ואינו נותן דאגה בליבו ומקבל כל הבא עליו בשמחה ובחבה, אין כוחו סר מעליו. וזהו דכתיב במשלי טו,טו וטוב לב משתה תמיד. כי העיקר הוא לפי הרוח שבלב.

ונראה לי עוד ביאור בהאי גמ' כשם שמשנכנס אב סמעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, דהא ידוע מכל הסה"ק שבכל שנה ושנה מתעוררים העיניים שהיו בזמנים ההם, ובחדש אב מתעורר שוב ענין החורבן וקושי השעבוד, ואין להלחם עם גזירה זו אלא לקבלה באהבה ולהתאבל על כך וכך על ידי קבלת הגזירה וההשתתפות עימה היא תתבטל, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, כמו בזה כך גם משנכנס אדר יורדת לעולם שוב פעם גזירת עמלק למחות את ישראל ומזימות המן מתחדשות בכל שנה ושנה וכח הנס המבטלן מתחדש גם הוא בכל שנה ושנה וכפי שהבאנו לעיל בהערות את דברי סהר"ח פאלג'י בס' מועד לכל חי סי' לא סעי' צד שכ' דגזירת המן לא בטלה לגמרי והקולר תלוי ועומד ולכך צריכים להרבות בתפילה.

ולכך צריכים להתחזק ביתר שאת ועוז בשמחה ועוז ותעצומות לבטל את גזירותיו כמו שהיה בימים ההם כך בזמן הזה, ולכן מי שיש לו דין עם נכרי, היינו מה שהיה אז דין בין ישראל להמן ונצחנו כך גם יהיה בזמן הזה ולכן מבטלים את הדין עם הנכרי באופן שיוכרע הנכרי וגזירותיו כנגד ישראל.

וראיתי בספר דרש משה מהגר"ם פיינשטיין זצ"ל ביאור סתוק מהו פורים על שם הפור, והרי הפור לא היה עיקר הנס, אלא ללמדך שהמן הפיל פור ובדרך הטבע הגורל היה צריך לנצח, וכמאמר שלמה המלך במשלי פי"ח פסוק ד, מדינים ישבית הגורל ובין עצומים יפריד, דהיינו שכח הגורל גדול ובכוחו להשכיך שלום בין הניצים וכן לגרום לפירוד בין כוחות חזקים. ואף על פי כן באו תפילות ישראל לפני הקב"ה וביטלו את כח הגורל, וזהו הפור שהתבטל והראה כי יגדל כח ה' מעל כל כוחות הטבע והגורלות, והתפילה משביתה כל דבר וענין בעולם, וכמאמרם במס' ביצה טו: אדר מל' אדיר במרום ה'.

אך בחומת אנך להחיד"א ראיתי מהלך אחר וגם הוא נפלא, וז"ל, על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור. לכאורה יפלא דהפור הוא סעיף קטן מכל הצע"ר הגדול והנפלאות שהיו בענין ואמאי נקרא פורים. ותו פורים תרי והול"ל פור. ואיך קאמר פורים על שם הפור.

ואפשר כמ"ש הרב מהר"ח הכהן ז"ל דאחשורוש עצמו הפיל הגורל להמן וז"ש בכתוב דסמך אחשורוש הפיל פור. גם כתב הרב מהר"י ז"ל דאחשורוש סבר דיכתב לאבדם היינו לאבד דתם והמן כיוין לעקרם מן העולם. ולזה אמר מי הוא זה וכו' עיין שם באורך ולזה הוצרכה אסתר המלכה להתחנן ולבכות להעביר רעת המן דאחשורוש הוא עומד בשלו לאבד הדת וזו היא שקשה ועל זה הוצרכה אסתר המלכה להפיל תחינה

ודמעתה על לחיה לבטל הכל לחיות נפש וגוף ישראל ונמצא דכשהפיל אחשורוש הפור היה בדעתו לבטל דת ישראל והמן היה בדעתו להרגם וה' ברחמיו הפליא לעשות שנתבטלו השתי גזרות של גוף ונפש וחיו על התורה ועל העבודה וזהו הפלא העצום. אך הוא בהעלם מפני כבוד המלך. וזהו שאמר על כן קראו לימים האלה פורים תרתי משמע על שם הפור כי בזה הפור היו שתי גזרות דאחשורוש הפילו וכיון לבטל הדת. והמן הרע כיון להרוג והם שתי גזרות ושתי גורלות בבת אחת. ולכן נקרא פורים תרי משמע. על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם. שם רמז זו היא שימת עין על כל דברי האגרת ושם ימצא דאחשורוש הפיל הפור דסמיך בכתוב אחשורוש הפיל פור. ועיניו תחזינה תמיהת אחשורוש מי הוא זה ואיזה הוא. ואחר תליית המן נשארה כמה זמן אסתר המלכה עד שבאה ובכתה ונתחננה. ומכל זה ורמזים אחרים יבין שם פורים על שם הפור והמון חסדי ה' הרבים וטעם קבלת התורה. עכ"ל.

ובסה"ק בני יששכר כתב בזה כמה ביאורים ואציג ביאור אחד נפלא שכתב, וז"ל, מאמרי חודש אדר מאמר ד, והנה ביום הנכבד והנורא יום צום הכפורים צונו השי"ת ליקח קרבן לי"י על פי הגורל, וראיתי טעם נכבד (בסידור הגאון החסיד מהרש"ז סוף שער הפורים) למה צוה השי"ת דוקא על פי הגורל, כי הנה גורל הוא רצון מבלי טעם ובחירה, כי המברר איזה חפץ וחלק מן החפצים והחלקים האחרים, הנה הוא מברר בטעם מחמת שנראה לו שזה שמן ביותר או נאה ביותר, מה שאין כן בלוקח על פי הגורל הנה מסכים בדעתו אל אשר יצא לו שמה הגורל את זה יקח מבלי טעם רק ברצון, והנה כל העולם כולו נברא ברצון כשעלה ברצונו וכו', והנה ברצון הקדום ישראל עלו במחשבה [ב"ר פ"א ד'], ובשביל

ישראל נבראו כל העולמות, והגם שלא סיגלו עדיין מצות ומעשים טובים (כי לא היו במציאות), הנה עלו ברצונו, ואמר החכם אין טעם ברצון, והנה הגם שח"ו ישראל אינם בגדלות המעלה ויש ח"ו לחוש לקטרוג מדת הדין, הנה ביום הקדוש הנכבד והנורא צוה השי"ת ליקח קרבן לי"י ברצון היינו בגורל, ובאתערותא דלתתא איתער עובדא לעילא לעורר ולהזכיר האהבה הקדומה אין טעם ברצון אפילו אינם כדאים אפילו אינם הגונים, והנה אי אפשר להרחיב הדבור בזה, המשכיל יתבונן.

והנה, בנס הלזה הנה בעוה"ר נתחייבו שונאיהם וכו' כמו"ש לעיל, והנה אין מקום להושיעם מחמת המקטריגים כי סלך במשפט יעמיד ארץ [משלי כט ד], מה עשה המגיד מראשית אחרית, הנה סיבב הישועה בעת צרה, דהנה סיבב אשר המן הרשע הפיל פור הוא הגורל, וגורל הוא רצון כנ"ל (ונרמז הדבר הזה גם כן בסידור מהרש"ז שם), הנה על ידי המעשה דלתתא הנה נזכר למעלה כביכול ענין הרצון הקדום אשר ישראל עלו במחשבה במחשבת הרצון אין טעם ברצון אעפ"י שאינם ראויים, הנה עיקר הישועה הוא הגורל אשר פעל ועשה השי"י שהעלה בלבו של המן להפיל פור, ועל ידי זה איתער עובדא לעילא להזכרת הרצון מבלי טעם, על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, דהנה הפור הוא שורש הנס ויסוד התשועה.

מחילא תתבונן ג"כ על פי הדברים האלה, בחדש הראשון וכו' הפיל פור וכו' לפני המן [אסתר ג ז], ומי הוא המפיל הפור, אבל הוא ההוא דסתים הוא פעל ועשה שהיה הדבר על ידי פור הוא הגורל שהוא רצון, ועל ידי זה נזכר למעלה הרצון מבלי טעם, ואעפ"י שנתחייבו שונאיהם של ישראל, הנה באת להם הישועה ברצון מבלי טעם, על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, כי הוא יסוד הישועה והנס, הבן. עכ"ל.

והנה בספר פחד יצחק כתב לבאר את מאמר התיקו"ז תיקון כא דכ', דפורים איתקריאת על שם יום הכיפורים, והעולם אומרים פורים כפורים, דהנה הגר"א כ' דיוה"כ הוי חציו לה' ופורים חציו לכם, והיינו כי ביוה"כ הקב"ה אמר סלחתי כדבריך אחרי שאמר למחות את ישראל אחר חטא העגל, וזה היה בשמים בין ה' למשה, ואילו בפורים אמר המן להשמידם ובא מרדכי ואסתר כאן בעולם הזה וביטלו הגזירה וזהו חציו לכם.

ויתכן להוסיף לפי הנ"ל שזהו גורל אחד לה' והיינו יוה"כ וגורל אחד לעזאזל שזהו פורים, והיינו פור הגורל לפני המן שהיה ביום זה ונתהפך מעזאזל כולו לה', וזהו עדי לא ידע בין ברוך מרדכי-גורל לה' לארור המן - גורל לעזאזל שבפורים הכל נהפך ובא לה' והכל נהיה גורל לה'.

אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה

כאשר צוה עליה מרדכי (ב,כ)

והקושי' בזה היא, והא נגזרה הגזירה של להיות כל איש שורר בתוך ביתו, ואם כן כיצד המרתה אסתר את בקשת המלך ולא גילתה את עמה ומולדתה.

ונראה בזה, דהא ושתי חטאה לפני המלך ונהרגה משום שהיתה בת מלך ולא רצתה להתבזות בעיניו. ועל כן אחשורוש תיקן שמעתה יהיו הנשים כפופות לבעליהן. ואסתר צוותה על יד מרדכי שלא תגיד ובכך חשב אחשורוש שהיא באה ממשפחה בזויה ומתבישת ביחוסה, ואם כן היא ראויה לו למלכה כי בכך היא לא תתגאה כמו ושתי והיא תהיה נכנעת וממושמעת, ואדרבה בכך תתקיים גזירת להיות כל איש שורר בביתו כי

היא תהיה ממושמעת. ובאחרונים נאמרו הרבה ביאורים בפסוק זה ויעויי' בס' סנוחה וקדושה ח"ב סי' כ, והנלע"ד כתבתי.

ולפי זה יתכן לבאר את דברי המהרי"ל הובא במג"א, שנהג שלא ללמוד בתענית אסתר ורמז לדבר "אין אסתר מגדת" וכבר כתבו כל הפוסקים בזה יעוי' בפס"ג ובמחצית השקל סי' תרפ"ו ס"ק ג ובתשו' חת"ס או"ח סי' קצה שזהו רק רמז בעלמא ומי שיש לו מי שיכין לו את סעודת פורים חייב ללמוד.

ויתכן לבאר את דברי המהרי"ל, דהוא בפורים קיבלו היהודים את התורה מחדש מאהבה, הרי שהיתה נתינה חדשה ומיוחדת של התורה לעם ישראל, לכן הפסיק ללמוד יום קודם לרמז כי התורה שקיבלו מיראה נפסקה ועתה מתכוננים לקבלה מחדש מאהבה, ואין אסתר מגדת כי מתביישים בתורה הישנה שלא קיבלוה מאהבה ועתה מתחדשים לקראת קבלתה באהבה.

עד חצי המלכות

במגילת אסתר כתיב, ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש.

ואחר כך במשתה השני אומר לה כנ"ל עד חצי המלכות וכו',

והנראה לומר בזה, דעד עתה השתמש המלך באסתר כשפחה חרופה לצורכו בלבד ללא שום כוונת אישות, ומרומוז בטה שכתוב לעיל ויסליכה תחת ושתי. שהרי ושתי גם היתה כאחת שפחותיו וכשלא עשתה רצונו הרגה. ועתה מצאה חן בעיניו עד כדי שרצה להיות איתה כדרך כל בעל ואשתו השותפין בכל עניניהם ומסונם, וזה מה שאמר לה עד חצי המלכות היינו שהננו נהיה כבעל ואשתו מאוחדים לגמרי ושותפים בכל ענינינו ובמלכות. אך אסתר לא רצתה זאת להיות חלק שני של רשע וגוי זה וקודם לכן היתה קרקע עולם אך בהיותה אשתו לגמרי מאבדת את מציאותה ומקדושתה וזהו וכאשר אבדתי אבדתי, ואזי אמרה לו שכל שאיפתה היא להציל בני עמה ולשם כך היא עשתה הכל להגיע אליו וחופ סכך אין בה רצון להיות מלכה, ואכן כאן מופיע כמה פעמים שאחשורוש קורא לה אסתר המלכה, היינו שמעתה הינך שותפתי בכל הענינים ותשובתה היא אינני רוצה שותף כמוך רק כי נמכרנו אני ועמי, ואזי היא אנוסה ולא ברצון. וברור.

הסן הרע הזה

כתיב בספר יצירה (פ"ד מ"ב) אין למעלה בטוב מעונג ואין למטה ברע מנגע. והנה בהתבוננות הפעם היחידה המופיע בהסן רע הוא באסתר האומרת למלך איש צר ואויב הסן הרע הזה. והנה הסן הגיע כמעט לשלימות הענג כשכולם משתחווים לו וגם למחר הוא קרוא לה עם המלך, רק שהוא היה צר ואויב ולא נהנה מהענג כי מרדכי לא השתחוה לו, ולכן נפל לנגע, והיינו הסן הרע, והיינו, דאיתא

בגמ' במס' מגילה יג: לית דידע לישנא בישא כהמן, הרי שפגם בלשון הרע ועונשו נגע, לכן יצא מחוץ למחנה, דאיתא בפרי צדיק דהא דנתלה על עץ חמישים אמה הוא כי מרחיקין את הנבלה מן העיר חמישים אמה, ועל ידי שהיה מדבר לשון הרע ואיש צר לא זכה לענג אלא לנגע. ובזה יש לבאר את מה שכ' בתיקוני זהר תיקון כא, וז"ל, פורים איתקריאת על שם יום הכפורים, דעתידין לאיתענגא ביה ולשנויי לה מעינוי לעונג. עכ"ל.

והיינו שזהו הענג שנהפך מנגע היפך לשון הרע, ופורים כולו ענג וטוב, ולכן יש מתנות לאביונים ומשלוח מנות כי הטוב בין אדם למקום על ידי פרסום הנס במגילה ובין אדם לחבירו ע"י המצוות הנ"ל הוא בשלימות, וזהו שלימות הענג.

איש צר ואויב המן הרע הזה

והמפרשים האריכו מהו לשון צר ואויב.

ונראה לחדש פירוש חדש בזה לפי דברי האוהב ישראל ליקוטם חדשים מגילת אסתר וז"ל, ותען אסתר גו' תנתן לי נפשי גו' כי נמכרנו גו' להשמיד גו' ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי גו' ויאמר המלך אחשורוש גו' מי הוא זה גו' אשר מלאו לבו לעשות כן [ז, ג - ה]. והנה קשה הלשון נמכרנו שאמרה אסתר כי היאך שייך לשון מכירה אצל הריגה והיה צריך לומר כי נגזר עלינו. ועוד למה הוסיפה אסתר לאמר ואלו לעבדים גו' נמכרנו החרשתי אשר לא נאמר עד הנה שום זכר מן מכירות לעבדים. ועוד מה אמר אחשורוש מי הוא זה וגו' הלא הוא בעצמו

חתם את עצמו על הגזירה כמו שאמר הכתוב ויכתוב בשם המלך וגו'. כן הקשה אדמו"ר הרב הקדוש.

ותירץ על זה על פי מה ששמע בשם הר"ר שרירא גאון זצ"ל על פי מעשה שהיה אז בימיו עשיר מופלג והיה לו ספר תורה שהיה כתב ידו של עזרא הסופר. ולהעשיר הזה היו לו שני בנים ולאחר פטירתו היה מחלוקת גדול בין הבנים היורשים מחמת שכל אחד מהם חפץ לקחת את הספר תורה הזה מלקחת כל כסף וזהב שבעולם. והציעו טענותיהם לפני יודעי דת ויצא הפסק דין שהחלוקה תהיה ביניהם על פי הגורל ומי שיזכה על פי הגורל בהספר תורה שייך לו הספר תורה הזה. והטילו גורל ביניהם וזכה האחד בהספר תורה הנ"ל ושמח מאוד שמחה גדולה והיה בעיניו כמוצא שלל רב, ולהשני היה לו יסורים גדולים כי אף שלקח כנגדו הרבה כסף וזהב כל זה אינו שוה לו מגודל תשוקתו להספר תורה הזה. והיה שם בהעיר הנ"ל מומר אחד ובראותו כל זאת חרה אפו על היורש הזה שאיבד הון רב בעד ספר תורה אחד. ועשה ברשע להחליף את מלבושיו כדי שלא יכירוהו והלך להבית הכנסת אשר היה שם הספר תורה הזה והתחבא שמה באיזה זווית עד הערב וכאשר הלכו כל האנשים לביתם לקח המומר הזה את הספר תורה מנרתיקו ומצא כתוב ועבדתם את ה' אלהיכם ובירך את לחמך וגו' (שמות כג, כה) ועשה הרשע הזה ברשעתו ומחק את הע' מן ועבדתם וכתב א' במקומו ופיסל את הספר תורה בחירוף וגידוף גדול רחמנא לצלן. ודבר זה לא נתוודע לשום אדם. ולאחר כמה ימים נודע הדבר שיש טעות כזה בהספר תורה הזה. והנה היורש הזה שהספר תורה נפל בגורלו היה לו צער גדול בשמעו מזה. ומגודל היסורים ודאגה נחלה מאוד כי אמר אף שיכולין לתקן הטעות הזה אבל לא יהיה נקרא ספר תורה של עזרא הסופר. ובא אליו אביו

בחלום הלילה וסיפר לו את כל המאורע וצוה לחפש תחת השולחן ושם נמצא עין של המוסר אשר יקוים בו עין תחת עין ועוד אמר לו אביו אשר הספר תורה לא יתקן שום אדם, כי כן יצא הפסק מהבית דין של מעלה אשר עזרא הסופר בעצמו יתקן את הספר תורה שלו וכן היה כאשר אמר אביו. וכאשר שמע הגאון הנ"ל המעשה הזאת אמר שעל פי זה נוכל לתרץ הפסוקים הנ"ל. כי המן הרשע עשה גם כן כדבר הזה. היינו מתחילה כאשר בא לפני המלך לא גילה לו תוכן כוונתו הרע רק אמר שרצונו לקנות את היהודים לעבוד בהם, ונותן בעד זה עשרת אלפים ככר כסף. וכתב השטר מכירה על לשון הקודש לעבדם. והמלך אחשורש חתם את עצמו על זה. ואחר כך עשה המן הרשע ברשעתו ומחק את הע' וכתב א' במקומו בלשון לאבדם. ואחר כך כאשר ראו סופרי המלך את השטר מכירה שהיה נכתב לאבדם אז כתבו הם פירוש הדבר להשמיד להרוג ולאבד. וזהו שאמרה אסתר ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו, היינו כאשר אמר לפניך בתחילה. החרשתי, ולכן כעס המלך אחשורוש ואמר מי הוא זה ואי זו הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, פירוש כי אני לא מכרתי אותם אלא לעבדים. ועל ידי זה עשה לנו ה' יתברך נסים ונפלאות על ידי מרדכי ואסתר וכן יהי רצון שירומם קרן ישראל במהרה בימינו אמן. ודברי פי חכם חן. עכ"ל.

וזהו איש צר ואויב, צר מלשון צר צורה, שהמן צר את האות ע' ועשאה לא' כדי שיהיה כתוב לאבדם כי היה אויב ורע. ובזה מיושב מה שהקשו המפרשים, מדוע לא כ' איש צר ואויב ורע המן הזה, כי צר היינו צייר כי הוא אויב ומי הוא האויב המן הרע, שאויב אותנו משום היותו רע ללא סיבה וללא שגרמנו לו שום נזק אלא רק בשל רשעותו בלבד.

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי

במס' סגילה טו. איתא, כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי וכו'.

ובמס' שקלים דף ז. איתא שרבי יוחנן הקפיד על ר' אלעזר שלא אמר שמועה בשמו ועל ידי כך לא יהיו שפתותיו דוברות בקבר. וכן הוא בתלמוד בבלי יבמות צ"ו: ותמה שם במהרש"א למה לא הקפיד ר' יוחנן על ר' אלעזר משום מה שאמרו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

ותירץ הגאון החלקת יעקב (חלק או"ח סי' ס"ו) דבברכות י"ט ע"א איתא דאם ראית תלמיד חכם שעבר ביום אל תהרהר אחריו בלילה דודאי עשה תשובה. ולכן על הא דאמרו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם לא קפיד ר' יוחנן, דסמך על זה שבודאי עשה בלילה תשובה ע"ז, אבל בהא דמנע ממנו שלא יהיו שפתותיו דוברות, שזהו כבר בין אדם שצריך שירצה את חברו, ע"ז הקפיד ל"ל בא ר"א לפייס אותו.

ולכאורה תירוצו קשה, כי אפילו שעשה תשובה בלילה מכל מקום הרי מנע גאולה מכל העולם וגם הוי עבירות שבין אדם לחבירו. ויתכן לומר, שבזה לא היה קפידא לרב יוחנן דוקא כי זה עבירה כללית כלפי כל העולם ולא רק כלפי ר"י, אך בבשפתיו דוברות בקבר הוי עבירה כלפי ר' יוחנן ולכך הקפיד עליו.

והנה במג"א בסי' קנו וכו' שם שמי שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, והמחצית השקל כ' שם שלא מצא מקור לזה. והנה במדרש תנחומא (פר' במדבר סי' כ"ד) איתא, אמר ר' חזקיה א"ר ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר וכו' וצריך אדם כשהוא שומע דבר לומר אותו בשם אומרו אפילו משלישי של הלכה ע"כ. ולכאן זהו מקורו. והביאו הנודע ביהודה בתשו' תנינא סי' כ. יעוי"ש.

ובס' דף על הדף במס' מגילה שם כ', ועי' בשפ"א על מנחות (י"ז. ד"ה יתיב ר"ס בר גדא וכו') שכתב בתו"ד: והגם די"ל דאומר דבר בשם אומרו הוא רק למי ששמע הוא ממנו אבל מי ששמע מהמשמיע לו א"צ להזכיר שמו. ומסיים השפ"א: וכמדומה לי שבגמ' עצמו נסתפקו בזה באיזה מקום וכו' ע"כ. והגרי"ס בידרמן זצ"ל ציין שם לדברי הגמ' בנזיר והירושלמי בשבת וכן לדברי המדרש הנ"ל דמפורש דענין זה הוא אפי' "משלישי של הלכה" וכספיקו של השפ"א ע"כ, (וי"ל דלכן גם במדרש עצמו אמר ר' חזקיהו בשם ר' ירמיה בשם ר' יוחנן - והיינו שלישי של הלכה ודו"ק).

ועי' בירושלמי (פ"א דשבת ה"ב): אם יכול אתה לשלשל את השמועה עד משה שלשלה, ואם לאו תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון ע"כ והפי' בזה כהנ"ל עפי"ד המדרש, וע"ש בקרבן העדה, ובמשנה (פאה פ"ב מ"ו): אמר נחום הלבילר מקובל אני מר' מיאשה שקבל מאבא שקבל מהזוגות וכו'.

וקשה לי מהגמ' במס' הוריות ו. שאומרת, אמר רב חסדא אמר רבי זירא אמר רב ירמיה אמר רב, רבי מאיר היא וכו' והנה רואים בגמ' זו דאמרו שמועה בשם ד' אמוראים ולא ג'.

ולכאורה יש מקור גדול להאי גמ', דהא מקור הלימוד שהאומר דבר בשם אומר מביא גאולה הוא מאסתר שאמרה למלך בשם מרדכי. והתם הרי היו ארבעה, בגתן ותרש שאמר מרדכי בשמם לאסתר מלכה שאמרה למלך, הרי ארבעה ויותר מארבעה לא מצאנו מקור לומר בשמם. רק שצ"ע שהרי מצינו בגמ' יותר משלושה והאחרונים הנ"ל שהכריעו עד שלושה לא הכירוהו. וצ"ע.

שרש קליפת עמלק

איתא במדרש, מה ראתה אסתר לומר ומחר אעשה כדבר המלך אלא שכל זרעו של עמלק למודים הם ליפול במחר וכן הוא אומר מחר אנכי נצב על ראש הגבעה (שמות יז ט) וכן בשאול כעת מחר אשלח לך איש וגו' (ס"א) וזו כאן, ומחר אעשה כדבר המלך מחר הוא שאעשה כדבר המלך ויש אומרים שלא היתה שומעת לו ואותה שעה אמרה לו אני עושה למחר קנה קולווסין של מלך לכך נאמר ומחר אעשה כדבר המלך. עכ"ל המדרש.

וכ' החת"ס בתורת משה בשלח, וצא הלחם בעמלק מחר הובא בספרים דלכך כתיב במלחמת עמלק מחר גם הסן וגאולת אסתר היתה למחר, והיינו כי למחר לישראל יבנה בית המקדש ויוכלו בני ישראל לקיים כל עשה שבתורה שהמה מצות מח"ר אותיות רמ"ח עשין ולקיים כל המצוות כולם כמנין מח"ר משא"כ בזמן החורבן לא נשאר מכל מצות עשה רק סה מצוות, ואפשר דזהו שאמר אחשורש לאסתר עד חצי

המלכות ותעש ודרשו חז"ל במס' מגילה ט"ו חצי לה לא יתן והיינו כי בכלל עד ולא המלכות ומאי ניהו בנין בית המקדש ע"ש ומרוכז בזה ענין הנ"ל כי חצי חשבון של קיום רמ"ח מלכות עולה רמ"ח מצות עשה שיהיו רק כשיבנה בית המקדש כנ"ל (תו"ם פ"ד ד"ה וצא וגם עד) ויעויי' שכ"כ גם בזרע קדש מהראפשיצר.

ולי נראה לבאר במדרש, דכל כוחו של עמלק לקרר האמבטיה, וזהו מחר, כל דבר שמתעוררים לעשות עמלק דוחהו למחר כדי שעד אז יתקרר, וזהו צא והלחם מחר, במחר בהתמהמהות הזאת, כי כל יסוד היהודי הוא בחפזון יצאו מצרים, וכלשונו הטהור של רבי צדוק הכהן בספרו צדקת הצדיק בריש הספר, וז"ל, ראשית כניסת האדם לעבודת ה' צריך להיות בחפזון כמו שמצינו בפסח מצרים שהיה נאכל בחפזון ולא פסח דורות פסחים צו מפני שההתחלה לנתק עצמו מכל תאות עולם הזה שהוא מקושר בהם צריך לשמור הרגע שמתעורר בו רצון ה' ולחפוז על אותו רגע למהר לצאת מהם אולי יוכל ואה"כ שוב ילך במתינות ולאט כדין פסח דורות. עכ"ל. ועמלק עיקרו קירור ועצלות ובזה צא והלחם. וכמו"ש לעיל בשם השפת אמת.

ולפי זה נתיישב לי תמיהה רבתי שקשה לי על הגמ' במס' מגילה ב. דהגמ' אומרת, ואימא שיתסר ואימא שיבסר, ולא יעבור כתיב. וצ"ע מדוע אכן תיקנו אנשי כנה"ג שלא יעבור והרי אדרבה ככל שמרבין בפרסום הנס טפי עדיף ומדוע עמדו על כך שלא יעבור בדווקא.

אלא משום שבמלחמת עמלק נמחה הקליפה של מחר ונכנס הקדושה של הזריזות, לכן תיקנו כנגד זה שקריאת המגילה היא בו ביום ולא למחר, וזהו היסוד של ה"ולא יעבור" מה שאפשר לעשות בו ביום עשה כי זמנו יעבור ולא ישוב.

והנה כתוב במגילת אסתר, וגם למחר אני קרוא לה עם המלך, והיינו שאני בתוקף קליפת הלסחר שהוא כבר שולט עם המלך, ולא ידע שהלסחר הזה היה היום בו יהיה מוכן לפורענות, והיינו מה דכתיב, ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום. ויתכן לבאר לפי"ד, דזה מה שאתסר ביקשה הוא להכניע את כח המן עמלק לגמרי וגם ה"לסחר" של עמלק הדוחה כל דבר שבקדושה למחר הרי ששושן היה לדברי עמלק יום קריאה ביום ט"ו כי דוחים כל דבר למחר, ויקראו אז ובזה יכריעו כוחו והכל יהיה מסחר להיום, והבן.

ומצאתי בס' על פורים מבעל הלב העברי זצ"ל, דכ' על מה שאמרה ושתי, אם מזרע היהודים מרדכי הצדיק אשר החילות לנפול לפניו נפול תיפול וכו' עודם מדברים וסריסי המלך הגיעו וכו', ותמוה כיצד אומרת היא להמן במצב כה קשה דברי חולשה וקושי במקום לחזקו, ותי' שם, דבאגג מצינו שהתחנן לפני שאול והצליח להביאו שיסתין עוד לילה ובכך הרויח כי נולד לו בן שממנו יצא המן. הרי שהיה מה שאמרה זרש להמן, אם מזרע היהודים מרדכי והם רחמנים בני רחמנים תוכל ליפול לפניו ולהתחנן על נפשך, אל הקב"ה דאג לכך שמיד סריסי המלך הגיעו ויבהילו את המן אל המשתה והמן כבר הפסיד את ההזדמנות להתחנן למרדכי ובכך בא קיצו. ע"כ.

ולפי דברינו עד עתה נראה נפלא, כי דרך עמלק היא להסתין ולמצוא תדיר את הדרך להלחם עם עם ישראל ואם יפסיד יעורר רחמים ויראה שעם ישראל לא ינצחו, ולכך יש לבטל את הקליפת מחר ולהלחם בה ומיד כשמתעורר היצר עמלק יש להלחם בו ולהשמידו ללא רחמים וללא מידת זכות אלא באכזריות מרובה ולא לתת לו לנצל את רחמינו

ומידותינו הטובות כי הן לא אמורים להיות מכוונים לכוחות הרע שבבריאה.

מחיית עמלק בזמנינו

ידוע שבמלחמה כל צד צריך לידע איה נמצא מקור כחו של הצד שכנגדו אולי יוכל להחלישו שם וגם אנחנו צריכין לידע במה כוחו של עמלק גדול ובאיזה אופן אפשר להחלישו וד"ז גילתה לנו תורה בהכתוב וילחם עם ישראל ברפידים ופירשו רז"ל שנרמז לנו בזה מפני מה היה כח בעמלק להלחם עם ישראלי שרפו ידיהן מדברי תורה ולמדנו מזה כי סיבת כחו ועיזו של עמלק הוא ברפיונו בלימוד התורה וא"כ כל מה שמתגבר אצלנו הרפיון בד"ת מתגבר כחו של עמלק ולהיפוך, אם נתחזק בלימוד התורה יחלש כחו של עמלק וא"א עלינו להתאמץ בכל עוז להפיץ התורה ללמוד לעצמו ולגדל בניו לת"ת ולהחזיק בידי הלומדים וזהו חיצו מות לעמלק ואף שהדבר הזה אינו לעיני בשר אבל הלא אין לנו חושים להשיג במ דברים ומדעת עצמנו לא נדע בזה מאומה זולתי המקובל בידנו בתורה שבע"פ וכל אדם מישראל הלומד תורה או מחזיקה במדה ידועה כחו של עמלק ויש לו איזה חלק במצות מחיית ואין אלו דברי דרוש כי צריכין אנו להאמין בפירושי רז"ל להמקראות שהן דברים מכוסים ממש וכבר כתב הרמב"ן בפירוש חומש כי כן דרך

הכתובים לפרש ולרמז. (קובץ מאמרים לר"א וסרמן הי"ד מאמר אומר אני מעשי לחלך)

וברור אצלי כי הם מזרע עמלק וכן שמעתי מפה קדוש ז"ל (סרן הח"ח) על היעווסעקעס כי הם מזרע עמלק כי תכונת עמלק היא לבזות כבוד שמים שלא לתיאבון נוטל סילות וזורקן כלפי מעלה והנה מקור כחו של עמלק מפורש בכתוב כי הוא מרפידים שרפו ידיהם מדברי התורה וע"כ הכלי זין היחידי נגדו הוא התפשטות לימוד התורה וכאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכל אדם מישראל הלומד פרק סוניות או דף גמרא מחליש כחו של עמלק במדה ידועה ויש לו הלק במצות סחיית עמלק וזה מועיל יותר מכל טכסיסי המלחמה נגד עמלק ואף כי דבר זה אינו מורגש לעיני בשר אבל אנחנו צריכים להאמין בפירושי רז"ל להכתובים הסתומים (אבל הלא אין לנו חושים להשיג דברים רוחצים ומדעת עצמנו לא נדע בזה סאומה זולתי המקובל בידנו סרז"ל בתורה שבע"פ קו"מ) והננו רואים העמלקים בעצמם יודעים ומכירים ד"ז היטב וע"כ עיקר השתדלותם להשכיח את התורה מישראל ותתקצ"ט סיתות נבראו בעולם אלו היעווסעקעס ותלמידיהם האובדים רוצים להמית התורה בסיתת אסכרה ואלו הנאציאנאל רעליגעזע ססיתים אותה בסיתת נשיקה ולזאת נראה לע"ד כי תחת לנאום באופן ישר דירעקט נגד זרע סרעים טוב יותר בכל סאמצי כה להפיץ תורה בישראל והשכם והערב עליהן לביהס"ד והן כלין סאליהן והקדוש ז"ל היה אומר אבל דבר אחד צריך לידע כי בימינו אלו אתר כה הטומאה גבר סאד בעולם א"א להצליח בשום דבר שבקדושה זולת ססירות נפש וכו'. (סכתב סהגר"א וסרמן הי"ד).

יסוד מחית עמלק חיזוק מהרפיון ועוד חדוש נפלא בבאור מהותה של מצות זכירת מחיית עמלק שאפילו אם נזכור תמיד בלי היסח הדעת מעשה עמלק לא יצאנו ידי חובתנו אם לא שנזכור את סיבת הדבר שגרם שיבא עמלק ואת הסיבה יש לתקן ולכן אנו צריכים להתבונן מהו סיבת הדבר שגרם שנענשו עליו בביאת עמלק וכבר מבואר מחז"ל שבא מחמת רפיון בתלמוד תורה כפי שאמרו חז"ל על הפסוק שמות יז ח וילחם עם ישראל ברפידים שרפו ידיהם מן התורה ומסילא הפועל היוצא מזכירת עמלק הוא חיזוק התורה ואם כן צריכים אנו לחקור היטב מה נקרא בתורה רפיון בתלמוד תורה מהו עזיבת התורה ומהו רפיון בלשון התורה ויש לזכור שרפיון מהתורה הוא לאו דוקא מעצם הלימוד אלא גם מסביב התורה ואמרו חז"ל שהלא אמר הכתוב שחורבן בית שני היה מפני חטא עזיבת התורה ומהו עזיבת התורה נתבאר בנדירים פא. סי האיש החכם יבין את זאת דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולא פרשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שכתוב ויאמר ה' על עזבם את תורתם ואמרו חז"ל שלא ברכו בתורה תחילה וכו' ואילו היה כתוב בתורה בענין עמלק שבא על שעזבו ישראל את התורה במקביל למה שמצאנו כלשון זו כחורבן בית שני הלא נתבאר שאזי היתה תביעה זו דקה כל כך יותר בדקותה מתביעת דור בית שני שנאמר עליהם התביעה רק בנביאים וההבדל הוא בין אחר החטא לקודם החטא ומכל שכן שתביעה זו היתה עוד יותר דקה אם היה כתוב בתורה שבא עמלק רק על ביטול תורה ולא עזיבה לגמרי על אחת כמה וכמה שאי אפשר לצייר במחשבתנו את דקות התביעה ועוד דרגה לדקות נוספת שהרי כתוב שבא על רפיון ידים מן התורה ולא על ביטול וכל שכן שלא על עזיבה לגמרי לפנינו בדור המדבר זו תביעה של רקות מן הדקות מן הדקות אבל באמת אפילו תביעה כזו לא נכתב אלא ברמיזה שנאמר ברפידים הלא רפידים שם

מקום הוא רק חז"ל דרשו למה הוזכר המקום אלא לרמז לנו על רפיון תורה שנמצא בהם.

(שיחות הסבא מסלבודקא)

למה נגזרה עליהם הגזירה

בגמ' במס' מגילה דף יב עמוד א איתא, שאלו תלמידיך את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאייהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! - אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. - אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו! - אמרו לו: אמור אתה! - אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם. - אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? - אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו.

ויש לבאר בגמ' זו, דלפי דבריו של רשב"י הרי שלא נענשו על ע"ז כי עשו לפנים, והיינו שהיו בגדר מתעסק, ולכן לא נענשו עדיין, אך כשנהנו מסעודתו של אותו רשע, שוב חייבים גם במתעסק כמבואר בכריתות יט: ועו"מ, כי מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, הרי ששוב נתחייבו גם על ההשתחוויה לצלם כי התברר שהם נהנים מעבודתם עם העבודה זרה וכו' ולכך נתבעו גם על ההשתחוויה לצלם.

תמצית הנלמד מימי הפורים

יסוד המוסר הנלמד מהפורים נכתב בפ"ט פסוק כו במגילה, ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם. ופי' רש"י, על כן על כל דברי האגרת הזאת - נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים: ומה ראו - עושי המעשים האלו שעשאום: ומה הגיע אליהם - מה ראה אחשוורוש שנשתמש בכלי הקודש ומה הגיע עליהם שבא שטן ורקד ביניהם והרג את ושת, מה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו, מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה ומה ראתה אסתר שזימנה להמן:

והיסוד הוא שכל התכניות שלנו הינם שלנו אך התוצאות הם של הבורא עולם, ויתירה מזו רואים ברש"י, דהרי בשלמא המן ואחשוורוש תכננו משהו אחד ויצא משהו אחר, אבל רש"י מפרש זאת גם על אסתר ומרדכי, שכן עשו טוב, והוא פלא.

אלא רואים כאן יסוד עצום, שאמנם גם מרדכי ראה טוב וגם אסתר ראתה טוב, ובהשגחת השי"ת הגיע אליהם טוב, אך גם אצלם הם ראו על ככה ולפעמים הקב"ה נוהג אחרת, כי אין לו חוזה איתנו ואינו מחויב לתוצאות שאנו רוצים, אלא שכאן היה נס גדול, אך גם במרדכי ואסתר שייך מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם.

נקודה נוספת דורש המגיד הרב שלום שבדרון זצ"ל מהגמ' במס' חולין קלט: המן מן התורה מנין מהפסוק המן העץ אשר אמרתי לך לבלתי אכול אכלת. ומה הקשר בין עץ הדעת להמן, אלא, שבעץ הדעת הותר לאדם הראשון לאכול מכל עץ הגן ובכל זאת היה חסר לו עץ הדעת, וכך

גם המן היה לו כל הכבוד שבעולם אך כל זה אינו שווה לו עד שמרדכי היהודי גם יכבדו. ויתכן דזהו המרומוז בפסוק זה שם הויה כידוע, וכל זה אינו שווה לי, הויה בסופי תיבות, וזהו שזהו סוף הויה היינו בכך שהאדם לא מסתפק במה שיש לו הרי שהוא כביכול בסוף הויה שהקשר שלו עם הבורא אינו קשר של קיסא, כי הקשר עם ה' הוא בהכרת הטוב על מה שמקבל והודיה ושמחה על זה, לכן שמחים ומודים בפורים עדי לא ידע, כי עלינו להודות לה' בלי ידיעה אלא על מה שנותן לנו ללא שום חשבון של ידיעה.

אחשורוש חכם או טיפש

הגמ' במסכת מגילה דף יב. איתא, רב ושמואל; חד אמר: מלך פיקח היה, וחד אמר: מלך טיפש היה. וכו' בחצר גנת ביתן המלך רב ושמואל; חד אמר: הראוי לחצר - לחצר, הראוי לגינה - לגינה, הראוי לביתן - לביתן, וחד אמר: הושיבן בחצר - ולא החזיקתן, בגינה - ולא החזיקתן, עד שהכניסן לביתן והחזיקתן. במתניתא תנא: הושיבן בחצר, ופתח להם שני פתחים אחד לגינה ואחד לביתן והדבר צ"ב במה נחלקו רב ושמואל ומאי נ"ס לנס הפורים מה היה טיב חכמתו של אחשורוש.

אלא שידוע שנס פורים הינו הנס שאנו בו כל ימינו ועדיין לא נגמר, וכמו שהגמ' אומרת בדף יד. מדוע לא אומרים הלל כי אכתי עבדי אחשורוש אנן.

והיינו כי מציאות החיים בה אנו חיים מלאה בהשגחה פרטית אין סופית ובכל רגע ורגע יש כח עליון המניע את הבריאה ואפשר לראות הכל כדרכו של עולם ואפשר לראות את ההשגחה בכל דבר וענין, ובזה בא ענין פורים להראותנו כי צירוף מקרים אינו כי אם השגחה עליונה ופרטית על כל אחד ואחד. והכל בגזירת עליון.

ובזה דקדקו רב ושמואל להתבונן בעוצם הנס שהיה, כי בכל צד וענין יש מקום לראות את גודל הנס. כי אם הוא חכם הרי שסכנתו היתה מרובה אך אם הוא טיפש גם יש סכנה בכך שאינו צפוי ונתון לשגעונות כך שיש בזה סכנה גדולה מאידך. וגם בחצר גינת וכו' חזינן אם הוא אדם מתוכנן ואזי יש בו סכנה שישמיד עם תכנית מסודרת ומעשה הגרמנים הארורים יסח שחם וזכרם או שעשה סעודה והושיב כולם ללא תכנית וכשנהיה דוחק העביר לביתן ולבית ללא שום תכנית כיצד לעשות סעודה לכולם והרי זה מוכיח שהוא אדם ללא שום סדר ותכנית ואזי הינו רוצח כמנהג בני ישמעאל ללא תכנית מסודרת אלא כי אם בהתגלות ליבו הרע באותו הזמן, כשיש בו סכנה גדולה מצד שני ובסכנת אכזריות גדולה מאד, ומכל זה הצילנו ה' בימים ההם והוא הדין בזמן הזה כמה שסכנתינו מרובה כי אכתי עבדי אחשורוש אנן, וכמאז עד עתה יום ליום יביע אומר מההצלות מכל שונאי ישראל ללא שיעור ומספר הן מצד אדום והן מצד ישמעאל.

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ וכו'.

ובחידושי הגרי"ז הלוי סי' קצח כ' וז"ל, תמוה מה שיך סיפור זה שאחשורוש שם מסים על ארצותיו לנס של פורים כדי לכתבו במגילה, ונראה דהנה אחרי כל הפרשה של תליית המן ובניו שהיו משרי המלכות וההרג שעשו היהודים באויביהם, הרי מטבע הדברים היתה צריכה להיות מרידה עצומה מכל יושבי הארצות במלך וגם שהגויים יקחו נקם ביהודים על כך, אך למעשה בדרך נס היה ההפך כי מלכותו של אחשורוש עוד נתחזקה יותר והיה עוד בכוחו להטיל מסים נוספים על מדינותיו, ודבר זה היה חלק מן הנס עצמו של פורים, ושפיר מספרים זאת במגילה. עכ"ל.

ובפי' האלשיך ביאר להיפך, דבגלל שהיטיב עם ישראל רצו למרוד בו והיה צריך להשתלט בכח המס על כולם.

והנראה ליישב בזה, דיסוד סיפור במגילה הוא להורותינו שכל חיינו הנראים מטבע יש בהם השגחה פרטית, וכפי שביארו גדולי החסידות את הנאמר במשנה, הקורא למפרע לא יצא, דהיינו שקורא את סיפור הנס שהיה אז ולא היום, וכך אחר גודל הניסים חוזר המצב של וישם מס על הארץ וכמאמר חז"ל במדרש על הפסוק ויהי בימי אחשורוש, רב אמר ווי היה, ושמואל אמר אחשורוש שהושחרו פני ישראל כשולי קדירה, ונעשו הכל רשין בימיו, שנאמר וישם המלך אחשורוש מס על הארץ. הרי שמהלך ההשגחה שבטבע נראה לפעמים שמחה וצלה ולפעמים הכל נעשין רשין, ועלינו לדעת ולהפנים כי הכל בהשגחה ולטובה כמו

השמחה הנראית כך גם השחרת פני ישראל, הכל בחסד ולטובה וגם בהסתרה שבתוך ההסתרה נמצא ה' ית'.

להיות עושים את יום ארבעה עשר ואת יום חמישה עשר

ולכאורה קשה לשון הפסוק, להיות עושים', היה לפסוק לומר קבלו עליהם ועל זרעם לעשות, מהו הלשון להיות עושים.

ונראה לי שב, דהנה בלשון הפסוק קשה עוד, מהו להיות עושים את יום וכו' וקשה כי היה לו לומר להיות עושים ביום ארבעה עשר וכו' כי עשיית המצוות היא ביום, אך העשיה לא שייכת על היום עצמו.

רק שרואים שתקנת אנשי כנה"ג היתה להחיל על היום מהות של עשיית מלחמת עמלק ולהעלות את קדושת ה' וישראל למעלות הגבוהות, והכוונה היא להיות עושים, להפוך את עצמינו להויה של קדושה והתרוממות היפך כוונת ומעשה עמלק, וזהו להיות עושים, להיות היינו אנו נהיה, על ידי שהופכים את הימים הללו לימי שמחה והתרוממות ובזה נלחמים בעמלק החפץ בקרירות וזלזול רח"ל.

ביאור במצות מתנות לאביונים

כתב הרמב"ם בהלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה יז, מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר (ישעיהו נ"ד) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. עכ"ל.

ויל"ע מהו הביאור בדברי הרמב"ם שהוא דומה לשכינה שהרי לכאורה אינו ענין הלכתי אלא רק ענין רוחני שאין דרך הרמב"ם להביאו בעיקר שאינו בתוך הלכה למעשה. כמו כן מדוע לא הביא הרמב"ם מקורו טהור למצות שמחת עניים כפי שהביא בהל' חגיגה שהוא ברגלים מצוה מן התורה.

והנראה בזה, דהא יש מצות שמחה גדולה ביום זה, וכמבואר בס' עמק ברכה בשם הגרי"ז שעיקר שמחת פורים היא לשם השמחה בעצמה כי החדש נהפך מאבל לשמחה, ולא כבשאר יו"ט שהשמחה בהם מטרתה להגיע לעבודת ה'.

והנה מצות משלוח מנות לחבירו ומשתה יש בכך שמחה ואהבה ואחווה לאדם שעושה אותם, אך לשמח אביונים ומסכנים מה יתרון לו לאדם שישמח בשמחתם, אמנם הוא משמח אחרים אך הנותן חסר מסונו ומסילא גם משמחתו, אמנם ביום טוב שעיקר השמחה היא להגיע לעבודת ה' ולכן לשמח עניים הוי חלק מעבודת ה', ובפורים חידש לנו הרמב"ם שהאדם עצמו יוצא חובת שמחה בפורים במה שמשמח את המסכנים אפי' שנראה שאינו שמח בזה בעצמו, אך זוהי דרך השכינה לשמח מסכנים ולהיות דומה לשכינה זוהי השמחה הכי גדולה שיש, כי השמחה אינה רק ביטוי פנימי בלב השמח אלא כל מעשה המרום את האדם עד שיהיה בדרגא הדומה לשכינה מה גם שאין השכינה שורה אלא

מתוך שמחה הרי שהוא מקיים בזה שמחה לעצמו שאין למעלה ממנה. והבן. ובתשו' כתב סופר יו"ד סי' קל"ו כ' לבאר בדברי הרמב"ם ז"ל, ועיקר שמחת מתנות לאביונים כדי לשמח יתומים וכו' ואין שמחה לנותן יותר ממה שמשמח אחרים. עכ"ל. אך לפי"ד ניחא לפי דברינו.

ובס' עונג שבת העיר על דברי הרמב"ם מהיכן למד שמתנות לאביונים הוו בדרגא גבוהה יותר משלוח מנות והא שניהם מוזכרים כמצוה אחת במגילה. אך הוא למד זאת מכך שבמגילה איתא בתחילה משלוח מנות לבד אך לאחר מכן שכתוב משלוח מנות עם מתנות לאביונים כתיב משלח מנות חסר וא"ו ללמדך שיש במתנות לאביונים מצוה רבה יותר משלוח מנות.

ביאור במצות משלוח מנות

בספה"ק העירו, מדוע נשתנה פורים משאר ימים טובים שאין בהם מצות משלוח מנות, אמנם גם בר"ה מצאנו בנחמיה שיש לשלוח מנות לאין נכון לו. וצ"ע שלא מצאנו גם בראש השנה שמקיימים מצוה זו.

ויתכן לתרץ ולומר, דאמנם תמיד יש מצוה לשמח את מי שאין לו, וככתוב בתורה בפרשת ראה ונפסק ברמב"ם. אך בפורים שנצטוינו לתת ביטויים לשמחת הנפש ככל הניתן הרי שבנתינה יש את ביטוי ההרחבת הדעת ושמחת הנפש בשליחות כי כשהאדם שמח הוא נותן משלו, כך

שמעבר לטעמים שנזכיר על מצוה זו יש גם מצות שמחה והרחבת הדעת לתת והוא מגדרי מצות שמחה ומשתה, ומתן אדם ירחיב לו.

ובמשלוח מנות כ' השו"ע שכל המרבה הרי זה משובח, ומדוע נקט ל' זו אפי' שיש כאן שמחה לעשירים ולא לעניים, רק שמסתבר שיותר קל לאדם לתת לאביונים ומסכנים כי בכך מרגיש שסייע לנזקקים ונתן מסונו לנצרכים לכך, אך בחבירו שיש לו מסונו ואינו נזקק לבריות בעי' יותר שבירת היצר לתת לו משלו אפילו שאינו צריך לכך, ולכן יש בזה מצוה יותר.

בביאור מצות שכרות עדי לא ידע

מסופר כי רבי נחמן הורודנק'ר היה רגיל לומר על כל דבר שעבר עליו כמו דאיתא גבי נחום איש גמזו, גם זו לטובה, ופעם אחת אמר לו הבעש"ט, כי סזל שלא היה בימי גזירת הסן כי אילו היה אז היה אומר על הגזירה כי גם זו לטובה. אמר לו ר"נ, כי אכן כן, היה אומר כן והוכיח סופו שתלו את הסן כי אכן גזירה זו היתה לטובה.

ואכן בהקדמה לפי' מגילת סתרים מבעל החו"ד על מגילת אסתר כ' לבאר וז"ל, המעלות אשר לענין זה אמרו מגילה ז. חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור הסן לברוך מרדכי שהיא תימה דמה ענין

יש לתלות השכרות דווקא בזה וגם מה ענין יש למצוה הזאת לשכר עצמו שידוע שהשכרות מביא לכל דברים שאמרה תורה.

ולזה נראה דהנה אמרו ירושלמי מגילה פ"ג ה"ז ובמסכת סופרים פי"ד ה"ג שחייב אדם לומר בפוריא ארור המן ברוך מרדכי, שהוא ג"כ תמוה דלמה לא התחייבו בכל פעם שהיה הצלה לישראל בנון בפסח לומר ארור פרעה ברוך משה וכן בחנוכה לומר ארורים הצרים ברוכים החשמונאים.

לכן נראה הטעם, דהנה אמרו בש"ס מגילה יב. קרי ליה יהודי וקרי ליה יסיני, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה חזי מה עשה לי יסיני דלא קטליה שאול לאנג דנפיק מיניה המן רשעי למקטלני ומה עשה לי יהודי דלא קטליה דוד לשמעני דנפיק מיניה מרדכי דמיקני ביה בהמן וכו', והנה בצרת המן אף שהיו הרבה חייבים בהעונש מכל מקום היו בהן צדיקים גדולים דהא היו החרש והמסגר אלף (מלכים ב' כד, טז), ולהם היה הצער הגדול על מן וכיון דמרדכי היה סיבה לצער הגדול ההוא יש עליו קצת דין.

והנה גם להמן יש קצת הזכרת זכות כי אמרו חז"ל מגילה יד. גדולה הסרת טבעת יותר מס"ח נביאים ונביאות שעמדו להן לישראל והרי המן היה סיבה להטוב הגדול ההוא והנה אמרו סוטה י. שדוד המלך ע"ה אמר שבע פעמים בני בני אבשלום (שמואל ב' יט א) והוציאו משבעה מדורי גהינם והיינו מחמת הזכירו זכותו על בנו אבשלום וכל שכן כשכל ישראל מזכירין ומברכין הצדיק ומקללין הרשע.

ולזה חייבנו חז"ל בראותם שיש קצת דין על מרדכי וקצת הזכרת זכות להמן לכך חייבין כל ישראל לומר בפורים בעת שנזכרנו לפני השי"ת ארור המן להורידו מטה מטה שלא יוזכר לו זכות זה וברוך מרדכי

להעלותו מעלה מעלה ולהסיר מעליו דין של מעלה שיש קצת עליו. וכן באסתר וזרש כי אסתר מחמת שזימנה את המן גרמה צער וזרש יש לה זכות באמרה נפול תפול (אסתר ו,יג) ומעלין לאסתר ומורידין לזרש, והנה ידוע כי מי שנתכווין להרע לאחר אף שלא נגמר כוונתו מכל מקום הוא שונא לו על כוונתו להרע משא"כ אם אחד נתכווין לעשות רעה קטנה להכירו ומחמת זה נצמח לו טובה גדולה עד בלתי תכלית אשר רעה זו לא נחשבת למאומה נגד הטובה ההוא ואפילו אלף רעות כאלו היה מקבל על עצמו בכדי שיוצמח לו מהם טובות כזו וודאי שאין לו שום שנאה על הכירו על הרעה קטנה שעשה לו כיון שהרעה אינו נערך כלל נגד הטובה שנצמח לו, ולא זו שאינו מקללו כשזכרו אלא אף שמברכו כיון שעל ידו נצמח לו הטובה ההוא, והנה אם לא נעלה על לבינו שמחת פורים רק במה שניצלנו מסות לחיים וודאי שיש לארר ולקלל להמן שהוא היה סיבת הרע ולברך למרדכי שהוא היה סיבת ההצלה, אמנם אם נעלה על לבינו שמחת פורים במה שאז קבלנו התורה ברצון כמבואר במס' שבת פח. ובוודאי עלינו בגרם המעלות עין לא ראתה אלקים זולתיך, כי בוודאי יותר נתעלתה בהשי"ת.

וכשנעלה זאת על לבינו לא יהיה לנו לב לדעת על מה ולמה יש לארר המן כיון שטובה גדולה נצמח מזה, וזהו אמרו חייב אדם לבסומי בפורי' כלומר שההנאה והשמחה שיהיה בפורים יהיה עיקרו על טובת עולם הבא הנצמח לנו בזמן ההוא שקבלנו התורה ברצון ועלינו בגרם המעלות ונתדבקנו בהשי"ת וכשנעלה זאת על ליבנו לא יהיה לנו לב לדעת על מה ולמה יש לארר המן כיון שטובה גדולה נצמח מזה. עכ"ל.

וזהו תחילת המעשה שהתחלנו בו מאמר זה, כי מעשה המן הוכיח סופו על תחילתו שהיה לטובה כי התגלגלה קבלת התורה מאהבה להשי"ת דבר שלא היה לולא גזירת המן.

והדברים מבוארים בשער הכוונות בדרושי פורים, שעדי לא ידע הוא כדי להאיר לניצוץ הקדושה שבתוך קליפת המן רק שזה נעשה בלי דעת כדי שלא יאיר לקליפה עצמה, והיינו כנ"ל שהיה טוב שיצא על ידי המן רק שיש להפרידו מהמן כמו הפרדת המוץ מהחיטה וכך הקדושה תחזור לשרשה והטומאה תמות ותבטל מן הארץ.

ביאור במנהג אכילת אזני המן (המן טאש)

נהגו ישראל באכילת אזני המן כמולא בפרג זכר לקטניות שאכלה אסתר אצל אחשורוש.

ובס' חזון עובדיה על פורים הביא בשם הכתנות אור על מגילת אסתר בסופו רמז על זה, מהכתוב, ויענך וירעיבך היינו בתענית אסתר, ויאכילך את המן, היינו אזני המן בפורים.

ובספר מנוחה וקדושה (לתלמיד הגר"ח מוואלוז'ין) כ' בח"ב או' כ וז"ל, הרמ"א באורח סי' תר"צ כתב וזה לשונו אין לבטל שום מנהג ולא ללעוג עליו. הגר"א מראה מוצא דבר זה בירושלמי ומשאר ספרים ובש"ס בבלי. בכך מי שמוצא טעם מקובל לשכל על איזה מנהג שאינו ידוע טעמו טוב

עשה בעמיו. ולחמי פורים בודאי מנהג ותיקין שמוזכר בתוס' במס' ברכות מב. ונראה לי הטעם שעד אותו הזמן היינו מורגלים בניסים גלויים כמפלת סנחריב סיסרא והרבה כמוהם, וזה הנס היה נראה לכל שהוא על פי דרך הטבע כדלקמן, שדרך האיש לבטל דעתו לאהבת אשתו, אכן מרדכי ושאר הקרובים למלך ידעו שאין דרכו של אחשוורוש לשנות את דעתו ולחזור מדבריו בשום אופן, והבינו שהיה נס גדול רק מוצנע בתוך הטבע ועיקרו הוא נס לכן לזכר זאת תיקנו את אותם לחמים שעיקרם הוא המילוי (עיין מג"א סי' קסח ס"ק טו) כהצלתם שהיה הנס מוצנע בדרך הטבע, ובחרו בזרעונים בפורים זכר לדניאל וחבריו כדלקמן.

וטעם צורתם משולש כי יש מחלוקת בגמ' מגילה יט. מהיכן קריאתה, ורשב"י אמר מבלילה ההוא ויש עוד ג' דעות בגמ' אחד מוסיף מגידל המלך את הסן השני מוסיף מאיש יהודי שלישי מוסיף את כולה, נמצא שמבלילה ההוא מחויבים לכל הדעות, וזכר לאותם ג' דעות אוכלים און משולשת בג' קצוות. ללמדינו שההלכה כאותם שלושה.

ועוד אפשר להיות טעם מילואם, כי האלשיך כתב שבקושי קבלו היהודים את ימי הפורים לדורות שסברו בתחילת שמפני אהבת אסתר הגזירה תיבטל, ועוד לא האמינו שתהא הגזרה באכזריות כזאת להשמיד גם את זרעם, עד שכתב להם מרדכי על חומרת הגזירה ב' וג' פעמים. עכ"ל האלשי"ך. ויתכן שמחמת יראת המלך לכתוב ולשלוח למרחקים בזיונו עשו בחכמה לאפות לחמים ולהטמין המכתב בתוכו ולא יעלה על דעתו לחפש בתוך הלחמים וזכר לכך עושים לחמים שבתוכם מוסתר מילוי. יעו"ש בכל דבריו.

ובס' מטעמים (פורים אות ג) כתב בזה וז"ל כיון שראה הסן שלשה אבות מיד ניתש כחו וכתוב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק זה

מרדכי וזכר להנהו שלושת אבות אוכלים מיני תרגימא שיש בהם ג' קצוות.

ובס' מעשה אילפס הוסיף על הנ"ל וכ', מהו הכוח המתיש את ההמנים הקמים עלנו רק שלושת עמודי העולם תורה עבודה וחסד כמו שנאמר והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק.

ולי נראה להוסיף בזה, דיתכן גם לומר, שמלחמת עמלק היתה בידי יהושע, ושים באזני יהושע לכן עושים אוזן, ושלושה אנשים היו שם משה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה ומזה וזהו שלושת הקצוות שנצחו את עמלק לראשונה.

ויתכן עוד לבאר את סיבת אכילת האזניים דהמן, דהא בגמ' בב"ק איתא, דחרשו נותן לו דמי כולו ועל כן אוכלים אזניו ועל ידי כך כאילו אכלו את כולו.

ויתכן עוד, דהנה בגמ' בחולין דף קלט: איתא, המן מן התורה מנין דכתיב המן העץ הזה וכו' והיינו עץ הדעת, והרי הגמ' במס' קידושין כב: אומרת און ששמעה בהר סיני עבדי הם וכו' תרצע, וכן לענין המן און ששמעה לבלתי אכול מן העץ הזה ואכלה דינה להאכל.

ברכת אזני המן בעבר היתה המוציא, כדברי הביאור הלכה בסי' קס"ז בד"ה שכמעט, ואזי הפת היתה נילושה קמח עם מים כדרך הפת, אך בימינו שגם הבצק מתוק וגם המילוי עיקר ברכתו בורא מיני מזונות כמבואר בפוסקים, ורק באופן שקובעים עליו סעודה יש לברך המוציא וברכת המזון.

עניני פורים קטן

ז"ל השו"ע באו"ח תרצ"ז, יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם ואין אומרים מזמור יענך ד' ביום צרה ואסורים בהספד ובתענית אבל שאר דברים אין נוהגים בהם, וי"א דאף בהספד ותענית מותרים, הגה והמנהג כסברא ראשונה, י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון (טור בשם הרי"ף) ואין נוהגין כן, ס"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים (הג"מ בשם סמ"ק) וטוב לב משתה תמיד עכ"ל.

וכ' בשו"ת כתב סופר יורה דעה סימן קלו וז"ל, והיום ביום טוב פורים קטן אמרתי לפרש על פי דברי רמב"ם הלכות מגילה פ"ב הלכה י"ז שכתב מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודת עצמו שאין שמחה גדולה ומפואר אלא לשמוח לב עניים ויתומים ולהרנין לב וכו' אלמנות היוצא מדבריו כי עיקר מצות מתנות לאביונים כדי לשמח לבבם של אביונים ואין שמחה לנותן יותר מזה ממה שמשמח לב אחרים ולכן מוטב שימעט בסעודתו ולהרבות במתנות לאביונים תגדל שמחתו עי"ז, וכי כן מדקתני במתני' אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים מסילא נשמע דליכא מצות שמחה באדר ראשון דאם הי' מצוה בשמחה ומשתה הי' חייב ביותר במתנות לאביונים שהיא השמחה הגדולה יותר ולא כדדייקו התוספו' ממתניתין דלענין

משתה ושמחה זה וזה שוין ומלשון הגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין משמע דדווקא לענין הספד ותענית ולא לענין משתה ושמחה וקשה הדיוקים אהדדי אבל לדברי הרמב"ם ניחא, ורמב"ם לא כ' מזה כלל שלא מפורש בגמרא, וממילא נשמע כיון שכתב שאין חיוב במתנות לאביונים כ"ש וקו"ח שאין חיוב במשתה ושמחה לעצמו, והה"ס כ' על מ"ש הרמב"ם דברים הראוים אליו ולא ידע מקור לדבריו ולפס"ש הוכיח הרמב"ם מ"ש בזה מדסתרו הדיוקים דמתניתין ודגמרא אהדדי וע"פ דברינו א"ש: עכ"ל.

ולפי דבריו יוצא שמי שנוהג כדברי הרמ"א בשם הר"ר"פ ומרבה בסעודה בפורים קטן עליו לתת גם מתנות לאביונים הכל כפי סעודתו שעושה, כדי לשמח עניים, וזהו חידוש.

וגם לגבי משלוח מנות כתב הב"י בשם הר"ן וז"ל, אחרי שכתב שקרוב הדבר להרבות בסעודה בי"ד שבאדר ראשון, אבל לענין משלוח מנות כיון דדמו לסתנות לאביונים דליתנהו אלא בשני, משמע נמי דמשלוח מנות אינו אלא בשני, ע"כ דברי הב"י.

אך הכתב סופר גופא עה"ת בפרשתינו ד"ה הרמ"א כתב וז"ל, לולי דברי הר"ן היה נראה לי לומר ע"פ מה שמסבירים דמשלוח מנות שייך לסעודה כרעים האהובים בעת שמחתם יושבים ואוכלים משלחים זה לזה מתוך הסעודה כן הדבר הזה, ובאמת מבואר בשו"ע דמי שאינו סועד לעצמו אינו מחויב לשלוח מנות, היינו טעמא כי העיקר ניתקן ע"פ הטעמים הנ"ל שייך למשתה ושמחה, ומעתה א"ש דתוספתא (שלא דיברו כלום ממשלוח מנות) לא חקר רק על משתה ושמחה וממילא הא דשלוח מנות בהא תליא חייב במשתה חייב במשלוח מנות כנ"ל, ולפי"ז מי שמחמיר להרבות בשמחה יתנהג ג"כ לשלוח מנות, ולא יאחז החבל בשני ראשין

להתענג נפשו ולא יתהנה אחרים, ומי שלבו רע להנות אחרים לא ירבו במשתה ושמחה לעצמו ג"כ, והיינו דמסיים וטוב לב שאין לבו רעה להנות אחרים משתה תמיד מקבל עליו חומרת הפוסקים וק"ל. עכ"ל של הכת"ס.

ולכאורה יש מקום גם לספר הנס, אמנם לא ע"י קריאת המגילה בציבור אך בודאי שללא סיפור הנס שמחה זו מה היא עושה.

אך השפת אמת על מס' מגילה ו: כ' וז"ל, ולפ"ז אפשר דאין נכון לעשות סעודת פורים באדר א' כיון דבדיעבד יצא א"כ עי"ז פוטר עצמו מסעודת פורים דשני שהיא העיקר רק באופן שלא יכוין לפטור מצות סעודת פורים. ע"כ. ולכאו' דבריו צ"ע, כי אם לא יכוין לשם סעודת פורים אז לשם מה הוא מרבה בסעודת פורים ראשון, ואיך יכוין לשם סעודת פורים ראשון ולא לשם סעודת פורים, וכי שני ניסים יש כאן. כמו כן נראה לומר, דמה דעבדינן פורים באדר שני משום סמיכת גאולה לגאולה, אינו סתם משום היקש גאולה אחת לחברתה, אלא שהוא כעין מש"כ רש"י במס' תענית כט: על מימרת הגמ' משנכנס אדר מרבין בשמחה, וכ' רש"י ימי פורים ופסח שנעשו בהם ניסים לישראל. והיינו, שהודאה על נס אחד היא הודאה קטנה אך הסודה על ריבוי הניסים הוי סוג הודאה אחרת לגמרי והיא הודאה גדולה על ריבוי חסדי ה' ומגדיל ומעצים את ההודאה עשרת חוניהם. הרי שאפילו אם ירבה בסעודה באדר ראשון ויהיה לכבוד פורים, עדיין יש מקום לעשות סעודה נוספת באדר ששני כי יש בה הודאה הרבה יותר חזקה והוי הודאה רבה לאורייתא ויש מקום לסעודה נוספת זו כי הודאה גדולה זו לא יצא עדיין ידי חובתו באדר הראשון.

מ"ם יוצא שלדעת הכת"ס זה הפורים קטן גדול יהיה וחובתו למהדרין הרי הוא כמעט כפורים גדול לבר מקריאת המגילה בציבור. וטוב לב משתה תמיד.

וידועים דברי התנא ר"א בן ערך באבות פ"ב מ"ט שאמר שמידת לב טוב היא מעל כל המידות וראה ריב"ז דבריו יותר מכולם. וכ' בעבודת ישראל לבאר מידת לב טוב וז"ל בליקוטים לאבות, רבי אלעזר בן ערך אומר לב טוב. כי הוא היה כמעין המתגבר שהיה תמיד מתגבר לעבודתו יתברך שמו ולבו בוער בו תמיד לעבודתו יתברך שמו. לזה אמר לב טוב, שלב הוא לשון להב, שצריך שתהא הלהב עולה תמיד לבעור בלבו לעבודתו יתברך שמו. עכ"ל. ובזה נהיה האדם בשמחה תמיד.

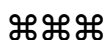

כתב הרמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה יח:
 ימי הפורים לא יבטלו שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך
 היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם.

וכתב בספר חסידים סימן שסט: אל תזכרו ראשונות (ישעי' מ"ג י"ח)
 אלו מועדות הראשונות שבימי משה אבל פורים אינו בכלל המועדות
 הראשונות שכל הנסים אינם דומות לפורים שהרי במצרים גזרו כל הבן
 הילוד היאורה תשליכהו (שמות א' כ"ב) הבן להמית והבן להחיות אבל

הפורים מנער ועד זקן טף ונשים כל היהודים לכך ימי הפורים לא יהיו
נבטלים. ויש אומרים יום הכפורים וכפרה על השגגות ואל תתמה שהרי
אף הנשמות לאחר מיתה חוטאים ונענשים כרוחו של נבות שאמר לי'
הקדוש ברוך הוא צא ממחיצתי.

סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא
ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם

נר ה' נשמת אדם

לעילוי נשמת

אאמו"ר

הרה"צ רבי אלתר בן ציון

בן הרה"צ רבי יהודה זונדל זצ"ל

נלב"ע כ' תשרי תשע"א

ת.נ.צ.ב.ה

נר ה' נשמת אדם

לעילוי נשמת

מו"ח

הרה"צ רבי אלעזר מרדכי

בן הרה"צ רבי גדליהו אהרן זצ"ל קעניג

נלב"ע כ"ג בטבת תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה